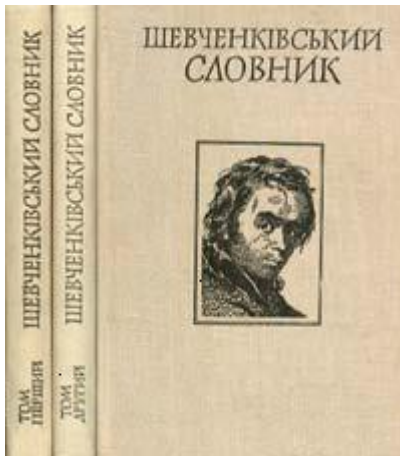

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
Луганське обласне об'єднання ВУТ „Просвіта”
ім. Тараса Шевченка

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

Матеріали
V Регіональної студентської
науково-практичної конференції

4 березня 2011 року, м. Луганськ

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

Матеріали
V Регіональної студентської
науково-практичної конференції

4 березня 2011 року, м. Луганськ

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2011

УДК 821.161.2.09+929 Шевченко
ББК 83.3 (4Укр)1-8 Шевченко
Т55

Редакційна колегія:

- Пинчук Т. С.** – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Фоменко В. Г.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Бойцун І. Є.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Т55 **Творчість** Тараса Шевченка в контексті доби : матеріали V Регіональної студентської наук.-практ. конф. (4 берез. 2011 р., м. Луганськ). – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 140 с.

У збірнику подано матеріали V Регіональної студентської науково-практичної конференції „Творчість Тараса Шевченка в контексті доби”. Учасники конференції працювали над проблемами „Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка”, „Тарас Шевченко: реальна постать і художній образ”, „Візійні світи Тараса Шевченка”.

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 25 березня 2011 р.)*

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011

Зміст

Тарас Шевченко:

реальна постать і художній образ

Боклах Дмитро Осмислюючи уроки Шевченка.....	5
Водяник Анастасія Шевченко та сучасність.....	8
Горелкіна Сніжана Образ Шевченка у творах представників Нью-Йоркської групи.....	12
Ищенко Ярослава Т. Г. Шевченко – педагог.....	15
Косюк Марина Духовні заповіді Тараса Шевченка.....	20
Косюк Наталія Дві постаті, дві долі (Тарас Шевченко і Марко Вовчок).....	23
Лямзіна Ольга Образ Т. Шевченка у творчості українських письменників.....	26
Писарєва Ганна Автопортрети Т. Шевченка у творчо-образній інтерпретації Р. Лубківського.....	30
Прадченко Світлана Лінгвокультурний концепт „Україна” у поетичному доробку першого періоду творчості Т. Г. Шевченка.....	33
Тищук Дар'я Асоціонім пророк – ключ до розуміння особистості Т. Г. Шевченка в романі Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь”.....	37

Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка

Бірюков Єгор Мовознавчі шевченкознавчі студії Дмитра Донцова.....	41
Васіліна Олена Іван Франко – популяризатор творчості Тараса Шевченка німецькою мовою.....	45
Галенко Ірина Т. Шевченко в оцінці С. Єфремова.....	48
Горешняк Галина Афоризми у творах Тараса Шевченка.....	53
Зенкевич Віра Специфіка жанру елегії у творчості Т. Шевченка.....	57
Коновалова Олена Освітньо-педагогічні засади творчості Тараса Шевченка.....	62
Кононченко Юлія Дослідження міфопоетики у творчості Тараса Шевченка вітчизняними літературознавцями.....	66

Кравчук Олена Шевченківські традиції в драматургії Володимира Винниченка.....	70
Кривенко Марина Функції персоніфікації у творчості Тараса Шевченка.....	75
Мархоцька Анастасія Традиції й новаторство Тараса Шевченка в жанрі романтичної балади.....	80
Розмачаєва Юлія Особливості фольклорних впливів у баладах Т. Г. Шевченка.....	84
Соболева Віолетта Збагачення мовлення молодших школярів лексикою творів Тараса Шевченка.....	87
Терновцова Альона Російськомовні повісті Т. Г. Шевченка: досягнення чи помилка.....	92

Візійні світи Тараса Шевченка

Бальбус Ольга Проблема морального обов'язку в посланні „І мертвим, і живим...” Тараса Шевченка.....	98
Волобуєва Тетяна Концепт України у творчості Тараса Шевченка.....	100
Голова Ксенія Герой-трікстер у творчості Тараса Шевченка.....	104
Гузєва Оксана Образ матері в поемі Тараса Шевченка “Наймичка”.....	108
Дяченко Лариса Доля жінки-матері у творчості Тараса Шевченка.....	111
Жихарєва Яна Місце і роль Бога у творчості Тараса Шевченка.....	114
Заходяченко Наталія Образ України у творчості Тараса Шевченка.....	118
Коноваленко Ірина Колорит Петербурга в повісті Шевченка „Художник”.....	121
Межинська Юлія Галерея шевченкових образів.....	125
Пудліч Дмитро Категорія національної ідентичності в художній інтерпретації Тараса Шевченка (на прикладі поеми „Великий льох”).....	128
Рябокоть Олексій Петербург у творах Тараса Шевченка.....	132
Шумакова Маргарита Жіноча доля в художній структурі балади „Лілея” Тараса Шевченка.....	136

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: РЕАЛЬНА ПОСТАТЬ І ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ

Боклах Дмитро

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Осмислюючи уроки Шевченка

Слова й діяння Великого Кобзаря співзвучні з сьогоденням. Його каторжний шлях боротьби з кріпосництвом, можновладцями, людськими слабкостями вражає уяву тих, хто здатен до співпереживання й відчуття прекрасного. Тернистий шлях власної долі генія українського народу був наскрізно пронизаний устремлінням принижених прорватися крізь ґрати духовної задухи до зірок волі. Поет жив за кордоном честі: нічого для себе – все для людей. Те, що відчували, переживали його співвітчизники, проніс Кобзар через Голгофу реального життя:

*В неволі тяжко, хоча й волі,
Сказать по правді, не було [1, с. 363].*

Про що говорять ці рядки? Шевченко – мученик чи щаслива людина?

Випало на його долю випити до дна чашу отруйних випаровувань чуми кріпосництва у дитинстві, юності, пережити потрясіння арешту, знуцання під час допитів у казематі, поневіряння десятирічної солдатчини. Майже все життя терпіти муки й муштри. Де ж бралися сили на це? Сили все вище підійматися зі справжньої дияволяди умов до вершин вселюдської духовності, весь час нарощуючи бунтарський потенціал, досягаючи геніальних проривів у схованки людської душі? Ще й здобуваючи навичок майстерного володіння пензлем художника, сповнюючись інтелектуальною могутністю, яка підкорила часи і покоління?

З давніх-давен відомо, що головне в людині – її духовний всесвіт, тому першим уроком Шевченка для нас українців стало те, що він з'явився перед нами як живий символ пробудженої народної самосвідомості, органічним голосом українців, що оголосив усьому світові про свою високу місію нести тяжку долю відповідальності за світ й усе гуманне в ньому.

Саме ім'я Тарас означає „гнівний”. Мабуть, тому й з'явилася з надр мас людина, яка розділила з народом драматичну долю. Тому стільки пронизливої, всепереможної любові до України у рядках поезій:

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену самого Бога,
За неї душу погублю* [1, с. 381].

Другим головним уроком Шевченка є його безприкладна любов до всього сущного на землі, до головних людських цінностей, його сповнений дитячою чистотою й довір'ям гуманізм. Відомо, що рівень культури, цивілізованості будь-якого суспільства найяскравіше виявляється у ставленні до жінки. Поет усіма своїми думками виявив шанобливе ставлення до Жінки-Матері, Трудівниці, Коханої. Космос його любові безмежний.

Скільки ніжності, співчуття, відданості, скільки випромінює поезія нашого великого співвітчизника, що молився за всіх страждаючих, принижених, не відшукати у жодного іншого поета світу. Тому не випадково його вірші часто піднімаються до висот ідилій, коли краса поетичного й чистота життєвого стають синонімами, тоді й з'являються такі шедеври, як „Садок вишневий коло хати”, „Ісаія. Глава 35”.

Третій урок Великого Кобзаря в тому, що, будучи глибоко національним, Шевченко вдивлявся в інтернаціональні обрії, досягаючи висот, розуміючи, висловлюючись сучасною мовою, діалектики інтернаціонального і національного. Ніякої чванливості, вузької обмеженості думки, презирства ні в поезії, ні в житті до людей інших національностей. Усім він простягав руку дружби – росіянину і поляку, єврею і казаху. Поет сповідував принципи спільності, не робив гнівних розмежувань у своєму презирливому ставленні до “свого” українського пана, до російського поміщика, гонористого шляхтича, купця-єврея.

Нарешті, четвертим уроком Шевченка була його величезна любов до рідного пригнобленого народу. Ця любов породжувала ненависть до будь-яких проявів експлуатації, рабства, принижень людської гідності. Гнів – головна рушійна сила його думки, завжди публіцистично загостреної, сатирично вбивчої,

що знищує зло у вигляді царської всездозволеності, розгулу тиранії, чиновницько-бюрократичного самозадоволення, рабськи переродженої особистості, політизації свідомості.

Пантелеймон Куліш так писав про Шевченка: „*Широко він обняв Україну з її могилами кривими, з її страшною славою, і співану народну річ обернув на живопис того, що було і що єсть на Вкраїні. Його устами увесь наш народ заспівав про свою долю...*

... і з того часу всі з нас поділились на живих і мертвих, та й довго ще ділитимуться” [2, с. 11].

Так, мабуть, довго. Бо генії народжуються раз у сторіччя, щоб указати нащадкам в правильну дорогу до самовизначення.

Пишучи про уроки Шевченка, Євген Маланюк у своїх працях відзначав: „*Скажу коротко і просто: навчитися Шевченка не можна. Його можна сприймати або не сприймати.*” [2, с. 14], хоча між генієм і сучасністю завжди прірва. Геній віддає себе до останку, а сучасність бере від нього те, що вона здужає взяти.

Осмилюючи події 30-х років ХХ ст., бачимо, що в період культу особистості Великого Кобзаря вважали надто національним, занадто українським, дуже різкою здавалася його поезія. У застойний період різні збори „без ведома”, тим більше з українським “акцентом”, м'яко кажучи, були небажаними.

Значить, Шевченко був небезпечним і через десятиліття? Риторичними залишалися його питання:

*Один у другого питаєм:
Нащо нас мати привела?
Чи для добра? Чи то для зла?
Нащо живем? Чого бажаєм?
І, не дознавшись, умираєм,
А покидаємо діла...* [1, с. 391 – 392].

Головний наслідок уроків українського Генія – намагатися робити так, щоб не була занедбана наша справа, а була залишена нащадкам.

За словами одного з письменників, до Шевченка приходять усі, але головне, щоб ця зустріч відбулася якомога

раніше. І нехай частіше лунають слова П. Тичини: „Здоров, Шевченко мій, землі орган могутий!” [3, с. 57].

Література

1. Шевченко Т. Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка / Передм. І. Дзюби. – Харків : Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2009. – 720 с.: іл. **2. Бабишкін О. К.** Шевченкова слава: До 175-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка / О. К. Бабишкін. – К. : Знання, 1989. – 32 с. **3. Дорошенко К.** Слово про Великого Кобзаря / К. П. Дорошенко. – К. : Молодь, 1965. – 156 с. **4. Зайцев П.** Життя Тараса Шевченка / Вид. підготов., упор. та проком. Ю. Іванченко; Передм. В. Шевчука / П. Зайцев – К. : Мистецтво, 1994. – 352 с.: іл.

У статті переосмислюється роль спадщини Тараса Шевченка для сучасників. Зроблено спробу узагальнити набутки митця у вигляді чотирьох уроків.

Боклах Дмитро – студент 2 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Пінчук Тетяна Степанівна** – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Водяник Анастасія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Шевченко та сучасність.

„Хто Шевченка прочитає, той багатіший серцем стає”, „Слово Тараса – наша зброя і окраса”, „Шевченко Тарас – наче сонце для нас”, „Хто з Шевченком знається, той розуму набирається”, „Шевченкові думки переживуть віки” [2, с. 18]. Так оцінив сам народ свого Кобзаря і Пророка, великого національного поета-демократа, основоположника нової української літератури Тараса Григоровича Шевченка. У літературі кожного народу є творці, імена яких оповиті

невмирущою любов'ю і славою. Таким поетом українського народу є Тарас Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського генія. Тарас Шевченко-велет духу, митець могутньої творчої сили, непримиренний борець проти будь-якого гноблення людини людиною. Цією боротьбою він здійснив найвище суспільне призначення поета. В історію людства він увійшов не тільки як геніальний поет України, а й як поет-гуманіст світового рівня. Т. Шевченко виступив як поет-новатор, приніс з собою в українську літературу „слово нове”, новий світ поезії, неповторні образи, картини й барви, небачене раніше багатство й широчінь тем, ідей, мотивів, жанрових форм, вивів українську літературу на шлях реалізму й народності [1, с. 35]. Збагачуючи українську літературу новими життєвими темами й ідеями, Шевченко став новатором і в пошуках нових художніх форм та засобів. Автор „Кобзаря” виробляв і утверджував нове художнє мислення. Його значення в розвитку передової вітчизняної суспільної думки, соціальної і національної свідомості народу не менше, ніж в історії поезії.

У чому ж феномен нашого великого митця? Чому і сьогодні, майже через півтора століття після його смерті, твори, написані Великим Кобзарем, хвилюють, навчають, тривожать душі? Шевченко високо цінував боротьбу за волю, відчайдушність і самопожертву, великість вдач і доль, які народжувалися в обороні рідної землі, нескореність і незмирненість – усе те, чого, на його думку, бракувало сучасникам. Це теж був урок минулого сучасності, але з того уроку видобувалися зовсім інші цінності... У Шевченка набагато тверезіший і, можна сказати, глибший підхід до історії, гіркіше і мужніше її розуміння. Він не втішає себе ілюзіями, він розуміє, що все минає не для того, щоб повернутися. І народ ніколи не поверне собі втраченого в тому самому вигляді. Відчуття неповоротності руху від самого початку було властиве поетичній філософії Шевченка: „Було колись – минулося, не вернеться знову”. Шевченко хоче нової України, а в минулому шукає традицій волі й героїзму, щоб знайти надію, наприклад, силу для боротьби за цю нову Україну, зрештою – історичне право на неї [2, с. 48]. Сьогодні над шевченковим твором схиляються і батьки, і діти, і батьки батьків. Що ми шукаємо і

що знаходимо у Шевченка? Нам потрібні його твори, де він розмірковує над долею України, і наголошує, що кожному українцю треба жити інтересами Батьківщини, не шукати щастя на чужій стороні, „щоб не остався сиротою з святими горами Дніпро” [3, с. 28] Запропонована думка про державу „в своїй хаті своя правда, і сила, і воля”, очевидно накладається на нашу дійсність. Він закликає нас задуматись про сенс людського буття, запитуючи: „Нащо живем? Чого бажаєм? ” і тут же сам дає відповідь. Працюючи на благо України утвердимось, процвітатиме разом із нею, „роботящим умам, роботящим рукам, перелогі орать, думать, сіять, не ждять і посіяне жать” [3, с. 44]. Шевченкові ідеї-гасла: „В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”, „І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь”, „Обнімійся, брати мої, молю вас, благаю” є гаслами доби, духовними орієнтирами представників молодшої генерації українців [3, с. 84]. Маємо знати, що Шевченко у своєму „Кобзарі” надає таку науку, яку ми повинні все своє життя добре пам’ятати. Скажімо, він десятки разів закликає всіх нас шанувати батька-матір. Матір поет ставить найвище як основу родини, на найвищий п’єдестал чистоти, глибини і вірності почуттів, моральної краси і материнської величі. „Не було в літературі всесвітній поета, котрий би так витривало, так гаряче промовляв в обороні жінок, в обороні їх права на повне, чисте, людське життя”, – писав І. Франко [4, с. 31]. Не можна уявити День матері без звернення до Шевченкового: „Нічого кращого немає, як тая мати молодая, з своїм дитяточком малим” [3, с. 64].

Навіть при житті авторитет Шевченкового слова був високий не тільки завдяки його політичній вагомості, а ще й тому, що позбавлений права власну історію і національну самосвідомість, український народ сприймав твори свого поета не лише як красне письменство, а й як фактор розвитку всього культурного життя в Україні. Білоруський письменник М. Богданович у статті, написаній до сторіччя з дня народження поета, писав: „...Це письменник, якому судилося величезна роль стати символом культурної цінності цілого народу, уособленням усієї його духовної сутності” [3, с. 22]. В одному з листів наприкінці життя (1859 р.) Т. Шевченко писав: „Я по

плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу...” [3, с. 101]. І сам же він своєю творчістю вивів свій народ у число непересічних за таланом і талантом. Тарас Шевченко – символ чесності, правди і безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість Великого Кобзаря зігріта гарячою любов’ю до Батьківщини, пройнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів народу. Його думи, його пісні, його полум’яний гнів, його боротьба за світлу долю трудового люду були думами, піснями, гнівом і боротьбою мільйонів.

Поезію Шевченка люблять усі народи. Поет, який віддав усі свої сили боротьбі за визволення рідної України від соціального і національного гніту, виражав прагнення і сподівання всіх народів, всіх прогресивних людей світу.

Цілком справедливим і природним є той факт, що твори Великого Кобзаря були перекладені майже всіма мовами світу. І досі літературознавці вивчають, а письменники творчо використовують спадщину українського народного поета Тараса Шевченка. Для геніїв не існує дати смерті.

Література

1. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / В. Анісов, Є. Серета. – К. : Дніпро, 1976. **2. Повість** про вічне життя / Л. Большаков. – К. : Веселка, 1990. **3. В сім’ї** вольній, новій: Шевченківський збірник, 5 вид. – К. : Рад. письменник, 1989. **4. Твори** І. Я. Франка в 2-х томах. – Т. 1. / Передм. П. Колесника. – К. : Дніпро, 1981.

У статті розглянуто значущість високих морально-етичних цінностей, репрезентованих у творчості Тараса Шевченка. Дана проблема є особливо значущою в наш час.

Водяник Анастасія – студентка 1 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Горелкіна Сніжана

(Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка)

Образ Шевченка у творах представників Нью-Йоркської групи.

Тарас Григорович Шевченко справив незабутнє враження не лише на своїх сучасників, але й на наше сьогоденне покоління. Він є символом нашої держави, непереможеним співцем свободи. Тож не дивним є той факт, що постать Т. Г. Шевченка залишається актуальною і в наш час. Його творами зачитуються, його вірші кладуть на музику та співають від чистого серця, він живе в душі кожного українця, навіть того, хто України майже не пам'ятає.

В еміграції людина стає більш вразливою та уважною до проблем, історії та видатних діячів країни, яку довелось покинути. Так сталося і з представниками Нью-Йоркської групи. Вони мало перебували на Батьківщині, тому трепетно ставляться до України, бажаючи не випускати зв'язок зі своєю Батьківщиною. Це можна простежити в їх творах, де на одному рівні з екзистенційними відчуттями власного „Я” знаходяться твори зі згадуваннями про рідну країну, її історію, її славетних представників. Ньюйоркці не оминули і постать Шевченка.

Вивчення творів Нью-Йоркської групи з погляду на їх бачення ролі Шевченка в українському суспільстві мало досліджено, тому обрана тема є актуальною.

Мета нашої статті: дослідити творчий доробок представників Нью-Йоркської групи, проаналізуємо твори, що ілюструють образ Т. Г. Шевченка.

До Нью-Йоркської групи входять емігранти, які виїхали з України ще в дитинстві, тому їх уявлення про Батьківщину сформувалось під впливом розповідей батьків, публікацій, та, звісно ж, творів Т. Г. Шевченка. Перші спроби пера вони робили на зразок шевченкових віршів, дотримувались його стилю, висвітлювали спільні з ним мотиви та проблеми [7, с. 355]. Так, наприклад, Богдан Бойчук – талановитий поет, новатор, у своїй ранній збірці „Час болю” намагався змоделювати в уяві читача мистецький образ в культурі, і при цьому багато в чому спираючись на традиції Т. Шевченка. Як і в творчості Кобзаря, у

центрі художнього світу Б. Бойчука стоїть архетипний образ жінки-матері, що єднає навколо себе родину й персоніфікує собою ціле коло життєвого устрою хліборобської сім'ї. Бо саме матір першою „взнала: спочатку був біль, а не слово”. Людина народжується з болю, такого щасливого для матері та дитини. Проте завершиться все теж болем. Образ матері виявляє себе і в площині тематики („Вірність”, „Матері”, „Кінцеве”), і на вищих рівнях символіки, у сфері емоційної та ідейної концепції творів. Може з'явитися драматизм і розлука з коханим, наприклад, у вірші „Пісня жінки”, трагізм („Останній гість”), оптимізм від усвідомлення материнства як нормативної стабільної сили людського життя. Часто образ матері, жінки в ліриці Б. Бойчука виступає як метафора [8, с. 50]. У вірші „Дві пісні”, як і Шевченко, Бойчук звертається до релігійних мотивів.

Спочатку був біль,

А не слово.

Кінець буде біль.

Шевченкові мотиви можна прослідити ще в багатьох творах Бойчука, зокрема „Подорож з учителем”, „Любов у трьох часах”, „Діалог знизу”, „Процесія” та інші.

Емма Андієвська в своїх творах згадувала вирази, що стали вже крилатими, з творів Т. Г. Шевченка. Так у „Романі про добру людину” слова, що летять з уст кентавра Віктора Платоновича „Ще не вмерла Україна” [3, с. 147], звучать як прояв сили, сміливості та могутності. Ці слова несуть те саме значення, що і понад два століття назад. Шевченків смисл та могутність його заповітів були є і будуть актуальними у всі часи [5, с. 46]. У тому ж самому творі Емми Андієвської Шевченко постає не лише як автор деяких реплік, але і як персонаж. Авторка витворює образ Києва як уособлення раю й пекла, у якому відбувається наруга працівників НКВД над пам'ятниками напівживих письменників, у тому числі і над статуєю Т. Г. Шевченка.

„Проте не сам Хрещатик, який поширився й видовжився до невпізнання, вразив Стецька і не те, що по обидва боки його вишикувалися щільно один біля одного аж по самий обрій пам'ятники: Шевченкові, Франкові, Лесі Українці, Грушевському і багатьом іншим, яких Стецько не знав в обличчя...” [1, с. 22].

„І змусять же таке паскудство чинити, мало не заплакав Стецько, з огидою здряпуючися слизькими щаблями на пам'ятник Шевченка, ну хоч би вже мертвих залишили в спокої, і чого їм далися взнаки пам'ятники? Добре, що бодай каменюці подібна наруга не болить.

Тільки не встиг він цього виснувати до кінця, як зауважив, що з каменю просто йому в очі дивиться живий Шевченко” [1, с. 23]. Головний герой обурений таким поведінням зі святими символами його незабутої Батьківщини та відмовляється танцювати під дудку катів, чим і заслуговує визволення з пекла.

Образом Шевченка та його невлливою присутністю просякнутий весь твір письменниці. На думку Ніли Зборовської, у романі час від часу звучить пророчий голос, сповнені вірою слова у перемогу добра й світла. Ясновидіннями й пророцтвами Е. Андіївська перегукується з віщуваннями Шевченка: *„Смертоносний Батіг, який пахолки зла проголосили єдиним Богом, зм'якне смердючою ганчіркою і розсиплеться на попіл, щойно люди подолають у собі страх, ріками крові визріває світло, покликане знищити всю мерзенну гнидь...”* [3, с. 144].

У другому своєму романі „Роман про людське призначення”, який є продовженням „Роману про добру людину” епіграфом стоять слова Т. Г. Шевченка *„Возвеличу малих отих рабів німих!”*. *„Віддих землі”* знаходиться біля пам'ятника Кобзареві як своєрідне нагадування про духовну потребу кожного відчувати близькість зі своїм народом, з його цінностями, відчувати духовний зв'язок зі своєю країною, хоч на якій би відстані людина не знаходилась від неї.

Тарас Григорович Шевченко наш національний герой, поетичне надбання якого залишиться в нашій пам'яті назавжди. Непереборний борець за справедливість, мужній дух народу, турботливий захисник ближніх – є невід'ємною часткою в душі кожного українця.

Література

1. Андіївська Емма Роман про добру людину / Емма Андіївська – Мюнхен : Сучасність, 1973 – 174 с. **2. Возняк М. С.** Історія української літератури: у 2 кн. – К. : Світ,

1992. – Кн. I. – 2-ге вид. випр. – 696 с. **3. Зборовська Н.** Про романи Емми Андіївської / Ніла Зборовська // Кур'єр Кривбасу. – Липень, 2004. – С. 143 – 148. **4. Лазебник С. Ю.,** Лещенко Л. Ю., Макар Ю. І., Зарубіжні українці: довідник / [С. Ю. Лазебник, Л. Ю. Лещенко, Ю. І. Макар [та ін.]]. – К. : Україна, 1991 – 256 с. **5. Лисенко Т.** Мікро- і макросвіти у творчості Емми Андіївської / Т. Лисенко // Слово і Час. – 2004. – № 1. – С. 45 – 47. **6. Поза традиції.** Антологія української модерної поезії в діаспорі / Упор. Б. Бойчук. – К. : Вид-во Канадського інституту українських студій, 1993. – С. 127 – 231. **7. Українське слово:** Хрестоматія укр. літ. та літ. крит. XX ст.: Кн. 4 / Упор. Яременко. – К. : Рось, 1995. – 704 с. **8. Чернущ Ю.** Розмаїтість образної системи в поезії Богдана Бойчука / Ю. Чернущ // Філологічні обрії. – Вип. 4. – Кривий Ріг, 2010. – С. 48 – 51.

У статті зроблено аналіз творів представників Нью-Йоркської групи, де простежуються алюзії на постать і мотиви спадщини Тараса Шевченка.

Горелкіна Сніжана – магістрантка факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Шпетна Світлана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії літератури та компаративістики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Іщенко Ярослава

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Т. Г. Шевченко – педагог

Тарас Григорович Шевченко – тонкий, проникливий лірик, поет-громадянин, який залишив нащадкам неоціненну книгу народного життя, відстояв і зберіг національну гідність свого багатостраждального українського народу. Для нас він – таємниця, над розгадкою якої буде працювати ще не одне покоління, криниця з холодною джерельною водою, яка затамовує духовну спрагу народу. Щоразу, спілкуючись з

нетлінною творчою спадщиною великого сина українського народу, знаходимо щось нове, хвилююче, невідоме досі.

Малознаною сторінкою багатогранної творчої особистості Шевченка є його діяльність просвітницько-педагогічного характеру. „*Дю свою просвітительську місію, – зазначав Олесь Гончар, – Шевченко усвідомлював глибоко і звершував її послідовно – до останнього постуку серця*” [1, с. 3]. Спеціальних педагогічних праць чи програм поет не залишив, але судити про його освітні погляди дають змогу художні прозові твори, „Щоденник”, „Буквар” та численні поетичні вислови. Шевченко обстоював думку про всенародну освіту, яка здатна вивести селянство із соціальної темряви і гніту.

У своїх педагогічних поглядах Кобзар обмежується освітніми й виховними питаннями переважно початкової школи, надаючи їй вирішального значення у справі навчання й виховання дітей. Він наполягає на цілісній системі початкової національної освіти.

Шевченко дуже любив дітей, мріяв про власний сімейний затишок, про свою хатину у вишневому садочку. У його численних творах знаходимо зворушливі слова про це святе почуття: „...*Я так люблю дітей*”, – писав поет в одному з листів до В. Залеського, а в поемі „*Княжна*” знаходимо рядки, сповнені найщирішого почуття:

Ох, діти! Діти! Діти!

Велика Божя благодать! [5, с. 315].

Щирою симпатією і щемливою ніжністю перейняті рядки, в яких поет змальовував знедолених дітей, чи то українців чи казахів або киргизів в далекому Кос-Аралі. Можливо, це тому, що сам мав тяжке дитинство, виріс сиротою.

Тонкий знавець дитячої психології, Шевченко створив яскраві образи дітей не лише у своїх поетичних творах, а й у справжніх шедеврах образотворчого мистецтва. Ще до заслання він виконав тринадцять робіт, на яких зображені й діти. Це „Циганка-ворожка”, „Слепая”, „Хата вдови”, „Селянська сім'я”, „На поселенні”, „Селянське подвір'я” та інші талановиті твори.

Образи дітей Тарас Шевченко створював і під час заслання („Укріплення Раїм”, „Благословення дітей”, „Хлопчик, який грається з кицькою”, „Щасливий ловець”, „Форт Кара-Бутак”,

„Казахський хлопчик дрімає біля грубки” тощо). З правдивих і яскравих малярських полотен дивляться на нас здебільшого напіводягнені діти-старці, які своїм сиріцтвом заглядають у саму душу глядача світлими й довірливими очима, в яких ціле море доброти й людяності і ні крихти осуду чи гніву, а лише німе прохання до нас, дорослих, допомогти їм, підтримати. На деяких картинах ми бачимо й самого Шевченка в солдатському мундирі. Його погляд сповнений глибокого співчуття до дітей і осуду тих, хто довів їх до такого жахливого стану, а отже, осуду всієї деспотичної кріпосницької системи.

Тарас Шевченко – був добре обізнаний з педагогічними ідеями свого часу. Для формування повноцінної високодуховної особистості треба, на думку Кобзаря, три основні чинники: по-перше, природні задатки і звички, набуті дитиною в ранньому віці; по-друге, система виховних впливів навчально-виховного закладу; по-третє, вплив того соціального середовища, яке оточує дитину.

На прикладі літературних героїв Шевченко доводить, що особливо важливими є два останні чинники – виховна система навчального закладу і соціальне оточення. Це були прогресивні ідеї. Він реалізує їх у повістях „Несчастный” і „Музыкант”.

Шкільне навчання Шевченко розглядав передусім як найефективніший засіб поширення грамотності всього народу. Перебуваючи на засланні, Шевченко розробив план загальної освіти, не лише дитячої, ай дорослої. Крім основ грамоти, він включив у поняття елементарної освіти ще й арифметику, відомості з історії, географії, етнографії з тим, щоб школа озброювала учнів знаннями про навколишній світ, про держави і народи, які населяють земну кулю.

Тарас Шевченко був переконаний, що українському народові потрібні написані своєю мовою граматики, короткі природничі книжки, історії, географії та космографії. Він розглядає науку в широкому аспекті, передусім як знаряддя пізнання людиною об'єктивних законів навколишнього світу, всебічного розвитку особистості, її інтелекту.

С. Чавдаров наголошував, що „...*освітній ідеал Шевченка – це людина багатогранних знань, широкої розумової культури, людина активна, ініціативна, здатна застосовувати свої знання*

відповідно до потреб життя. Це людина всебічно розвинена, зокрема і в естетичному відношенні” [2, с. 94].

Освітній ідеал Кобзар тісно пов'язував з естетичним і моральним: „...не кожен може і повинен бути вченим, але кожен повинен мати загальні знання; не кожному доступне високе мистецтво, але для кожного повинна існувати насолода прекрасним” [1, с. 3].

Людяність повинна стати природною, невід'ємною властивістю, супутником людини. Чулисть і співчуття, доброта і сердечність – не абстрактні моральні категорії, не біологічні властивості природи, а результат виховання людини.

Всією творчістю Шевченко підносив ідею національної освіти і виховання молодого покоління, виступав за духовний розвиток народу, культивування рідної мови, національної поезії, мистецтва, власної культури. Національна спрямованість у вихованні, на думку поета, мала не допустити в душі учнів космополітизм та шовінізм. Суть національного виховання поет вбачає у піднесенні національної свідомості народу, пробудженні в дітей любові до рідної мови, своєї землі, рідного краю з його героїчною історією.

Особливо важливо, на думку Шевченка, виховувати любов до рідного слова, адже кожний великий народ відрізняється від інших своїм, тільки йому властивим, словом, яке, називаючи будь-який предмет, виражає свій національний характер. Покоління народу міняються, а результати їхнього життя залишаються в мові – у спадщину нащадкам. У скарбницю рідного слова одне покоління за одним вкладає плоди глибоких сердечних порухів, історичні події, вірування, погляди, слід пережитого горя і пережитої радості.

Доки живе мова в устах народу, доти живий і народ, вмерла мова – вмер і народ. Ці думки Шевченко стверджував усім своїм життям і нетлінною творчістю.

Провідну роль у справі навчання і виховання дітей Шевченко відводить народному вчителю, який повинен вірою і правдою служити народові, допомагати в міру своїх сил вийти з культурної відсталості. Вчитель мусить жити цим, інакше він не досягне своєї мети. Повноцінне виховання поет не мислить без

чудодійного впливу на особистість народної пісні, бо саме через неї люди відчують свої національні витоки.

Шевченківські засади національної освіти включають у себе широкі й багатогранні знання – „і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь” [5, с. 270].

Цікаві й актуальні думки поета про виховний зміст навчання, його природність, про вибір ефективних методів і прийомів, принципи свідомого й активного навчання, його доступності, цікавості, пошуків ефективних методів фізичного виховання. Усі ці й інші Шевченкові принципи не втратили свого значення й сьогодні.

Література

1. Гончар Олесь. Батько Тарас – дітям / Олесь Гончар. – К. : Радянська школа, 1991. – 225 с.; **2. Коломієць В.** Про освітньо-педагогічні погляди Тараса Шевченка / Володимир Коломієць // Дивослово. – 1996. – № 3. – С. 43 – 47; **3. Чавдаров С.** Педагогічні погляди Т. Г. Шевченка / С. Чавдаров – К. : Радянська школа, 1953. – 186 с.; **4. Шабліовський Є.** Щоб квітла усмішка маляти / Євген Шабліовський // Дніпро. – 1979. – № 11. – С. 89 – 95. **5. Шевченко Т.** Кобзар / Тарас Шевченко. – К. : Радянська школа, 1987. – 607 с.

Дослідниця акцентує увагу на любові Тараса Шевченка до дітей, образи яких митець залишив у малярських роботах. Як просвітителю, поет надавав важливого значення загальній освіті.

Іщенко Ярослава – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Косюк Марина

(Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка)

Духовні заповіді Тараса Шевченка

Історія кожного народу береже в пам'яті віків події, дати, імена, вчинки, які мали надзвичайну значущість та вплив на подальший розвиток. Нема дитини, а чи дорослої людини, яка б не шанувала традицій предків, якщо, звісно свідомо любить Батьківщину. Так і українці: пишаються своїм минулим, цінують мужність своїх героїв, але пісенна душа, подарована Богом, не менш любить мистецтво та митців. Багатьох ми можемо назвати серед числа тих, хто вершив історію, але є одне ім'я, яке у кожного на вустах із самого дитинства, людини, яка стала Пророком, художника, який став національним героєм, поета, який багатогранністю таланту підкорив навіть ворогів, письменника, з-під пера якого постали трагічні сторінки минувшини нашої нації. Він пережив страждання, муки, знущання, плотську любов і чисте юне почуття кохання. Мало кого доля так кидала об каміння і так високо підносила, постійні злети і падіння дано витримати не кожному. А він же не Бог, протримався усього сорок сім років. Тарас Григорович Шевченко. З трепетом промовляю ці слова. У чому ж геній цього надзвичайного чоловіка?

Про Шевченка сказано багато, ніяка частина його життя не залишилася поза увагою дослідників: ні громадське, ні особисте. Але творчість досі аналізують, намагаючись розкрити феномен митця. Ю. Шевельов, досліджуючи постать поета зазначав: „Микола Шлемкевич у книзі *“Верхи життя і творчості”* (Нью-Йорк - Торонто, 1958) стверджує думку, що Шевченко був *“одним із найбільших провісників і предтеч справедливості між людьми, їх великої сім'ї вольної, нової. Це споконвічна мрія, що її при найбільших жертвах протистоїть український народ лжеправді, яку накидають йому духовно чужі сили”* [3, с. 8].

Україна й Шевченко – це поняття синонімічні, тому природно, що велич Кобзаря – у величі всієї нашої держави. Кожен із нас відкриває особисто для себе всі грані самородного таланту поета, знаходить у його доробку „родзинку”, яка „чіпляє” за живе. Із листа Тараса Григоровича до редактора

„Народного чтения”, датованого 18 лютого 1860 року: *„Моя собственная судьба, представленная в истинном свете, могла бы навести не только простолюдина, но и тех, у кого простолюдин находится в полной зависимости, на размышления, глубокие и полезные для обеих сторон”* [1, с. 5]. Із цих слів стає зрозуміло, що митець усвідомлював мету своєї творчості, знав прекрасно важливість свого завдання розбудити сплячі народні маси для боротьби за процвітання нації, за свободу. *„Сколько лет потерянных! Сколько цветов увядших! И что же я купил у судьбы своими усилиями – не погибнуть? Едва ли не одно страшное уразумение своего прошедшего. Оно ужасно, оно тем более для меня ужасно, что мои родные братья и сестра, о которых мне тяжело было вспоминать в своём рассказе, до сих пор – крепостные”* [1, с. 10]. Несправедливість панівних мас по відношенню до загнобленого та закріпаченого люду безпосередньо стосувалася поета, адже сам він був безправним народжений кріпаком, тому не міг допустити, аби така доля спіткала прийдешні покоління.

Широко і сміливо черпаючи своє звідусіль – з життя і з літератури, з історії і з сучасності, з України і з інших земель, Шевченко в небувалому доти синтезі споруджує у своїх творах могутні й величні засади свого власного індивідуального та абсолютно нового стилю, який пізніше наслідуватимуть не тільки любителі його пера, а й навіть світочі мистецтва загалом та літератури зокрема, наслідком чого є безліч цікавих праць, які ми називаємо все ж плагіатами. Шевченкове слово в розумінні всієї його поетичної творчості непорушно стоїть на сторожі української душі. За умов сучасної України це слово мобілізує нас ще більше докладати максимум зусиль для збереження духовної субстанції українського народу, його національної єдності, непорушності традицій. Тарас Шевченко належить до славної плеяди діячів слов'янського національного відродження – тих великих просвітителів і гуманістів, яких висував із своїх глибин кожен народ на зламі своєї історії, коли на чергу дня ставало питання про його долю – бути чи не бути йому історично? Ці люди полум'яним словом і саможертвним життям пробуджували в народі його людську гідність,

волелюбність, опір всілякому гнобленню з боку ворогів нашого люду.

Вікентій Вересаєв зазначав: „...З самої гущі народної встас великий національний поет України Тарас Григорович Шевченко, який повно відбив і в творчості своїй, і в страдницькому житті, і навіть у зовнішності свою прекрасну, багатостраждальну Україну. Безстрашна революційність, запорізька жадоба волі, залізна впертість, зосереджений гнів і велика любов, славне минуле в боротьбі з гнобителями, лукавий гумор, незрівнянна музика української мови, запах квітучих вишневих садів, пірамідальні тополі над білими хатами – все це в поезії Шевченка. Любити Шевченка – Любити Україну” [2, с. 118].

Особистістю неперевірено яскравою, багатовимірною та безкомпромісною був митець у всьому, що стосувалося Батьківщини, а інтимне його життя було сповнене драматичними перипетіями, адже він усього-на-всього Людина, творча, неоціненно багатого таланту.

Література

1. Тарас Шевченко. Пророк. Поєми. Поезії [Текст] / Комент. С. А. Гальченка / Тарас Шевченко – Харків : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 416 с. **2. Марченко О. Д., Марченко А. С.** Українська література: Практичний довідник / О. Д. Марченко, А. С. Марченко. – Харків : ФОП Співак В. Л., 2009. – 768 с. **3. Шевельов Ю.** Шевченко класик? / Ю. Шевельов // Слово і час. – 1995. – № 4. – С. 18.

У статті окреслено внутрішнє багатство поета, який не забував про народні страждання, глибоко був переконаний, що найцінніше – людська свобода.

Косюк Марина – студентка 3 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Косюк Наталія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Дві постаті, дві долі (Тарас Шевченко і Марко Вовчок)

Серед плеяди українських письменників XIX століття привертають увагу дві постаті – Тараса Григоровича Шевченка й Марка Вовчка (Марія Олександрівна Вілінська).

Життєві і творчі біографії їх багаті на вагомі з культурно-громадського та історико-літературного погляду події і факти. Стежки-дороги життя пролягали по багатьох містах й селах України та Росії. Зустрічі, знайомства, приятелювання з російськими, українськими, зарубіжними письменниками, художниками, вченими, політичними й культурно-громадськими діячами, з людьми з середовища селянства та різночинної інтелігенції були для них постійно діючими житейськими університетами.

На перший погляд, нічого не могло бути спільного в художника Тараса Шевченка й російської дворянки Марії Вілінської. Доля в кожного з них була визначена наперед і вела в різні сторони, але несподівано звела дві стежки в одну дорогу, аби пізніше розвести їх навіки.

Метою даної розвідки є окреслити спільне в життєвому шляху Тараса Шевченка й Марка Вовчка, визначити ідеологічні доміанти їхніх світоглядних позицій, котрі й зумовили дружні стосунки між цими неординарними особистостями.

Біографи цих письменників неодноразово звертали увагу на період в житті Тараса Шевченка, коли він зустрівся з Марком Вовчком, з творами якої вже був обізнаний. Михайло Грицай писав: „Зустрілися Марко Вовчок і Т. Шевченко на другий день після приїзду її у Петербург. На згадку про цю зустріч великий поет написав відомий вірш „Марку Вовчку” і подарував письменниці з написом „На пам’ять 24 генваря 1859 року”. І їй же в подарунок підніс свій портрет, автограф поеми „Неофіти” та старовинну Біблію, що була з ним в Орській фортеці. Через рік, у переданому Марку Вовчку примірнику „Кобзаря” поет зробив напис: „Моїй єдині доні Марусі Маркович і рідний, і хрещений батько Тарас Шевченко” [1, с.

20]. Спорідненість проблематики творів надихнуло Тараса Шевченка на поетичні рядки:

*...Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестоких
Людей неситих. Світе мій!
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і огрій,
І оживи моє побите
Убоге серце, неукрите [4, с. 315].*

Під впливом екзальтації звернув до неї навіть своє „нині одпуцаєши” [2, 313] – готовий був передати свою мистецьку й громадську місію:

*І думу вольную, о доле
Із домовини воззову.
І думу вольную... О доле!
Пророче наш! Моя ти доне!
Твоєю думу назову [4, с. 315].*

Творчістю письменниці Тарас Шевченко захопився до зустрічі з нею. Прочитавши надіслані Пантелеймоном Кулішем оповідання Марка Вовчка, митець занотував у Щоденнику: „*Какое возвышенно прекрасное создание эта женщина... Необходимо будете й написать письмо и благо дарить ее за доставленную радость стением ее вдохновенной книги*” [3, с. 244 – 245]. Маючи виразний погляд на мистецтво – і на пластичне, і на поетичне – як на провідника ідей євангельської правди, як на найкращий засіб морального вдосконалення людяності, в оповіданнях молоді авторки високо оцінив і вирізняв передусім оборону людських прав, протест проти рабовласництва. Приїхавши до Петербургу, влаштував серед українців грошову збірку і, купивши золотий браслет, послав його своїй лауреатці [2, с. 313].

У відповідь Марко Вовчок створила повість „Інститутка”, де майстерно зобразила антилюдяність кріпосницької системи й присвятила її Тарасові Шевченку. Цей високохудожній твір був написаний, як зауважив дослідник М. Грицай: „*по слідах свого великого вчителя*” [1, с. 88].

Ще однією ниточкою, що єднала великих митців були поезія Тараса Григоровича „Сон” („На панщині пшеницю жала...”) і оповідання Марка Вовчка під такою ж назвою. Між цими двома творами також існує цілком очевидний ідейно-смысловий зв’язок: у них виразно виражено мрії селянства про вільне, щасливе життя. Різниця полягає лише в тому, що герої письменниці живуть в напівромантичному, створеному живою уявою Марії Вілінської, жаданому світі радості й добра, а героїня поета – у цілком реальних умовах кріпосницької дійсності.

На мою думку, ідилічні картини у даних творах були насичені глибоким суспільним змістом – це була мрія, заради якої творили й жили автори: про щасливе життя народу, стимулювання до активної боротьби за свободу.

У спогадах про Шевченка І. Тургенєв писав, що Марко Вовчок „була прикрасою і зосередженням невеликої групи українців”, котрі збиралися у столиці. У центрі цієї групи стояв Шевченко, який після заслання оселився в березні 1858 року в Петербурзі. Шевченко вважав молоду письменницю людиною, ідейно близькою до революційно-демократичного табору.

Головним джерелом натхнення для Марка Вовчка був Шевченків „Кобзар”. Полум’яні ідеї визвольної боротьби в його ліриці, образи скорботних, знедолених жінок мали великий вплив на її творчість. Тема життя жінки-кріпачки вперше набула соціальної заостреності в творчості поета. Марко Вовчок розробляла цю тему в прозі й вивела вражаючі своєю простотою та справедливістю образи кріпаків.

Великий Кобзар був її ідейним натхненником. І навіть тоді, коли Марія Олександрівна виїхала за кордон й залишилася там жити, то не втрачала зв’язку з поетом. Вони листувалися, розповідаючи про подальші плани, досягнення та проблеми. Тарас Григорович був її наставником, радником, літературним батьком.

Письменниця відіграла першорядну роль у процесі становлення української реалістичної прози. Продовжуючи традиції Шевченка, вона знаменувала могутній розвиток визвольних ідей, утверджених літературою на ґрунті глибокої народності.

Література

1. Грицай М. С. Марко Вовчок. Творчий шлях / Михайло Семенович Грицай – К. : Вища школа, 1983 – 198 с. **2. Зайцев П.** Життя Тараса Шевченка / Вид. підготов., упор. та проком. Ю. Іванченко; Передм. В. Шевчука / Павло Зайцев. – К. : Мистецтво, 1994. – 352 с. : іл. **3. Шевченко Т. Г.** Автобіографія. Дневник / Вступ. ст. В. Русановського. Прим. В. Бородина / Тарас Шевченко. – К. : Дніпро, 1988. – 343 с. ил. **4. Шевченко Т. Г.** Пророк. Поеми. Поезії [Текст] / Комент. С. А. Гальченка / Т. Г. Шевченко – Харків : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 416 с. : іл.

У статті окреслено спільне в життєвому шляху Тараса Шевченка й Марка Вовчка, визначено ідеологічні домінанти їхніх світоглядних позицій, котрі й зумовили дружні стосунки між цими неординарними особистостями.

Косяк Наталія – студентка 2 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Бойцун Ірина Євгенівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Лямзіна Ольга

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Образ Т. Шевченка у творчості українських письменників

Це він чи образ молоді волі?...

Роман Лубківський

Минає 150 років від дня виходу першого українського часопису „Основа”, який до речі започаткував шевченкіану. Така ж відстань віддаляє нас від дня смерті Т. Г. Шевченка. Його художні твори належать усій Україні і будуть промовляти за неї вічно цілому світові.

Тарас Шевченко входить у наше життя з раннього дитинства. Ще не вмюючи читати, ми слідом за батьками повторюємо: „Садок вишневий коло хати...”. У початкових класах дізнаємося про гірку долю малого козачка, позбавленого невинної втіхи – малювання. Образ поета супроводжує нас і в юнацькі роки. Спочатку ми знайомимося з Т. Шевченком („Мені тринадцяти минало...”), співчуваємо його журбі („Лілея”, „Наймичка”), а згодом перед нами постає вже гнівний Тарас („Гайдамаки”, „Сон”, „Заповіт”). Поезія Кобзаря не полишає нас протягом усього життя, на різних його етапах ми пізнаємо її дедалі глибше, знаходячи в поетичних рядках і розпад, і одкровення, і пересторог, і пророцтво. Тож не дивно, що в його геніальній спадщині черпали натхнення чи не всі українські митці.

Великі поети – вічні супутники свого народу і цілого людства. Таким вірним та благородним супутником на дорогах століть став для України її гордість та слава – Т. Г. Шевченко.

Образ Великого Кобзаря завжди хвилював митців України, і не тільки України. Зокрема, вплив Шевченкових творів помітний у творчості Олеса Гончара.

У своєму романі „Собор” письменник продовжує традиції Шевченка – пейзажиста, і прекрасні сприймаються контрастно до нелегких стосунків між людьми.

Читаючи „Собор” Олеса Гончара, неминуче згадуємо Шевченкові пейзажі – ідилії типу таких, як у поемі „Княжна”:

Село! І серце одпочине.

Село на нашій Україні –

Неначе писанка село,

Зеленим гаєм поросло,

Цвітуть сади, біліють хати...

А як зблизька поглянути на це село:

Аж страх погано

У тім хорошому селі.

Чорніше чорної землі

Блукають люди... [5, с. 315]

Саме таке дисонуюче зображення на фоні прекрасної української природи важкого і злиденного життя селян характерне для Шевченка.

Визначальною рисою пейзажотворення Олеся Гончара є гармонійне поєднання трудового і нелегкого життя людей на фоні мальовничих пейзажів. Це одна з ознак романтичного стилю письменника.

Контрастне співставлення того, що діється в житті суспільства, з тим, якою залишається природа, було характерне для творчості Шевченка, і на новому матеріалі було розвинене Гончаром.

Творчістю великого поета цікавились у різні часи чимало письменників. Не виняток також становлять письменники Луганщини. Про це говорить різноманітна тематика творів поетів та публіцистів нашого краю, присвячених Шевченку: поетичний опис життя і діяльності українського генія, вплив його творчості на письменників Луганщини, філософське осмислення світового значення творчості поета.

До образу Шевченка у своїх творах зверталися і звертаються поети різних поколінь – Б. Грінченко, В. Сосюра, П. Безпощадний, І. Савич, В. Голобородько, М. Ночовний, М. Горпинич та ін.

Ще у 1881 році наш славетний земляк Б. Д. Грінченко у своєму вірші „Некрасову й Шевченкові” розкриває світову велич двох поетів:

*І прийдуть часи, запишніє на світі,
І ваші конання великі
Не згинуть даремно, і слава вам стане,
Великая слава довіку [1, с. 80].*

Багато творів про Кобзаря написав співець Донбасу В. М. Сосюра („На могилі Шевченка”, „Шевченко у Донбасі”, „Шевченко з нами”, „Уже достигли полуниці” та ін.). Автор змальовує Шевченка як живу людину, сучасника.

До художнього зображення і осмислення життя і творчості діяльності генія українського народу зверталися і поети М. Ночовний („Біля дуба Т. Шевченка”), А. Романенко („Рука Шевченка”), М. Горпинич („Тарасова воля”) та ін.

Письменники Луганщини, як і більшість митців України і за її межами, не залишали й не залишають поза своєю увагою творчість і особистість Шевченка, надаючи їй у своїх творах

живих людських рис, по-філософськи осмислюючи значення спадщини великого митця.

Якщо у людини забрати мову – вона здичавіє. Хіба ми не переконалися на власному прикладі? Коли не шануватимемо власної мови, образів, культуру, ніколи не бачити нам України квітучою.

Література

1. Грінченко Б. Д. Твори: у 2 –х т. / Б. Д. Грінченко. – К., 1990. – Т. 1 – С. 80 – 81. **2. Іванова М.** Поетичний образ Шевченка у творах письменників Луганщини / М. Іванова // XXXI наук. Шевченківська конф. 9 – 11 березня 1994 року: Матеріали. – Луганськ, 1994. – С. 60 – 62. **3. Сидун Л. П.** Кобзарем його ми звемо (Шевченко Т. Г. Життя в поезії, живописі, пісні) / Л. П. Сидун // Позакласний час. – 2006. – № 3 – 4. – С. 48 – 51. **4. Скорський М.** „Постає твій образ, наче промінь...”. Сторінки з історії поетичної Шевченкіади / М. Скорський // Укр. літ. в загал. школі. – 2005. – № 5. – С. 2 – 5. **5. Шевченко Т. Г.** Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Рад. шк., 1986. – 2 - е вид. – 608 с.

У статті розглянуто алузії на творчість Тараса Шевченка у прозі Олеся Гончара. Звернуто увагу на Шевченкіану луганських письменників.

Лямзіна Ольга – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Писарева Ганна

(Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Автопортрети Т. Шевченка у творчо-образній інтерпретації Р. Лубківського

Тарас Григорович Шевченко був насправді великою постаттю як в літературі, так і в живописі. Його постать протягом останніх майже двохсот років залишається знаковою для української літератури. Великий поет не лише визначив подальший шлях розвитку вітчизняного письменства у XIX ст., але й продовжував впливати на нього у XX ст. Кожен з вітчизняних письменників вважав його творчість за взірць, час від часу звертаючись до неї. Леся Українка, Б. Лепкий, В. Самійленко, В. Сосюра, А. Малишко та ін. присвятили свої рядки Т. Шевченкові. Кожен із них намагався подати власне бачення й розуміння цієї постаті. Дещо оригінально висловив своє ставлення до Т. Шевченка тернопільський поет минулого століття Роман Лубківський. В анотації до його поетичної збірки „Погляд вічності” зазначено, що цикл „Автопортрети Шевченка” нагадує біографію, написану у віршах. І дійсно, вже з перших рядків відчувається, що автор переймається думами й стражданнями Т. Шевченка, намагається розсунути часовий простір, глибше й ширше поглянути на віддалену епоху.

За мету нашої студії ми поставили завдання дослідити творчо-образну інтерпретацію автопортретів Тараса Шевченка в рецепції Р. Лубківського.

Першим аркушем автобіографії є вірш, написаний за одним із ранніх автопортретів – 1840 року. Т. Шевченко зображений на ньому ще зовсім молодим. Перед віршем Р. Лубківський подає цитату зі спогадів О.Ф. Пономарьова, який у той час жив поряд з поетом. Автор пише свій твір фактично „зі слів” сучасника, тому у ньому згадується й хвороба Т. Шевченка, й місце, де він працював, але найважливіше те, що в поезії відтворено почуття поета, його тугу за домом: „Гарячі очі пропікають світ / на Україну б / на Дніпро летіти / Як рідних хочеться орбіт” [1, с. 6]. Адже з біографії Т. Шевченка нам відомо, що у рік написання цього автопортрету він

перебував у Санкт-Петербурзі й, певна річ, сумував за батьківщиною, мріяв повернутися додому, про що й написав у вірші „Н. Маркевичу”. Тож Р. Лубківський зумів тонко передати увесь трагізм життя Т. Шевченка у той період.

Розглядаючи далі автопортрети, зупиняємося на портреті 1843 року, на якому Т. Шевченко задумливий, а його погляд ніби виринає з вічності. І як відгук на це – вірш Р. Лубківського. Автор, пишучи свій твір, не пропустив жодної деталі з картини, навіть те, що на портреті Т. Шевченка забув переключити олівця з лівої руки до правої: „У папку вкинув аркуш / і пішов / У свою долю / в каторгу / у вічність / Забувши переключити олівця / Затиснутого в лівій / в руку праву” [1, с. 9].

Наступний вірш, написаний Р. Лубківським з автопортрету 1845 року, дуже схожий своїми мотивами на твір самого Т. Шевченка „І мертвим, і живим...”, який також був написаний 1845 року. Автор майже не звертається до картини й акцентує увагу читача лише на суворому, але розуміючому погляді Т. Шевченка. Натомість він продовжує теми, розпочаті в „І мертвим, і живим...”: гостро критикує псевдопатріотів: „Він патріот пампушок / шароварів / І водночас послушний раб імперії” [1, с. 11]; засуджує зневагу до рідного слова: „А рідне слово любить / їй право / Та вдягнутий в мундир його душитиме” [1, с. 32] (порівняймо у Т. Шевченка: „І всі мови слов'янського люду / Всі знає / А свої / дасть бі / Колись будем” [2, с. 292]). В останніх рядках поезії Р. Лубківський згадує той факт, що Т. Шевченко буде в заслання й поїде до Переяслава.

Вірш написаний з автопортрету 1847 року присвячений періоду солдатчини й заслання, коли Т. Шевченкові було заборонено писати й малювати. Твір написаний від імені царя Російської імперії, який ненавидить український народ, Т. Шевченка, глузує з нього, хоче його „зламати”, але розуміє, що безсилый: „У проклята народність / І як ти її не муштруй / не виховуй / Відбери академію дай академію / Гострить ножа” [1, с. 13]. Також у творі Р. Лубківський згадує й про „Заповіт” Т. Шевченка, про історію його написання.

Найточніше й найдетальніше у своєму вірші Р. Лубківський відтворив автопортрет 1849 року. Він помітив

найменші деталі (шабля, нагайка, годинник, що висіли на стіні) й навіть тінь коло плеча Тараса Григоровича, описав, у що був убраний Т. Шевченко: „*Тінь бриласта давить на плече / закрива обличчя аж до лоба / легковажна з вигляду особа / У кашкеті / плохенькім пальті / долею затиснута в кут*” [1, с. 17].

Усі автопортрети Т. Шевченка відбивають певні періоди його життя. На якихось він сумний, тому що перебував далеко від України. На якихось – задумливий, як, наприклад, на автопортреті 1849 року, про який Р. Лубківський пише від імені самого автора: „*Задуматися б / Хоч раз нелукаво і чисто над кожним кроком своїм / кожним роком своїм*” [1, с. 21].

Цикл „Автопортрети Шевченка” завершується віршем „До автопортретів утрачених або невідомих”, у якому Р. Лубківський згадує всі твори, починаючи з дитячих, і просить, щоб автопортрети повернули „*з-під приватних запорів нездоланих*” [1, с. 21].

Як бачимо, над кожним портретом Р. Лубківський замислюється і намагається вгадати-відтворити думки Т. Шевченка, його мрії й бажання. Він спробував показати нам Т. Шевченка не як поета, прозаїка, драматурга, врешті-решт художника, а як звичайну людину, що здатна на глибокі почуття.

Література

1. Лубківський Р. М. Погляд вічності : Поезії / Роман Лубківський. – К. : Рад. письменник, 1990. – 76 с. **2. Шевченко Т. Г.** Кобзар : Поезії / Тарас Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 631 с.

Зроблено спробу дослідити творчо-образну інтерпретацію автопортретів Тараса Шевченка в рецепції Романа Лубківського. Тарас Шевченко постає, у першу чергу, як людина.

Писарева Ганна – студентка 3 курсу спеціальності „Українська мова і література” Ровеньківського факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Філоненко Наталія Михайлівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри теорії літератури

та компаративістики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Прадченко Світлана

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Ровеньківський факультет)

Лінгвокультурний концепт „Україна” у поетичному доробку першого періоду творчості Т. Г. Шевченка

Знання про традиції, звичаї, обряди, морально-етичні норми життя, менталітет українців у творах художньої літератури зберігає світоглядні авторські концепти, образи. Серед типологічного розмаїття концептів важливу роль виконує лінгвокультурний, який зорієнтований на національно-культурне, специфічне, унікальне вивчення мови певного народу.

Важливе місце в художньому осмисленні українського концепту належить основоположнику нової української літератури, видатному українському письменнику Тарасу Шевченку.

Актуальність роботи обумовлена історичною місією нашого покоління – не руйнувати національного характеру, а всіляко його підтримувати, зберігати, розвивати і передавати наступному поколінню. Тому-то до питання дослідження шевченкознавчої концепції Батьківщини звертались О. Білецький, Г. Грабович, І. Дзюба, О. Забужко, Г. Ключек, І. Огієнко, С. Павличко, Л. Плющ та інші.

„*Шевченко був генетично закоріненний у рідний ґрунт. Зв'язок з Україною і на рівні свідомого, і на рівні підсвідомого в нього був надзвичайно сильний. Саме завдяки геніальній проникливості, вродженому естетичному чуттю молодий Шевченко тонко й точно відчував красу рідного слова. А ще відчував, що він як українець зможе себе найповніше виразити тільки у творчості рідною мовою. Поет володів здатністю розуміти, бачити, відчувати суть речей і явищ*” [4, с. 321].

Метою нашої статті є аналіз лінгвокультурного концепту „Україна” у поетичній творчості Т. Г. Шевченка епохи романтизму.

Об'єктом дослідження є поетична творчість Т. Г. Шевченка романтичної доби.

Предмет – зміст концепту „Україна” у поезії першого періоду творчості Т. Г. Шевченка.

„Не можна уявити Тараса Шевченка без України”, – писав вірменський поет Аветік Ісаакян, – і не можна пізнати Україну без Тараса Шевченка. З Шевченкової поетичної, малярської, прозової та драматичної спадщини ми дізнаємося про звичаї, побут, характер українського народу, його минуле (та й майбутнє) і, звичайно, про його історію. Драматичну, криваву, трагічну історію України” [2, с. 230].

На сьогодні не існує єдиного визначення понять „концепт” та „лінгвокультурний концепт”. У статті ми керуємося визначенням лінгвокультурного як найважливішого з понять лінгвокультурології [1, с. 91]. Сміслові наповнення концепту може виражатися окремими словами, словосполученнями, реченнями і текстами.

Найчастіше зустрічається у поета вираження образу „Україна” через нанизування звертань, риторичних окликів *Україна, ньенька, край* в одному синтаксичному та синонімічному рядку: „*Україно! Україно! / Ньенька моя, ньенько! / Як згадаю тебе, краю, / Заплаче серденько*” [6, с. 165].

Також лінгвокультурний концепт „Україна” у поезіях Т. Шевченка реалізується у лексемах „руїна”, „хата”, „Дніпро”, „мати” та виразах „рідний край”, „тихий рай”.

„Образ Дніпра, що з'являється в поезіях романтиків не як звичайна собі назва, а як символ України. У романтиків уже презентований образ могили, який так само, як й у Шевченка, пов'язується з героїчним минулим України, добою козаччини” [3, с. 67].

Лексема „Україна” із значенням „рідний край” протиставляється „чужина”: „*Прилинь до мене хоть на одне слово / Та про Україну мені заспівай. / Нехай усміхнеться серце на чужині*” [6, с. 52].

Т. Шевченко осмислює Україну у значенні „зелене поле”. Такою автор бачить її в майбутньому, а зараз Україна осмислюється як „логоріле од крові” поле: „*Ой чого ти почорніло,*

/ Зелене поле? / Почорніло я од крові / За вольную волю” [6, с. 432].

Образ „Україна” у поезіях Т. Шевченка виражається за допомогою різноманітних тропів – епітетів (*Україна далека, бідна, безталанна, багата*), метафоричних та метонімічних конструкцій: *Україна-ньенька, небога, безталанна, стоптана ляхами*, а також перифрастичних еквівалентів: *край неповинний, весела сторона, велика руїна*.

Україна Шевченка персоніфікується через образ жінки-матері: „*Привітай же, моя ньенько! / Моя Україно! / Моїх діток нерозумних, / Як свою дитину*” [6, с. 542].

Письменник порівнює Україну з матір'ю-вдовою: „*А ти, моя Україно, / Безталанна вдова. / Я до тебе літатиму / З хмари на розмову...*” [6, с. 289].

Отже, національно-культурний зміст образу „Україна” в поезіях Т. Шевченка епохи романтизму найчастіше реалізується в таких концептотемах:

1) „Україна – мати” („*А ви Україну ховайте: не дайте матері, не дайте в руках у ката пропадать*” [6, с. 76]);

2) „Україна – вдова” („*Обніміте ж, брати мої, найменшого брата, нехай мати усміхнеться, заплакана мати*” [6, с. 96]);

3) „Дніпро” („*Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива, додолу верби гне високі, горами хвилю підійма*” [6, с. 208]);

4) „Хата – світлицям – незалежна держава” („*Воскресни, мамо! І вернися в світлицю-хату: Одпочий, бо ти аж надто вже втомилась*” [6, с. 467]).

„Шевченко відчуває в собі сили написати про Україну в романтичному дусі, відтворивши на папері свої дитячі спогади про Батьківщину. Україна в його уяві – чарівна, завжди весняна, тепла, замріяна, з яскравою блакиттю над безмежними золотими степами, із солов'їним співом і красою вічного Дніпра. Так на світ з'являється романтична балада „Тополя”, у якій Шевченкові спогади про красу України переплелися з народними віруваннями та звичаями” [5, с. 103].

Наша розвідка є лише частковою спробою дослідити лінгвокультурний концепт „Україна” у поетичному доробку Тараса Шевченка 30-40 років XIX століття. У подальшому

дослідженні доцільно було б здійснити порівняльний аналіз змістового наповнення образу „Україна” та його мовного вираження на прикладі кількох письменників, які представляють цю або різні епохи.

Література

1. **Бацевич Ф. С.** Словник термінів міжнародної комунікації / Ф. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с. 2. **Вічний як народ:** Сторінки до біографії Т. Г. Шевченка. Навч. посібник / О. І. Руденко, Н. Б. Петренко. – К. : Либідь, 1998. – 272 с. 3. **Дзюба І. М.** Тарас Шевченко: Життя і творчість. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2008. 4. **Ключек Г. Д.** Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація / Посіб. для вчителя. – К. : Освіта, 1998. 5. **Огієнко І. І.** Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. – К. : Либідь, 1995. 6. **Шевченко Т. Г.** Кобзар. Вступна стаття О. Гончара / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1981. – 613 с.

У статті зроблено аналіз лінгвокультурного концепту „Україна” у поетичній творчості Тараса Шевченка раннього періоду творчості.

Прадченко Світлана – студентка 3 курсу спеціальності „Українська мова і література” Рівненського факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Негодяєва Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тищук Дар'я

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Асоціонім пророк – ключ до розуміння особистості Т. Г. Шевченка в романі Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь”

О. С. Горловський, російський літературознавець та педагог другої половини ХХ століття, свого часу слушно зауважив, що життя стає потворно однобічним, якщо підпорядковується виключному одному „хочу”, забуваючи про протиположність – „повинен”. Тому, що „хочу” та „повинен” – два плеча одного коромисла, и коли переважає одне, вгору здійснюється інше.

У контексті реалій життя сучасного українства у політичному, соціокультурному та духовному аспектах (яке, власне, і є темою роману Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь”), на жаль, принцип „повинен” вже давно втратив пріоритетну позицію. Сучасна письменниця витворила роман, у якому представлено занепад українства через сто років від нашого часу у майбутньому. Авторка застерігає українців від тотального падіння, до якого вісі ми впевнено наближаємося.

Отже, метою нашої розвідки є встановлення естетичної функції асоціоніму Пророк у вищезазначеному романі сучасної української письменниці з метою якнайглибшого осягнення ідеї твору та усвідомлення українством суттєвих пробілів у культурному, національному та етноментальному самоусвідомленні.

Проблема взаємозв'язків літератури та дійсності вже тривалий час становить предмет серйозних досліджень, відгомін яких спостерігаємо у працях таких вчених як А. Галич, Л. Пастушенко, Г. Шелехова тощо, котрі є основою даної статті.

Критик Л. Пастушенко зазначає, що „Цінь Хуань Гонь” Г. Тарасюк – це духовний енерготонік для нашого пасивно-інертного суспільства, котрий з'явився саме вчасно, поки не спрацював зловісний Знак Скорпіона, що зависав над Україною упродовж багатьох століть, щодня провокуючи її на етнічне самогубство жалом-отрутою власної байдужості [3, с. 254]. У романі представлено абсурдну країну. Країну, центром якої є адміністративна одиниця (село) Козацька Корчма Західного Регіону.

Мешканці села – ганебні нащадки колись славетних козаків, для яких на 26 витку Великої Перманентної Революції вибори є найбільшою розвагою. Не менш цікавим заняттям є й пияцтво, поки жінки цих індивідів змушені заробляти гроші за кордоном.

У Корчмі (село і шинок мають ідентичну назву) будь-яка здорова ідея приречена, проте, на одному з чергових „веселеньких” березневих засідань Варцаба Самовидець, просвітитель із нетверезою головою нагадує своїм товаришам про Кобзаря. Таким чином, настав час виходу в світ асоціоніму **Пророк**.

Глибоким філософським сенсом наповнено асоціонім **Пророк**, який закликає читача знову і знову осмислювати постать Т. Г. Шевченка в історії української культури та держави. Засідателі корчми по різному сприймають культову постать: „*Парасчин Льво допитувався, як звати Пророка*” [42, с. 63]. Варцаба у щоденнику за 9 березня пожалкував: „*А Боже! Як же це патріотичне козацтво могло забути, що нині народився Пророк!*” [4, с. 63]. Дехто навіть висунув гіпотезу, що **Пророк** – це про футболіста з прізвиськом Шевченко. Проте, в цілому у корчмі „*Файно відсвяткували день Пророка! Там, де висів портрет чинного президента, дай, Боже, пам'ять згадати, як прізвисьце, почепити портрет Пророка – з вусами, в кожусі і шапці-бирці, і наказали офіціантам не здійсмати, бо розвалимо корчму*” [4, с. 63]. В асоціонім **Пророк** вкладено класичну рецепцію особистості Великого Кобзаря як символу справжнього патріотизму, національної стоїчності та активності. Сучасні козаки забули, як боротися за добробут та волю у державі, бо самі опинилися в полоні інертності та бездіяльності. Той факт, що герої роману з горем навпіл пам'ятають, хто такий Кобзар, є оптимістичним свідченням – значить один відсоток на відродження у них залишився.

Асоціонім-символ (яким є троп **Пророк**) відображає певну модель навколишньої дійсності, де яскраво проглядаються ознаки філософської, політичної, економічної та соціальної характеристики [1, с. 12]. **Пророк** у романі символізує опозиційну дійсність до представленої у творі абсурдної дійсності, де справжній громадянин своєї держави, крокуючи шляхом національного, культурного та політичного поступу

держави, не втрачає при цьому стрижня порядності, доброти й чесності.

Словник іншомовних слів подає таку дефініцію символу – речовий або умовний (графічний, звуковий) знак, що означає або нагадує певне поняття, або образ, що втілює певну теорію [2, с. 362]. Асоціонім **Пророк** у контексті реалій сучасного життя символізує виключність постаті Кобзаря та його патріотичних переконань; саме його потрібно наслідувати на шляху національного відродження та переосмислення себе як українців. Звернімося до первинного семантичного значення лексеми **Пророк**. Пророк, що походить від „пророкувати”, означає людину, яка бачить наперед, може зазирнути у майбутнє. Пророк покликаний збудити приспану національну свідомість українства.

Нааявність асоціому **Пророк** у романі реалізується через інтекстуальні зв'язки (що є візитною карткою сучасного постмодерного художнього письменства). Інтертекстуальність найчастіше трактується як властивість одного художнього твору асоціюватися з іншим твором чи творами. На перехрещенні подібних асоціацій виникають судження про художню своєрідність твору, що аналізується, про стильову манеру автора, його філософське бачення, що втілено у літературному творі. Одним із типів інтертекстуальних відносин (поряд із цитатами та алюзіями) є *ремінісценції* – опосередковані зв'язки, які сприймаються через контекст текстом [5, с. 43 – 44]. Вважаємо, асоціація з постаттю Великого Кобзаря (який асоціюється передусім з його поезіями) є саме ремінісценцією, тому не авторка розкодує зашифровану в асоціонімі концептуальну інформацію, а читач має дійти до усвідомлення шляхом роботи власної думки, залучивши до неї максимум можливостей свого інтелекту.

Отже, естетична функція асоціоніму **Пророк** у романі Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь” міститься в наступному: авторка доводить до читача думку про те, що відповідей на гострі, виключно важливі національні питання слід шукати у власному державному досвіді, у рідній історії та культурі, тому що забуття свого коріння та національних провісників позбавляє спільноту пам'яті та можливості рухатися й розвиватися далі.

Література

1. **Галич А. О.** Художні пошуки в українській постмодерній прозі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01. – „українська література” / Артем Галич. – Харків, 2010. – 20 с. 2. **Краткий словарь иностранных слов** / [за ред. И. В. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова]. – М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1951. – 490 с. 3. **Пастушенко Л.** Знак Скорпіона, або Жива і мертва вода в сатирі Галини Тарасюк / Л. Пастушенко // Тарасюк Г. Т. Цінь Хуань Гонь / Г. Т. Тарасюк. – Біла Церква : КОТО „Культура”, „Буква”, 2008. – С. 245 – 255. 4. **Тарасюк Г. Т.** Цінь Хуань Гонь / Г. Т. Тарасюк. – Біла Церква : КОТО „Культура”, „Буква”, 2008. – 256 с. 5. **Шелехова Г.** Шляхи та види аналізу художнього тексту / Г. А. Шелехова // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 6. – С. 24 – 62.

У розвідці встановлено естетичну функцію асоціоніму Пророк у романі „Цінь Хуань Гонь” Г. Тарасюк з метою якнайглибшого осягнення ідеї твору та усвідомлення українством суттєвих пробілів у культурному, національному та етноментальному самоусвідомленні.

Тищук Дар'я – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Галич Олександр Андрійович** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та компаративістики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, директор Східного філіалу Інституту літератури НАН України ім. Т. Г. Шевченка.

ТРАДИЦІЇ Й НОВАТОРСТВО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Бірюков Єгор

(Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка)

Мовознавчі шевченкознавчі студії Дмитра Донцова

На кожному етапі розвитку української культури чи духовності найголовніші проблеми так чи інакше зосереджені на особі та творчості Кобзаря, на інтерпретації його могутньої творчої спадщини. Звернення до Т. Шевченка завжди актуальні для українського суспільства, адже Великий Кобзар є однією з найважливіших складових української культурної традиції.

Дмитро Донцов був серед тих, хто найчутливіше поставився до національного аспекту світогляду й творчості поета, бо вивчав його спадщину, виходячи не тільки із своїх міркувань та припущень, а й з власних ідейних орієнтирів.

В ідеології та творчості Шевченка Д. Донцов віднаходить риси непересічності, винятковості. У цій статті ми не претендуємо на всебічне дослідження ранніх шевченкознавчих студій критика, лише спробуємо тезово сформулювати своєрідність його позиції на матеріалі розвідок „Козак із мільонна свинопасів”, „Пам'яті великого вигнанця”, „Спростачений Прометей”, „Компактна більшість і Шевченко”, „В мартівську річницю”.

У цих статтях науковець тяжіє як до осмислення рис світогляду Т. Шевченка, так і вивчає творчість Кобзаря. Усього він опрацював сорок три поетичні твори поета переважно останнього періоду та періоду „трьох літ”. Майже в кожній шевченкознавчій студії вчений цитує послання Кобзаря

„І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...” — заповіт Шевченка нащадкам, які повинні робити все для розквіту України.

Водночас, Д. Донцову були близькими твори Т. Шевченка періоду „трьох літ” та останнього періоду життя не тільки через їх суспільно-політичну тематику. На нашу думку, від спостережливого погляду критика не заховалось візуальне сприйняття митцем світу. Відомо, що саме зорові враження від

подорожей Україною в 1843, 1845 роках кардинально змінили свідомість поета і спричинили появу творів, в яких він зобразив сучасну йому дійсність. Д. Донцов акцентує на органічній взаємодії таких концептів шевченкової творчості як море, садок, сонце або хата: „Йому хочеться бачити, „як сонечко сяє”, як „грає море”, „як співає птах, як гомонить байрак” (“Гайдамаки”) [1, с. 374].

Наприклад, одним із яскравих концептуальних образів є концепт моря, який у статті „Козак із мільонна свинопасів” науковець уважно спостеріг та майстерно розкрив. За Д. Донцовим, образ моря виражає лице епохи й народу, унаочнює ідею свободи й необмеженості духу.

Припускаємо, що дослідник мав на увазі всю спадщину Кобзаря. Спробуємо простежити це на прикладах Шевченкових творів. Якщо звернутися до ранніх творів письменника, то спостерігаємо, що в творі „Іван Підкова” цей образ наскрізний упродовж поеми: на початку, коли очолювані отаманом запорожці збираються до Царграда та наприкінці, коли „Знову закипіло Синє море”, а Іван Підкова „...на хвилю мовчки поглядає” [3, с. 56]. У поемі „Тарасова ніч” образ моря невід’ємний від образів гір, поля, долі, віри, могил [3, с. 37]. Цей образ зустрічається в поезії „До Основ’яненка”, „Тополі” [7, с. 46], „Думці” [3, с. 11], „Тяжко, важко в світі жити” [3, с. 13], „Тече вода в синє море” [3, с. 11] — фактично в усій ранній творчості Кобзаря. У творах Т.Шевченка більш пізнього періоду (циклу „В казематі” та у поезіях 1860 років) образ моря також яскраво виявлений, наприклад, у віршах „Не спалося, а ніч – як море”, „Сон” („Гори мої високі”), у поемі „Марина” тощо.

З одного боку, в оцінці Д. Донцова, за своїм філософським і художнім навантаженням концепт моря уособлює вільний дух та „небезпечну” [1, с. 378] стихію, а з іншого — він романтизований та символічний, бо вказує на непокірний, незламний, „вибуховий” [1, с. 380] світогляд поета.

Як бачимо, зверненням до образу моря у творчості Т. Шевченка Д. Донцов порушив одну з малодосліджених на сьогодні цікавих літературознавчих проблем.

Опрацьовані критиком домінуючі ідейно-художні образи Т. Шевченка можна систематизувати в такий спосіб:

світоглядно-філософські і творчі. До світоглядно-філософських відносимо досліджений науковцем концепт віри, волі, покаяння, іронії, слави, лиха, мрії. Поет пророчого слова, що змінює світ, духовно єднає націю й тим самим репрезентує власне бачення образу світу. Критик Д. Донцов досліджує авторський світогляд, виокремлює яскраві, особистісні риси.

Другий провідний ідейно-художній концепт – творчий. Важливим складником створення поетового образу України виступають образи сонця, долі, хати і моря, які Д. Донцов не тільки називає, але різнобічно вивчає. Як правило, вони мають символічний характер і є домінуючими у творчості поета.

У сучасній літературознавчій науці існує проблема визначення понять „образ”, „літературний герой”, „персонаж”. Досліджуючи історичні постаті, які функціонують у поемах Т. Шевченка „Гайдамаки”, „Іван Підкова”, „Тарасова ніч”, Д. Донцов називає їх лицарями, типами, яких можна було знайти „і на Україні, і в старім Римі і на Кавказі” [1, с. 370]. Критик вивчає всю сукупність історичних персонажів у поемах Т. Шевченка, наділених шляхетністю, бажанням слави, бунтарським характером, аристократизмом і благородством. Вважаю, що опрацьовану науковцем образну систему творів Т. Шевченка доречно поділити на чотири групи: герої-лицарі, герої-свинопаси, провідні ідейно-художні та візійні образи („розритої могили”, „вершника”, „месника”) [4, с. 95]. Але центром поетичного світу Т. Шевченка, з точки зору Д. Донцова, виступає Україна. На мою думку, можна говорити про те, що науковець у розглянутих творах Кобзаря помічає і простежує образ України, що концентрує в собі сукупність вищеназваних образів та водночас виступає концептом-ідеєю Кобзаревих думок і поглядів. У рецепції Д. Донцова, Україна – це об’єкт та суб’єкт шевченкової творчості.

Оригінальність ранніх шевченкознавчих студій Д. Донцова полягає в тому, що він чітко не досліджує національну ідею в творчості Кобзаря. Науковець інтерпретує поетове бачення ключових проблем української нації. Наприклад, критик ґрунтовно аналізує образи перевертнів, юрби, натовпу, фактично порушуючи тему національного зрадництва.

Інша складова шевченківської національної ідеї – проблема ідентифікації провідної верстви народу, її духовних лідерів, еліти. Як відомо, поет яскраво порушив цю проблему в посланні „І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...”.

Упродовж всіх своїх шевченкознавчих статей критик детально досліджує провідну верству, виходячи не з шевченківської тематики „Кобзаря”, а з власного інтерпретування героїв-лицарів – виняткових постатей, непересічних осіб, історичних персонажів минувшини на матеріалі чималої низки Кобзаревих творів (сорок три поетичних, три прозових, щоденник та листи) [2, с. 133].

Таким чином, мовознавчі шевченкознавчі студії Д. Донцова, інтерпретуючи могутню творчу спадщину Кобзаря, пропускають її через власну ідеологію, власний світогляд. Його дослідження ще раз підкреслюють величезне значення творчості Т. Шевченка як найважливішої складової української культури.

Література

1. **Донцов Д.** Козак з мільйонна свинопасів / Д. Донцов // Козак з мільйонна свинопасів // Вісник. – 1935. – Річник 3. – Т. 2. – Книжника 5. – С. 369 – 381. 2. **Жук В. М.** Літературознавча концепція Дмитра Донцова / В. М. Жук // Ідейно-теоретична спадщина Дмитра Донцова і сучасність [Матеріали науково-теоретичної конференції]. – Запоріжжя : Просвіта, 1996. – С. 132 – 135. 3. **Шевченко Т. Г.** Кобзар [Текст] / Т. Г. Шевченко – Донецьк : БАО, 2008. – 480 с. 4. **Юнг К.** Антологія світової літературно-критичної думки двадцятого століття / К. Юнг. – Львів : Літопис, 1996. – С. 93 – 108.

У статті окреслено своєрідність інтерпретації поетичного доробку Тараса Шевченка Д. Донцовим.

Бірюков Єгор – студент 1 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Пінчук Тетяна Степанівна** – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету

української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Васіліна Олена

(ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка)

Іван Франко – популяризатор творчості Тараса Шевченка німецькою мовою

На шляху, який пройшла поезія Тараса Шевченка до народів Західної Європи, значну роль відігравали німецька мова й німецька література. „Жодною іншою іноземною мовою твори Шевченка не перекладалися стільки разів, як німецькою, у жодній літературі не з’явилося стільки статей і досліджень про поета, як у німецькій” [7].

Важливу роль у популяризації творчості Тараса Шевченка за межами України відіграв І. Франко. Сьогодні вже ніхто не заперечить, що великий відтинок літературно-журналістської спадщини І. Франка можна розглядати як інтегральну частину польської культури, це можна сказати й про його діяльність у німецькомовному світі. Свого часу творчість І. Франка німецькою мовою була предметом наукового вивчення Б. Бендзара, В. Жили, Возняка М., Журовської І., Рудницького Л. та ін. Ґрунтовно, у хронологічному порядку та за значущістю зробленого, свого часу розглянуто німецькомовний перекладацький доробок І. Франка в монографії Л. Рудницького „Іван Франко та німецька література”. Порушеній проблемі присвячена монографія Я. Погребенника „Шевченко німецькою мовою”, де подається історичний ракурс питання. З’явилася низка нових досліджень, виконаних за нової доби, зокрема, „Шевченкознавча спадщина Івана Франка” (Книжова О.), „Літературна спадщина І. Франка німецькою мовою” (Шелковенко І.) тощо. Дослідники нарахували в І. Франка понад п’ятдесят спеціальних статей та досліджень, присвячених творчості Тараса Шевченка, а якщо розглядати в контексті інших тем, то ця цифра зростає поза сотню. Ці статті друкувалися українською, польською, німецькою, англійською мовами.

І. Франко мав тонке відчуття німецької мови, притаманне лише тим людям, для яких це рідна мова. Він не лише займався перекладами, а й писав рецензії на праці інших перекладачів.

Прикладів цьому дуже багато, досить згадати статтю „Шевченко в німецькій одязі”, яка складається з двох рецензій на два випуски перекладів творів Тараса Шевченка на німецьку мову, що його здійснив С. Шпойнаровський (1858-1909). І. Франко критично відгукнувся про працю С. Шпойнаровського, щоправда, на думку дослідників, небезпідставно. „Він (Шпойнаровський) перекладає Шевченка на неможливий, страховинний німецький жаргон, який у кожного, хто привик читати німецькі вірші, може збудити тільки регіт, а в дальшому ряді нехить до нашого поета” [10, с. 191].

Німецькомовні журнали й часописи, як і контакти у Відні з різними носіями культури його часу, були для І. Франка важливим форумом, на якому він завдяки своїм здібностям, міг обстоювати права українців і поширювати правду про Україну. Адже Західна Європа взагалі, а німецькомовний світ зокрема, були тоді дуже мало (а в деяких випадках неправдиво) поінформовані про Україну. Для Заходу існувала Польща й Росія – і це все. І. Франко намагався внести корективи, здобути для України, за його словами, „поважання цивілізованого світу”. Значний внесок І. Франка в справі популяризації українських митців у німецькомовному культурному світі, і передусім – німецькомовної поетичної Шевченкіани.

Поезії Тараса Шевченка почав перекладати німецькою мовою в січні 1882 року. У № 14 (№ 2 за 1882 рік) львівського місячника „Світ” повідомлялося про „вихід у світ першої частини „Фауста” Гете в перекладі на українську мову Івана Франка і зазначалося, що доход з виданої книги, можливо, піде на „один том німецьких перекладів поезій Шевченка, до котрого ввійдуть поеми „Неофіти”, „Марія”, „Кавказ” тощо. Над перекладом Шевченка працює д. Іван Франко. Знавці німецької мови, що читали Франкові переклади, висловлювались про них похвально, – тож дуже корисно було б річчю видати ті переклади друком, щоб ширший світ пізнав нашого кобзаря з найлуччих його творів” („Світ”, 1882, С. 252) [2, с. 266]. Погребенник Я. назвав переклади І. Франка визначною подією в історії перекладання творів Т. Шевченка на німецьку мову, а другий варіант „Заповіту” І. Франка можна вважати досягненням перекладацького мистецтва. І. Франкові належить переклад

двадцяти двох Шевченкових поезій і вірш на „шевченківську” тематику (М. Некрасов „На смерть Шевченко”), разом – 23, серед них – „Кавказ”, „Перебендя”, „Заповіт”, „Світе ясний”, з яких йому вдалося опублікувати у журналі „Ruthenische Revue” 1903 року тільки два переклади „Заповіту” та „І небо невмите, і заспані хвилі” [7]. З іншими перекладами німецький читач ознайомився лише 1963 року, коли вони разом зі статтями Франка про Шевченка були видані окремим томом його „праць, написаних німецькою мовою” [7]. Переклади в основному відтворюють у відповідній до першотвору художньо-стильовій формі зміст поезій, зберігають образну систему, виразність і поетичність думок.

Розвідки І. Франка „Українсько-руська література” (1899), „Тарас Шевченко та його „Заповіт” (1903), „Тарас Шевченко” (1914), „Присвята” (1914), надруковані в періодиці Німеччини й Австро-Угорщини, ознайомилювали читачів з творами Тараса Шевченка, висвітлювали роль українського поета у світовому літературному процесі. Тож щодо популяризації творчості Шевченка в Європі найбільший внесок зробив Іван Франко.

Література

1. Бендзар Б. Вклад Івана Франка в справу популяризації надбань української літератури серед австрійців та німців / Б. Бендзар // Іван Франко. Статті і матеріали. Українське літературознавство : Міжвідомчий республіканський збірник. – Вип. 3. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1968. **2. Возняк М.** Поезії Шевченка в німецьких перекладах Франка / М. Возняк // З життя і творчості Івана Франка. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1955. **3. Журовська І.** Іван Франко і зарубіжні літератури : Монографія / І. Журовська. – Відп. ред. акад. О. Білецький. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. **4. Книжова О.** Шевченкознавча спадщина Івана Франка / О. Книжова // Франківські читання : зб. статей, присвячених 150-річчю від дня народження Івана Яковича Франка присвячується. – Черкаси : ЧНУ, 2007. **5. Курелла А.** Нехай же поява німецького „Кобзаря” допоможе зміцнити дружбу двох наших народів / А. Курелла // Літ. Україна. – 1964. – 29 черв. – С. 2. **6. Погребенник Я.** Радянські видання творів Шевченка німецькою мовою / Я. Погребенник //

Збірник праць двадцять четвертої наукової шевченківської конференції. – К., 1982. 7. **Погребенник Я.** Шевченко німецькою мовою / Я. Погребенник. – К., 1973. – 298 с. 8. **Погребенник Я. М.** Шевченко в німецькомовному світі / Я. М. Погребенник // Шевченко і світ. Літературно-критичні статті. – К., 1989. 9. **Рудницький Л.** Іван Франко і німецька література / Л. Рудницький : Наукове видання. Друге уточнене і розширене видання. – Відп. ред. О. Купчинський // Наукове товариство ім. Шевченка. Українознавча бібліотека НТШ. – Ч. 10. – Львів, 2002. – 239 с. 10. **Рудницький Л.** Іван Франко й німецькомовний світ – значення середовища для творчості поета / Л. Рудницький // Українська література : Матеріали I конгресу Міжнародної асоціації українців (Київ, 27 серпня – 3 вересня 1990 р.) / Відповід. редактор О. Мишанич. – К. : АТ „Обереги”, 1995. – 320 с.

У статті розглянуто наукові статті І. Франка німецькою мовою про творчість Тараса Шевченка, які сприяли популяризації спадщини українського митця у світі.

Васіліна Олена – студентка 2 курсу Навчально-наукового інституту права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.

Науковий керівник: **Пацук Раїса Іллівна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичної лінгвістики та документоведення Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.

Галенко Ірина

(Полтавський національний педуніверситет імені В. Г. Короленка)

Т. Шевченко в оцінці С. Єфремова

У літературі кожного народу є поети, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. Таким поетом українського народу є Тарас Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського генія. Т. Шевченко – велетень духу, митець могутньої творчої сили, непримиренний борець проти будь-якого гноблення людини людиною. Мистецтво слова

поєдналося в його творах з соціальною боротьбою і становить з нею суцільний сплав. Боротьбою за визволення народу, за соціальну справедливість і духовне розкріпачення мас Т. Шевченко здійснив найвище суспільне призначення поета.

Результатом осмислення творчого генія Шевченка став ряд історико-літературознавчих досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених. При вивченні творчості Т. Г. Шевченка для розширення кола поглядів на митця неможливо оминати праці С. О. Єфремова – дослідника і найактивнішого популяризатора творчості Т. Шевченка. Тривале вилучення особи науковця з літературного процесу спричинило той факт, що опрацюванням літературно-критичної спадщини Єфремова займалися мало.

С. Єфремов мав надзвичайне літературне й мистецьке чуття. До права називатися митцем ставив досить високі вимоги. Тож не дивно, що основне місце в його літературно-критичній діяльності відводилося Т. Г. Шевченку. Кобзареві він присвятив понад сто наукових розвідок, які вирізнялися ґрунтовністю, всебічним розглядом та широким колом опрацьованих питань.

Незаперечною заслугою Єфремова є те, що саме він активно стимулював в тогочасному літературознавстві ідею розвитку шевченкознавчих студій. Без його праць не можливо уявити наукового вивчення творчості та багатогранної діяльності Тараса Шевченка, а також його місця в історико-літературному процесі. Однак досягнення науковця в царині літературознавства, на жаль, ще мало вивчені і потребують детального аналізу.

Метою нашої роботи є розкриття головних аспектів вивчення творчості Т. Шевченка С. Єфремовим. У центрі нашого дослідження – обґрунтування С. Єфремовим місця Т. Шевченка в літературному процесі та його світоглядних позицій. Для цього проаналізуємо розділ „Шевченко” з „Історії українського письменства” та літературно-критичну розвідку „Поезія всепрощення”.

Аналізуючи в „Історії українського письменства” творчість Т. Шевченка, С. Єфремов уже в перших рядках дає йому вичерпну оцінку: „Геніальний поет, у промінні слави якого примеркло сяйво попередників” [3, с. 351]. Далі критик детально окреслює коло чинників, які мали значний вплив на формування

неповторності світогляду і літературної манери поета. Серед джерел феномену Шевченка в першу чергу називає соціальну атмосферу доби, добре знання творів вітчизняної та зарубіжної літератури, Святого Письма. Вплив цих факторів простежуємо чи не в кожному творі поета періоду 1838 – 1842 років. І вже перші публікації Шевченка („Кобзар” 1940 року та „Гайдамаки”) дали зрозуміти, що в українському письменстві з’явився поет неабиякого літературного обдарування. Єфремов зазначає, що уже станом на 1845 рік Шевченко був „першим і найбільш популярним серед українських поетів, великою надією всіх прихильників рідного слова, признаним ватажком рідного письменства, українським бардом, на якого дивились люди, як на свого національного пророка” [3, с. 360].

Аналітизм праці Єфремова простежується уже в огляді перших публікацій Шевченка. Єфремов зазначає, що рання творчість поета підпорядкована традиціям романтизму. Це в певній мірі заважало Шевченкові розібратися в сучасних йому реаліях і дати об’єктивну оцінку існуючому суспільному ладові, хоча у творах уже з’являються ознаки душевного спротиву існуючим реаліям. Пору прозріння Єфремов пов’язує з періодом „трьох літ”. С. Єфремов зазначає, що в цей період митець переосмислює значення минулого. Він поступово усвідомлює, що для боротьби з несправедливістю замало сліпого захоплення вчинками героїв. Крім яскравого історичного прикладу для цього потрібен власний внутрішній героїзм у розв’язанні проблем сучасності.

Витоки соціальної нерівності Шевченко бачить в антигуманній царській владі. Незаперечною є думка Єфремова, що для поета на одному рівні з волею фізичною стоїть і воля політична. Ненавистю до самодержавства, яке забороняє людині не тільки вільно діяти, але й самостійно мислити, пройняті поезії „Сон”, „Кавказ”, „Юродивий”.

Для С. Єфремова слово у Т. Шевченка переплетене правдою, яка для поета є одним із етичних принципів. Самого Шевченка критик називає „апостол правди” [3, с. 376]. У цих словах – влучна характеристика не тільки життєвого кредо митця, але й усієї його творчості в цілому.

Мотив прощення кривдників став матеріалом для ще однієї критичної розвідки С. Єфремова. Стаття „Поезія всепрощення” присвячена проблемам світоглядних позицій поета. Шевченко в розумінні Єфремова – шукач правди, що єднається з милосердям. Критик захоплюється тим фактом, що не дивлячись на всі життєві випробування Шевченко залишається людяним: *„Дивно, як людина, що стільки витерпіла малечку й до сивого волосу, могла не тільки зберегти віру в правду та братерство, віру в людину, а навіть знести переїняти тим духом високої вибачливості і всепрощення, яким дихають на вас сторінки „Кобзаря”* [4, с. 187–188].

Основну увагу дослідник акцентує на творчості 1847 – 1860 років. Саме період заслання був позначений найбільш вагомими морально-етичними та філософськими пошуками поета. Аналізуючи поезію „Мені однаково ...”, він доводить, що на початку 1847 року Шевченко робить спробу диференціювати гріхи на прощенні й непрощенні. Шевченко, як зазначає Єфремов, гадав, що простити можна образу особисту, проте не *„кривду людську в широкому розумінні слова, вживлену в тій колективній кривді, що на рідний край спадає”* [4, с. 188].

На прикладі творів „Відьма”, „Москалева криниця”, „Неофіти” Єфремов доводить, що мотив прощення є основним для Шевченка. Критик акцентує увагу на тому факті, що в поемі „Неофіти” поет уже не обмежував прощення цариною особистих справ. Єфремов відзначає, що Шевченко під час заслання, перетерпівши моральні знущання, підноситься духовно. Саме це духовне зростання, на його думку, відбилося в „Неофітах”. Єфремов відкидає тезу про покарання прощенням і робить наголос на всепрощенні всеосяжному.

За основу світогляду Шевченка Сергій Єфремов вважає гуманізм, що спирається на ідеї волі, братерстві, любові до людини. Спостереження та висновки Єфремова вплинули на подальші студії над етичними поглядами Шевченка. Поет правди, боротьби за добробут – таким Т. Шевченко є для С. Єфремова в „Історії українського письменства” та „Поезії всепрощення”. Про жодного письменника не було висловлено С. Єфремовим стільки позитивних думок. Т. Шевченко для літературознавця – це той образ, якому потрібно довіку

вклонятися і брати собі за приклад. Усе, що критик створив про Т. Шевченка, залишається важливою джерельною базою для вивчення життєво-творчого феномену Кобзаря.

Таким чином, можемо стверджувати, що шевченкознавчі праці С. Єфремова посідають чи не найпочесніше місце в шевченкознавстві ХХ століття і є важливими для сучасного літературознавства.

Література

1. Балабольшенко А. Сергій Єфремов. Повернення із забуття / А. Балабольшенко // Київська старовина. – 2006. – № 5. – С. 107–147; № 6. – С. 131–141. **2. Варенікова О.** Академік Сергій Єфремов про мотив усепощення у творчості Тараса Шевченка / О. Варенікова // Від бароко до постмодерну. – Харків : Майдан, 2003. – Т. 2. – С. 29–35. **3. Єфремов С.** Історія українського письменства / Худож. оформл. В. М. Штогриня. — К. : Феміна, 1995. – 688 с. **4. Єфремов С. О.** Поезія всепощення / С. О. Єфремов. Літературно-критичні статті. – К. : Дніпро, 1993. – С. 186–192. **5. Наєнко М.** Сергій Єфремов: академік, державник, патріот / М. Наєнко // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 187. – С. 8. **6. Наєнко М.** Сергій Єфремов як історична і літературна постать / М. Наєнко // Літературна Україна. – 2001 (8 лист.). – С. 4.

У статті розкрито головні аспекти вивчення творчості Т. Шевченка С. Єфремовим. У центрі дослідження – обґрунтування С. Єфремовим місця Т. Шевченка в літературному процесі та його світоглядних позицій. Для цього проаналізовано розділ „Шевченко” з „Історії українського письменства” та літературно-критичну розвідку „Поезія всепощення”.

Галенко Ірина – студентка 5 курсу спеціальності „Українська мова та література” Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Зінченко Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української

літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Горешняк Галина

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Афоризми у творах Тараса Шевченка.

Один із основних складників шевченкознавства створює наука про мову. Вона при цьому не може втрачати свого дослідницького методу й повинна доцільно використати всі свої засоби. Мова – це форма, основний матеріал літературного твору. Показати ж такий важливий компонент Шевченкової творчості, як його мова, – актуальне завдання шевченкознавства [1, с. 3].

У системі Шевченкових поетичних засобів чільне місце посідають афористичні вислови.

Мета роботи: проаналізувати афористичні вислови у творчості Т. Шевченка.

Об'єкт дослідження – афоризми, уживані в різних за тематикою поетичних творах Тараса Шевченка.

Проаналізувавши сучасні мовознавчі та літературознавчі енциклопедії, зазначаємо, що найбільш розгорнуту дефініцію афоризму подано в Енциклопедії української мови: афоризм – короткий влучний вислів, що передає узагальнену закінчену думку повчального або пізнавального змісту в лаконічній увиразненій формі. Особливість афоризму полягає в тому, що це гранично стисле й водночас вичерпне визначення предмета чи ситуації, яке конденсує набутий досвід суспільного життя, реальності, що оточує людину [3, с. 39]. В Українській літературознавчій енциклопедії, зазначено, що „афоризмами можуть бути народні прислів'я, приказки, крилаті слова, вислови з наукових, художніх чи інших творів. Афоризми здебільшого лаконічні (з 3 – 6 сл.)” [2, с. 101].

Разом із тим, дослідивши афоризми у творах Т. Г. Шевченка, звертаємо увагу на те, що виявлені афористичні вислови рідко мають стислу форму, але, не зважаючи на це, містять єдину, сконденсовану думку й не втрачають своєї афористичної цінності.

Художня сила Шевченкових поезій зростає, коли він вводить до них народні приказки, прислів'я, власне авторські афористичні конструкції. Т. Г. Шевченко у своїх афоризмах – реаліст, він показує душу знедаланої, скривдженої простої людини, найчастіше селянського стану, говорячи про її тяжку долю: *Єсть на світі доля, / А хто її знає? / Єсть на світі воля, / А хто її має?* („Катерина”) [4, с. 24]; *Тече вода в синє море, / Та не витікає; / Шука козак свою долю, / А долі немає* („Думка”) [4, с. 10]. У першому афоризмі автор виділяє головні слова *доля – воля*, які є підметами в перших частинах складних речень з повторюваними присудками *єсть*. Другі частини складносурядних речень схожі між собою підметами *хто*, а їхні присудки – *знає – має* – є ключовими у визначенні змісту висловлювання. Завдяки такій побудові афоризм змістовно, хоча й не у стислій формі, розкриває думки поета читачеві. У другому афоризмі подано дві тези, які, на перший погляд, непов'язані поміж собою за змістом. Проте, якщо звернути увагу на використане Шевченком порівняння козака з водою, то читач усвідомлює всю глибину та мудрість поданого афоризму.

Ліричний герой у творах Шевченка постає сильною духом особистістю, яка може витримати всі життєві негаразди, що випали на його долю: *Нехай злидні живуть три дні – / Я їх захищав, / Захищав змію люту / Коло свого серця, / Щоб вороги не бачили, / Як лихо сміється...* („Думи мої, думи мої...”) [4, с. 40]. У цьому афоризмі автор поступово переходить від тези до тези за такою конструкцією: *злидні – змія – серце – вороги – лихо*. Порівнюючи злидні зі змією й використовуючи персоніфікацію, Шевченко вдало показує прагнення ліричного героя постати перед своїми ворогами незламною духом та міркувань особистістю.

Т. Шевченко показує, як важко людині, яка перебуває за межами рідної країни, оскільки кому як не Шевченкові відомі всі страждання, що випадають на долю такої людини: *Тяжко-важко умирати / У чужому краю!* („Думка”) [4, с. 13].

І як правдиво та влучно звучать слова поета: *Люди гнутья, як ті лози. / Куди вітер віє* („Катерина”) [4, с. 27]. У цьому афоризмі, який складається з двох простих речень, поет порівнює людей з лозами. У першому реченні Шевченко

констатує, що люди доволі гнучкі за своєю сутністю. Друге речення є уточнювальним; на інтуїтивному рівні читач може додати до дієслова *віє* іменники *влада, пани тощо*, утворивши уявні порівняння з вітром. Ці яскраві приклади допомагають нам якнайкраще уявити людську суть у часи Шевченка. Утім, чи лише в ті часи?

Однією з найболючіших тем для автора постає тема кохання, часом нещасливого, зраженого, а також тема долі жінки: *Москаль любить жартуючи, / Жартуючи кине...; Кохайтеся, чорнобриві, / Та не з москалями, / Бо москалі – чужі люде, / Роблять лихо з вами* (інший варіант завершення строфи: *Бо москалі – чужі люде, / Знущаються вами*) („Катерина”) [4, с. 17]. В останньому афоризмі Шевченко використовує складне речення, що містить два прості. У першому реченні поет застерігає всіх українських дівчат від зустрічей з москалями, наголошуючи дієсловом *жартуючи* на їхньому псевдокоханні, у другому – пояснює, через що він робить такі висновки, використовуючи визначення *чужі люде* й подвійний варіант строфи, яким поглиблює негативні риси чужинців. *Чи винна голубка, що голуба любить? / Чи винен той голуб, що сокіл убив?* („Причинна”) [4, с. 6]; *Серце в'яне співаючи, / Коли знає, за що* („Катерина”) [4, с. 17]; *Без милого батько, мати – / Як чужії люди. / Без милого сонце світить – / Як ворог сміється; / Без милого скрізь могила... / А серденько б'ється!* („Тополя”) [4, с. 45]. Використовуючи в останньому афоризмі повтор *без милого* поет, наводячи щоразу інші визначення, поет показує балансування між різними стосунками (батьки – чужі, сонце – ворог), усю глибину почуттів героїні. Говорячи про те, що від розлуки з коханим героїні нема сили навіть жити, автор наголошує на тому, що життя не стоїть на місці, а серце продовжує битися, незважаючи ні на що. Майстерно поєднуючи кілька речень, Шевченко, хоча й не у стислій формі, змістовно передає тонке значення цього виразу.

Численні вислови із Шевченкових ліричних поезій стали „крилатими” й навіки залишаться в пам'яті українського народу: *Думи мої, думи мої, / Лихо мені з вами! / Нащо стали на папері / Сумними рядами?..* („Думи мої, думи мої...”) [4, с. 38]. У цьому афоризмі поет, немов би звертаючись до своїх дум,

використовує поєднання двох речень – складного і простого. *Наша дума, наша пісня / Не вмере, не загине... / От де, люде, наша слава, / Слава України!* („До Основ'яненка”) [4, с. 49]. Використовуючи синонімічні ряди *дума – пісня, не вмере – не загине*, Шевченко у своєму афоризмі переконує читача в тому, що саме дума й пісня є найбільшими цінностями для країни. Він прагне показати ту любов до рідної Батьківщини, яка живе в його серці. *У всякого своя доля / І свій шлях широкий* („Сон”) [4, с. 188]; *Раз добром нагріте серце / Вік не прохолоне!* („Сон”) [4, с. 192]; *Кати знуцаються над нами, / А правда наша п'яна спить* („Кавказ”) [4, с. 261]; *І чужому научайтесь, / Й свого не цурайтесь* („Посланія”) [4, с. 270]; *Поховайте та вставайте, / Кайдани порвіте* („Заповіт”) [4, с. 284]; *Якби ви знали, паничі, / Де люди плачуть живучи...* („Якби ви знали, паничі...”) [4, с. 267]; *Невесело в світі жить, / Коли нема кого любить* („Княжна”) [4, с. 317]; *В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля* („Посланія”) [4, с. 271]. В останньому поданому афоризмі Шевченко примножує цінність та вагомість для кожної людини рідної хати синонімічним рядом *правда – сила – воля*, наголошуючи при цьому на важливості власної домівки за допомогою повторюваного займенника *своя*.

Отже, афористичні якості Шевченківського слова – багатогранне явище; саме цими засобами художник розвиває й демонструє у своїх творчих зразках ті глибокі потенції, які приховано в живій народній мові. Афористичне його багатство вражає читача, хоча часто він не усвідомлює цього прямо, сприймає інтуїтивно. У науковому аналізі Шевченкових поетичних контекстів треба враховувати, що автор користується не поверховими засобами творення художніх якостей і не оголено ясними, а надто тонкими, часто прихованими в тканині мовної побудови [1, с. 4]. Щодо форми афоризмів, звертаємо увагу на те, що більшість проаналізованих висловів мають розгорнутий вигляд, складаючись переважно з кількох речень.

Література

1. **Ващенко В. С.** Мова Тараса Шевченка / В. С. Ващенко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1963. – 257 с. 2. **Українська літературна енциклопедія** : у 5 т. – Т. 1. – К. : Голов. ред. УРЕ

ім. М. П. Бажана, 1988. – 536 с. **3. Українська мова** : енцикл. / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 824 с. **4. Шевченко** Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Рад. шк., 1986. – 609 с.

У статті досліджено функції та структуру афоризмів, використаних у поезіях Т. Шевченком з експресивною метою.

Горешняк Галина – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Лєснова Валентина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української філології та загального мовознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зенкевич Віра

(Донецький національний університет)

Специфіка жанру елегії у творчості Т. Шевченка

Серед актуальних проблем, які розробляються у сучасному літературознавстві, важливе місце посідає елегія як жанр літератури. Поштовхом до розробки заявленої теми є те, що жанр елегії малодосліджений у спадщині Т. Шевченка.

Мета статті: дослідити специфіку вияву жанрових особливостей елегії у творчості Т. Г. Шевченка. Реалізація мети передбачає виконання наступних завдань: окреслити поняття „елегія”, визначити місце елегії у творчості Шевченка, дослідити його внесок у жанр елегії, виділити жанрові різновиди елегії, зробити їх системний та поетичний аналіз.

Об'єкт дослідження: твори елегійного характеру, а саме елегія на смерть „*На вічну пам'ять Котляревському*”, політична елегія „*Розрита могила*”. Предмет дослідження: модифікація жанру елегії у творчості Т. Шевченка. Теоретико-методологічна базаю є розвідки про творчість поета О. Ткаченко, В. Смілянської, Н. Чамати.

Античні елегії водночас стверджували радість життя і в той же час розчарування. Якщо взяти до уваги римську літературу, то у порівнянні з давньогрецькою, її тематичні межі значно звужуються. Спочатку елегією називали „*античний ліричний вірш, написаний двовіршем*” [1, с. 233]. Згодом елегія втратила своє визначення за формою і набула нового поняття. Літературознавці стверджують, що „*елегія (грец. ἐλεγεία, від ἐ λέυοζ – утворено від фрігійського слова, що означало очерет, тобто від музичного інструмента, виготовленого з очерету, – сопілки, під акомпанемент якої співались елегії) – вірш, у якому виразно спостерігаються настрої журби, смутку, меланхолії*” [2, с. 293]. Отже, елегія – це невеличкий вірш, за допомогою якого людина може виразно висловити почуття смутку, журби, жалоби, філософські роздуми журливого характеру, покаржитись на життєві незгоди. Цей жанр спонукає читача замислитись і відшукати відповіді на гострі питання буття. Поети часто долучають елементи елегійного вірша у твори, щоб продемонструвати свій спосіб вираження конфлікту між особистістю та світом, що оточує. Жанру елегії притаманні такі риси: інтенсивність внутрішнього переживання, болісно-емоційне осягнення навколишнього світу, поетична рефлексія, суб'єктивізм, розмаїття мотивів.

Першим представником романтичної елегії вважають І. Котляревського, автора творів з п'єси „Наталка Полтавка” – „*Віють вітри...*”, „*Видно шляхи полтавській*”, що увібрали і трансформували поетику народної пісні та давньоукраїнської елегії. У них відображені мотиви пошуку долі та її непередбачуваності, сирітства, нещасливого кохання, швидкоплинності людського життя, соціальної нерівності тощо. В. Смілянська та Н. Чамата виділили такі різновиди елегії у поетичному доробку Т. Шевченка: „*елегія-думка („Думка” („Тече вода в синє море...”))*, „*елегія-епітафія („На вічну пам'ять Котляревському”))*, „*громадянська елегія („Розрита могила”))*, „*елегія-рефлексія („Чого мені тяжко, чого мені нудно...”*, „*Заросли шляхи тернами...”*), „*описово-медитативна елегія („N.N. – „Сонце заходить, гори чорніють...”*, „*Барвінок цвів і зеленів...”*) [4, с. 6].

Т. Шевченко ніколи не називав свої вірші елегіями, тому Ол. Дорошкевич, М. Бондар стверджували, що у його творчості елегії немає, тоді як Д. Чижевський, Є. Кирилюк, Ф. Пустова, П. Волинський, Л. Новиченко, В. Мовчанюк, В. Смілянська, Н. Чамата, О. Ткаченко схильні вважати, що жанр елегії був провідним у доробку митця. Олена Ткаченко слушно зазначає: „*Те, що Шевченко жодного свого вірша не назвав словом “елегія”, зовсім не дає підстав робити висновки, ніби у його поетичній творчості такого жанру зовсім немає*” [5, с. 137], проте слід звертати увагу на „жанрово-стильову структуру його поезій” [5, с. 137].

У ранній творчості Т. Шевченка досить відчутний вплив поетики народної пісні, що виявляється у таких елегіях-думках: „*Думи мої, думи мої...*”, „*Тече вода в синє море...*”, „*Вітре буйний, вітре буйний!*”, „*Тяжко-важко в світі жити...*”, „*Нащо мені чорні брови...*”. Основною темою жанру елегії-думки є невдоволеність життям, долею знедоленого народу. В елегії „*На вічну пам'ять Котляревському*” [3, с. 609 – 611], поет уперше порушує проблему розвитку української національної культури і визначає місце в ній „Енеїди”, тим самим започатковує новий різновид елегії – „елегію-епітафію” або „елегію на смерть”, яка вражає надзвичайною ширістю і ліризмом.

Елегія „*На вічну пам'ять Котляревському*” не була включена до „Кобзаря” 1860 р., саме через нетрадиційність вірша, дослідники по-різному визначили жанр цієї поезії, зокрема Є. Кирилюк відносив до елегії; П. Зайцев, Л. Білецький до оди; а Ф. Пустова взагалі уникала визначення, „розглядала цей твір як своєрідну ліричну форму, утворену кількома окремими жанровими структурами” [4, с. 23]. Поезія вражає своєю організацією, вірш „складається з кількох заокруглених за змістом відтінків, кожний з яких має свою стилістику й є певним етапом у розвитку художньої ідеї” [4, с. 23]. Перша частина поезії побудована на розгорнутому порівнянні, бо Т. Шевченко хотів повніше донести свій біль від втрати І. Котляревського. Розповідь вимальовується у двох планах: умовно-метафоричному та реальному. Тарас Григорович зображує І. Котляревського у вигляді соловейка, як співця

українського народу. Друга частина відносно самостійна, у ній подається романтичний образ дуже близький до самого Т. Шевченка. Остання частина тексту носить дещо недовершений характер, слід відзначити перенасиченість тексту романтичними штампами, стилістичними кліше фольклорного та літературного походження. Прикладом можуть слугувати такі висловлювання як „*праведная душе*”; „*прийми мою мову не мудру, та щирю, прийми, привітай*”; „*на одно слово*”; „*усміхнеться серце на чужині*”; „*славу козацьку*”; „*сизий орле*”; „*море широке, глибоке*”; „*хвилі ідуть та ревуть*”; „*я темний*”; „*доля плаче*”; „*сироту усюди люде осміють*”; „*море грає*”; „*місяць ясніше сія*”; „*з вітром могила в степу розмовляє*” [3, с. 609 – 611]. Серед тропів у вірші можна виділити такі: тавтологія „*місяць ясніше сія*”; „*Чи дівчина, що милого / Що день виглядає*”; „*Праведная душе, прийми мою мову / Не мудру, та щирю, прийми, привітай*”; „*Не кинь сиротою, як кинув діброви*”; „*Згадаю Енея, згадаю родину, / Згадаю, заплачу, як тая дитина*”; анафора „*І світ Божий як Великдень, / І люди як люди!*”; „*Поки живуть люди; / Поки сонце з неба сяє*”, „*Не мудру, та щирю, прийми, привітай. / Не кинь сиротою, як кинув діброви*”, „*Згадаю Енея, згадаю родину, / Згадаю, заплачу, як тая дитина*”, „*А хвилі на той бік ідуть та ревуть. / А може, я й темний, нічого не бачу*”; „*Там сонце, там місяць ясніше сія, / Там з вітром могила в степу розмовляє, / Там не одинокий був би з нею й я*”.

Традиції новоствореної Т. Шевченком елегії на смерть або елегії-епітафії продовжили поети, які відгукнулись на смерть поета своїми віршами: О. Афанасьєв-Чужбинський „*Над гробом Т. Шевченка*”; В. Кулик „*На смерть Шевченка*”, О. Кониський „*На похорон Шевченка*”, О. Навроцький „*Сумує і плаче*” та ін. Ці вірші певним чином наслідували організацію вірша „*На вічну пам'ять Котляревському*”.

Зразком політичної елегії є „*Розрита могила*” [3, с. 691 – 694], про яку В. Смілянська та Н. Чамата говорять як про медитативну елегію, що є „*першим зразком його політичної поезії*” [4, с. 30]. Вірш був написаний у селі Березань Переяславського повіту Київської губернії в маєтку

П. Лукашевича, відомого українського фольклориста та етнографа у жовтні 1843 р., в якому Т. Шевченко розповідає про передачу німецьким колоністам земель Запорозької Січі після її зруйнування 1775 р. військами Катерини II. Дослідники схильні вважати, що поштовхом до написання політичної елегії могли стати розкопки могил, які здійснювались Київською археографічною комісією. Д. Наливайко та В. Краковець вказували на те, що символ могили у Шевченка споріднений з міфом про вихід померлого воїна з кургана, який був поширений у багатьох народів світу. Композиція „Розритої могили” має ускладнений варіант побудови ліричного твору тут поєднуються дві різні за формою структури: через увесь твір проходить уподібнення, наявна також метафорична структура, що охоплює дві його перші частини. Образ „розритої могили” подається в тексті і як реальний.

Отже, не зважаючи на те, що витoki жанру елегії сягають античності, це поетичний жанр за допомогою якого автор спромігся передати поетичну рефлексію, інтенсивність внутрішнього переживання, болісно-емоційне осягнення навколишнього світу.

Література

1. **Bezpechny I.** Theory of Literature. – First Edition. – Toronto : Moloda Ukraina Publishers, 1984. – 304 p. 2. **Галич О. А.** Теорія літератури : підручник / О. А. Галич. – Київ : Либідь, 2001. – 488 с. 3. **Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів : У 12 т. / Т. Шевченко: твори. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 1. – 784 с. 4. **Смілянська В. Л., Чамата Н. П.** Структура і смисл : Спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка: монографія / В. Л. Смілянська, Н. П. Чамата. – К. : Вища школа, 2000. – 207 с. 5. **Ткаченко О. Г.** Українська класична елегія: монографія / О. Ткаченко. – Суми : Видавництво СумДУ, 2005. – 256 с.

У статті досліджено специфіку вияву жанрових особливостей елегії у творчості Т. Г. Шевченка. Окреслено поняття „елегія”, визначено місце елегії у творчості Шевченка,

виділено жанрові різновиди елегії, зроблено їх системний та поетичний аналіз.

Зенкевич Віра – студентка 1 курсу філологічного факультету Донецького національного університету.

Науковий керівник: **Ярошевич Ірина Андріївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії української літератури і фольклористики Донецького національного університету.

Коновалова Олена

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Освітньо-педагогічні засади творчості Тараса Шевченка

Геніальність Тараса Шевченка як поета, прозаїка, художника є давно визнаним фактом, але мало хто із пересічних читачів зараховує Великого Кобзаря до когорти українських педагогів-реформаторів, які зробили значний внесок у розвиток національної педагогіки та шкільної освіти.

Багатьом на перший погляд таке твердження здається доволі сміливим та невиправданим. Саме тому метою нашого дослідження є аналіз освітньо-педагогічних засад творчості Тараса Шевченка (на прикладі творів). Роль творчості Тараса Шевченка у становленні та розвитку національної школи в Україні висвітлюють наукові розвідки С. Чавдарова, Д. Федоренка, М. Грищенка, В. Стоянова.

У своїх прозових і поетичних, драматичних і епістолярних творах митець висловив надзвичайно цікаві думки, що стосуються питань освіти й виховання дітей. У ряді поетичних творів („Наймичка”, „І мертвим, і живим...”), повістях „Близнець”, „Княгиня”, „Прогулка с удовольствием и не без морали”, „Щоденнику”) він започаткував педагогічні ідеї, які значно вплинули на формування педагогічної думки в Україні. Чого тільки варті невмирущі слова:

*Не дуріте самі себе,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,*

І свого не цурайтесь [3, с. 293].

Їх можна вважати центральною тезою, освітньо-педагогічною засадою світоглядних позицій письменника і одночасно позачасовим посланням у сьогодення.

У царині педагогіки Тарас Шевченко стояв на позиціях народності, природовідповідності, моральності та національної спрямованості. Народність була складовою частиною етнопедагогіки, яку митець вважав головною передумовою гармонійного і всебічного розвитку дитини. Роль народу, його вікових надбань та істин у поєднанні із засадами етнопедагогіки відігравали ключову роль на базисному рівні виховання та навчання дитини.

Народність поет розумів як засіб патріотичного виховання, прищеплення дитині святого почуття любові до рідного краю і народу. Досягається це шляхом вивчення історії своєї батьківщини, безпосереднім життям з народом, боротьбою за його щастя.

Яскравим підтвердженням є „Букварь южнорусскій” (1861), який став своєрідною реакцією на позитивну тенденцію у освітній системі – відкриття недільних шкіл в Україні. Це видання стало першим підручником для навчання грамоти в українських школах, написаним рідною мовою та побудованим таким чином, щоб заохочувати учнів до свідомого читання, осмислення прочитаного. У „Букварі” реалізовано принципи народності та історичного виховання, взято багатий ілюстративний матеріал із надбань усної народної творчості (приказки, прислів'я, народні думи). Новаторський за своїм змістом, авторським підходом до навчання „Буквар” посів одне з провідних місць в історії освіти і культури України.

„Народну освіту ... розглядав як питання першорядного громадського значення. У листі до М. Чалого відзначав, що якби пощастило мале діло зробити, то велике б саме зробилося. Мале діло, як гадав професор С. Х. Чавдаров, – то робота над підручниками, необхідними для розгортання великої справи народної освіти” [1, с. 25].

Родинне виховання як невід'ємну частину загального педагогічного процесу Шевченко розглядав у ключі тісного взаємозв'язку гармонійних стосунків у сім'ї, де батько є

прикладом для наслідування, а мати виступає опорою та підтримкою, порадицею і другом дитини та трудового виховання (але не примусового, а спонтанного, зумовленого щоденними потребами). У трудовій сім'ї, на його думку, діти зростають працьовитими, духовно багатими.

Сім'ї мають створюватися на підставі любові, спільна праця є основою життя дорослих і дітей. Тому поет вчить молодь, особливо дівчат, бути обачливими у коханні, застерігає від спокус, зради („Катерина”). Роль матері у вихованні дитини Шевченко ставить на найпочесніше місце. Про жінку-матір поет говорить зворушливо, уславлює її образ, у традиціях народної педагогіки возвеличує самовіддану материнську любов: *„У наших раї на землі / Нічого кращого немає, / Як тая мати молодая / З своїм дитяточком малим ... І перед нею помолюся, / Мов перед образом святим”* [3, с. 483].

Поряд з роллю матері у вихованні дитини митець ставить особу народного вчителя, діяльність якого повинна бути спрямована на усвідомлене засвоєння навчального матеріалу, національно спрямовану та глибоко культурну освіту. Для створення контрасту в своїх творах Т. Шевченко вимальовує два діаметрально протилежні образи народних педагогів – сільських дячків (повість „Варнак”, автобіографічні згадки) та освічених прогресивних вчителів (повість „Близнець”), акцентуючи увагу на тому, що саме від особистості вчителя у значній мірі залежить сумлінність та бажання дитини вчитися.

Освіта з точки зору письменника повинна була мати тотальний характер, тобто не розмежовувати дітей ні за соціальним статусом, ні за статевою приналежністю. Важливість освіти дівчаток була такою ж суттєвою, як і хлопчиків (реформаторські погляди Шевченка). Образ панни Магдалени (повість „Варнак”) є уособленням освіченої жінки невисокого походження, яка у досконалість знає декілька мов, естетично та музично освічена й вихована: *„Панна Магдалена с чувством матери заботилась о его моральном образовании”* [4, с. 98]. На думку Кобзаря освіта дітей не повинна була зводитись до бездумного „гармонического лепетання на итальянском языке” [4, с. 98], а мала нести у собі глибокі естетичні поняття, етичні правила, вироблені на основі внутрішньої потреби, а не на

основі тупого заучування писаних правил без їх обдумування та сприйняття серцем.

„Як мислитель і громадський діяч Тарас Григорович особливо близько брав до серця фактичну відсутність зв'язку офіційної освітньої науки і шкільної практики з народною педагогікою, життям народу, традиціями сімейного виховання” [2, с. 59]. Він гостро засуджував денационалізацію української школи і всім серцем прагнув змінити стан освіти в Україні на краще. Висловлені поетом думки про народну грамотність, про роль сім'ї і, в першу чергу, матері у вихованні дітей, жіночу освіту, професію педагога тощо, участь у створенні підручників – ще один доказ його відданості справі народної освіти.

Підсумовуючи, варто відзначити, що хоч освітньо-педагогічні засади і принципи світогляду письменника не викладені в окремих педагогічних працях, не мають чітко написаних правил та постулатів, вони все ж несуть у собі велику педагогічну силу та освітній потенціал, актуальний і для третього тисячоліття.

Література

1. Стоянов В. З народного напившись джерела: Тарас Шевченко про освіту та сімейне виховання / В. Стоянов // Рідна школа. – 1996. – № 3. – С. 25 – 26. **2. Федоренко Д.** Тарас Шевченко і народна педагогіка / Д. Федоренко // Рідна школа. – 1993. – № 3. – С. 58 – 59. **3. Шевченко Т. Г.** Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1982. – 647 с. **4. Шевченко Т. Г.** Повести / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1977. – 574 с.

У статті розглянуто освітньо-педагогічні погляди Т. Шевченка на прикладі „Букваря южноруського”, повістей. Акцентовано увагу на вагомій ролі вчителя, на думку мислителя, у вихованні дітей.

Коновалова Олена – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету

української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кононченко Юлія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Дослідження міфопоетики у творчості Тараса Шевченка вітчизняними літературознавцями

Ще починаючи з 90-х років в українському літературознавстві міфотеорія набула своєрідного національного забарвлення. З використанням міфокритичної методики українські критики несподівано відкрили новий аспект творчості Т. Шевченка – міфологічне прочитання творів великого Кобзаря. Літературна спадщина поета, яку до цього, як здавалось, дослідили вже досить ретельно, раптом заграла новими гранями, виявивши усю різноплановість міфологічних інтерпретацій.

Т. Мейзерська вважає за доцільне розглядати міфологізм Кобзаря лише в психологічному аспекті. *„Однією з важливих ознак Шевченкового міфотворення, – говорить дослідниця, – є посилені метафоризація, стійка система міфологічних інверсій”* [3, с. 107]. Книга з характерною назвою „Проблеми індивідуальної міфології: Міфотворчість Шевченка” (1997) – одне з найвагоміших критичних досліджень у галузі міфознавства, які демонструють відхід літераторів від узагальнюючих масштабних студій і натомість утверджують конкретику індивідуального підходу. А відтак доцільними стали пошуки *„індивідуальної міфології”*. Якщо раніше міфознавці, головним чином, провадили спробу знайти міфологічний підтекст твору і основна мета пошуків передбачала віднайдення класичного міфологічного сюжету, нібито покладеного в основу твору, то відтепер міфокритики прийшли до індивідуальної манери міфотворення кожного автора, який потрапив у поле їх уваги. Позитивним у цьому зв'язку можна назвати те, що з пасивного напівспостерігача-напівінтерпретатора міфів автор художнього твору нарешті перетворився на оригінальну творчу особистість. Поняття *„міфологія”* в контексті міфокритики сягнуло далеко за межі поняття *„класичної міфології”* з

конкретно означеними міфологічними сюжетами античності. Тепер критики міфу оперують такими поняттями, як „індивідуальна манера міфотворення”, „міфотворчість митця”, „авторський міф” [4, с. 12].

Той факт, що сучасні дослідники міфу відкривають нові грані творчості класиків, про які, здавалося б, уже все сказано (Т. Шевченка, Л. Українки, С. Єсеніна, Ф. Достоевського), свідчить про те, що сучасна міфознавча наука в Україні плідно розвивається, даючи молоді пагони.

Першим, хто з сучасних міфокритиків заговорив про міфологізм Шевченка, був Г. Грабович – представник української діаспори. Його книга, присвячена критичному вивченню творчості Шевченка з міфологічних позицій, вийшла в Англії. Він наголосив на індивідуальності і відособленості „внутрішньої ідеї творчості Кобзаря”, „дистанційності її від існуючих літературних норм”. На його думку, її неможливо втиснути в жодну класифікаційну схему. Критична манера Г. Грабовича теж замкнена в структурно-символічні межі, а відтак він говорить про „наявність парадигмального ряду найхарактерніших символів” поета, в повторюваності або зіставленні яких слід вбачати „джерело глибинної міфопоетики” Шевченка [1, с. 167].

Окремо виділяє учений „певну спільність позитивних героїв” – наскрізний узагальнюючий образ творчості Шевченка: сироти, покритки, вдови, байстрюки. Їх Грабович визначає як „найважливішу основу поетичного мислення Шевченка” [1, с. 167].

Цей узагальнений архетип знедолених, скривджених, так звана „ідеальна спільність”, має бути встановлена самим Богом за рахунок вирішення конфлікту „шляхом класичної міфологічної медіації”, „примирення в рамках натхненного парадоксу „пасивної революції” [1, с. 167].

Таким чином, надаючи „акції міфотворення” такої важливої функції, як злагодження всіх конфліктів, Грабович визнає за нею роль осібної категорії, ідеалізованої і відмежованої від „міфу життя” самого Шевченка.

Надзвичайно суперечливою, але водночас своєрідною, вважає концепцію Г. Грабовича О. Забужко, яка вступає в

наукову полеміку із своїм колегою. Вона робить закид Г. Грабовичу, який „взявся відсікти міф України, створений Шевченком, від міфа його життя” [2, с. 36]. Поєднуючи в своїй індивідуальній методи антропологічний та біографічний підходи (за її ж власними словами), О. Забужко вважає неприпустимим відокремлювати „міф Шевченка” від часу, в якому жив автор, а отже від його власного життя. Для неї надзвичайно важливою категорією виступає авторський міф, який у своїй основі має культ самого автора [2, с. 310]. Доля Шевченка нерозривно пов’язана з долею його ліричного героя, а відтак авторський міф – це міф самого автора, таким чином, доля національного міфотворця стає власністю всієї нації і переходить в її спадок „як вічний міф” [2, с. 31]. Три шари авторського міфу, запропоновані дослідницею, передбачають наявність певної спільноти (перший шар – ідея спільноти), яка втілює ідею авторського життя (другий шар), своєю чергою об’єктивованого в художньому тексті (третій шар) [2, с. 36], що знов-таки доводить думку О. Забужко про нерозривність міфу автора від міфу, створеного ним самим. Міф Кобзаря, як говорить автор філософського аналізу, мав не лише соціально-культурний і „вузькокультурний контекст”, а й „транснаціональний”, і в цьому полягає заслуга Шевченка [2, с. 37].

Поряд із чітко вираженими структуралістичними поглядами О. Забужко демонструє і класичний підхід – висловлює ідеї, близькі до теорій англійських ритуальних критиків початку століття. Міф, за її словами, – це не що інше, як ритуал, вони невіддільні один від одного, „міф, власне і є ритуал, – говорить дослідниця, – у словесному вираженні і тільки через ритуал годен виконувати стосовно організованої ним спільноти регулятивну функцію” [2, с. 30 – 31].

Є. Нахлік у статті „Міфотворець чи міфомедіум?” наводить різні погляди на міфотворчість Шевченка і водночас визначає свою позицію у міфокритичному шевченкознавстві. Дослідник погоджується із міфологічною інтерпретацією творчості великого Кобзаря, проте закликає до виваженого використання понять міфокритики стосовно неї. Критику імпонує думка Г. Грабовича про „матріархічність міфопоетичного світу” Шевченка – велика кількість жіночих

образів у творах. Пояснення зазначеного моменту, на думку автора статті, можна знайти за допомогою класичного психоаналізу (колективна пам'ять про материнський лад) [5, с. 4].

Як гадає міфокритик, етноміфопоетичний підхід має бути доповненням до юнгіанського або фрейдистського, але не альтернативою, як пропонують деякі критики (наприклад Г. Грабович), оскільки це применшує індивідуальне начало поета в його творах [5, с. 10]. Є. Нахлік протистоїть трактуванню Т. Шевченка лише міфомедіумом і визнає його творцем індивідуального авторського міфу.

Отже, міфокритика на сучасному етапі дуже мало нагадує свою попередницю, створену на початку ХХ ст. Сьогодні міфокритика – це могутній потік, що увібрав у себе безліч поодиноких критичних течій, які так чи інакше досліджують міфопоетичне мислення автора. Особливо це стосується творчості класиків української літератури, зокрема Т. Шевченка, на міфотворчість якого сьогодні існує багато різноманітних критичних поглядів. Усі літературознавці досліджують міфомислення Кобзаря з різних аспектів, але одностайно погоджуються з тим, що індивідуальний авторський міф автора нерозривно пов'язаний із міфотворенням не лише всієї України, а й усього світу.

Література

1. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета: Пер. з англ. / Г. Грабович. – К. : Радянський письменник, 1991. – 216 с. **2. Забужко О.** Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / Оксана Забужко. – К. : Абрис, 1997. – 144 с. **3. Мейзерська Т. С.** Проблеми індивідуальної міфології. Міфотворчість Шевченка / Т. С. Мейзерська. – Одеса : Astroprint, 1997. – 128 с. **4. Нарівська В. Д.** Національний характер в українській прозі 50-70-х років 20 ст. / В. Д. Нарівська. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1994. – 204 с. **5. Нахлік Є.** Міфотворець чи міфомедіум? / Є. Нахлік. // Слово і час. – № 3. – 2002. – С. 3 – 12.

У розвідці простежуються новітні інтерпретації спадщини Тараса Шевченка з точки зору міфокритики. Використано праці Г. Грабовича, О. Забужко, Т. Мейзерської, В. Нарівської, Є. Нахліка.

Кононченко Юлія – магістрантка факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Марфіна Жанна Вікторівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кравчук Олена

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Шевченківські традиції в драматургії

Володимира Винниченка

Про засвоєння й розвиток В. Винниченком шевченківських традицій заговорили ще його сучасники. Окремі з них – К. Арабаджин, Д. Донцов, О. Колтоновська – в історико-літературних оглядах і статтях ставили молодого митця в один ряд з Великим Кобзарем. Ідеологічні догми й табу, що запанували в радянському літературознавстві, не сприяли дослідженню творчості двох письменників у порівняльному аспекті. „Революційного демократа” Шевченка намагалися всіма можливими засобами відмежувати від „буржуазного націоналіста” Винниченка. І хоча останнім часом літературознавство стало значно об'єктивнішим у своїх оцінках, активізувалися порівняльно-типологічні студії, проблема успадкування В. Винниченком шевченківських традицій ще не знайшла свого ґрунтового розв'язання.

Творчість Володимира Винниченка рясніє алюзіями й ремінісценціями на рівні образів, мотивів, сюжетів, які відсилають нас до творінь Кобзаря, тим самим посилюючи поліфонічність звучання його власних. Проблема сприйняття особи і творчості Шевченка його молодшим побратимом по перу ще не була об'єктом спеціального дослідження, цим і пояснюється актуальність обраної теми.

Тому метою нашої статті є спроба визначити шевченківські традиції в драматичному доробку Володимира Винниченка.

Об'єктом дослідження є драматургія Володимира Винниченка. Предмет дослідження – шевченківські традиції в драматургічному доробку В. К. Винниченка.

У В. Винниченка зустрічаються різні форми засвоєння „чужого” (шевченківського) тексту. Це і пряме цитування популярних висловів, і запозичення сюжету, образів, художніх засобів з метою пародіювання їх, введення в інший історико-культурний контекст, що надає відомому несподіваного звучання.

У ранній творчості В. Винниченка шевченківські ремінісценції сприймаються як „літературне пригадування” – підсвідома спроба молодого автора осмислити досвід попередника в художньо-образній формі. Але з часом їх функції розширюються, у чому переконують драми „Memento”, „Базар”, „Брехня” та інші твори письменника.

На думку деяких дослідників, найбільш поширеною формою ремінісценції є цитата точна чи неточна, явна чи прихована, підтекстова. Досить часто вона зустрічається й у творах В. Винниченка. У драмі „Базар”, кульмінаційним епізодом якої є визволення політичних в'язнів із тюрми, поезія Т. Шевченка виступає своєрідним паролем, за допомогою якого підтримується зв'язок невольників з їхніми рятівниками. З цією метою письменник цитує пісню з драми М. Кропивницького „Невольник”, написану за мотивами „Гамалії” Т. Шевченка, і вступ до поеми „Княжна”. Уривок з першого твору: „*Ревуть, стогнуть хвилі / В синесенькім морі, / Плачуть, тужать козаченьки / В турецькій неволі...*” [2, с. 117] надає зображуваному стереоскопічності. У читацькій уяві вимальовується своєрідний історичний полілог, у якому простежується естафета поколінь: запорожці – Т. Шевченко – М. Кропивницький і „театр корифеїв” – В. Винниченко і його сучасність. Це припущення підтверджують слова Марусі з приводу почутого: „*Страшно люблю цю пісню. Уявляється Турція, полонені козаки, море... Запорожці були справжні герої*” [2, с. 117]. Важко знайти в нашій літературі слова й образи, які,

вказуючи на історичну тяглість, краще б передавали волелюбний дух українського народу, ніж Шевченкові.

Посилання на „Княжну” у В. Винниченка виконує дещо іншу функцію – наголошує на трагедійності образу головної героїні. Марусю з „Базару” можна якнайточніше охарактеризувати шевченківськими рядками, прихованими в підтексті: „*Родилась на світ жить, любить, / Сіять господньою красою, / Витать над грішними святою / І всякому добро творить. / А сталося...*” [2, с. 284 – 285].

Заради ефемерної ідеї героїня позбавила себе природної краси, обливши обличчя кислотою, а пізніше, виконуючи партійне доручення, принесла в жертву власне життя. Алюзією на шевченківську поему драматург націлює реципієнта на уважне прочитання „Княжни” і відшукування інтертекстуальних зв'язків між двома творами.

У драмі „Базар” шевченківські ремінісценції є адекватною формою відображення точки зору автора, вони органічно вписуються в хід думок і почуттів його героїв. Але частіше цитата осмислюється Винниченком критично, уводиться у новий контекст, надає зображуваному несподіваного звучання, що характерно для літератури модернізму. Саме таку роль виконує Тарасове слово у драмі „Memento”, головний герой якої проповідує „нову мораль” і кидає виклик суспільним нормам.

Події, змальовані у творі, чимось нагадують шевченківський сюжет: художник Василь Кривенко спокусив і покинув скромну тиху дівчину Антоніну, яка чекає від нього дитину. Він не москаль – українець, що „*ходить у вишиваній сорочці*” [1, с. 21], але від цього його внутрішня сутність не менш потворна. Своє небажання мати дитину від нелюбої жінки Кривенко аргументує „*високими прагненнями*” [1, с. 42] духовної гармонії з майбутньою обраницею. Заради цього він доводить до логічного завершення свій страшний план – позбувається небажаного немовляти. Розрядити драматичну напругу у творі допомагає поезія Т. Шевченка. Наприклад, після безуспішної спроби Антоніни пробудити в Кривенкові батьківські почуття, друзі виконують на її прохання „Заповіт”: „*Як умру, то поховайте...*” [2, с. 64]. Висока патетика пісні явно не відповідає

змальованій ситуації, а тому вносить пародійну нотку в зображуване.

Як відомо, В. Винниченко часто включав у художні твори публіцистичні елементи, устами героїв обговорював наболілі суспільно-політичні проблеми. Не пропустив він такої нагоди і в драмах „Memento”, „Брехня”, загалом-то спрямованих на дослідження індивідуальної психології особистості. Наприклад, у драмі „Брехня” привертає увагу діалог між Андрієм Карповичем та Іваном Стратоновичем з приводу міжнаціональних взаємин:

„Андрій Карпович. Ми, українці, старші слов'яни, ніж руські. Старші, чистіші. Вони помішані з фіннами. Ви не згодні, Іване Стратоновичу?...”

Іван Стратонович (посміхаючись). Цілком згоджуюсь. Тільки мені здається, що й руські чудесний народ.

Андрій Карпович (гаряче). Чудесний, прекрасний народ! Знаменита нація, просто знаменита...” [1, с. 155].

У цій невинній розмові не було б ніякої „крамоли”, коли б вона не закінчувалася алюзією з поеми Т. Шевченка „Кавказ”:
„Андрій Карпович....А день, панове, який сьогодні чудесний! Га? Поете? Славте день і сонце... Як то єсть: Слава... слава Хортам, і гончим, псарям”... [1, с. 155].

Національно свідомий український читач, якому передусім адресувалися Винниченкові твори, звичайно ж, був прекрасно ознайомлений з текстом „Кавказу” і міг належно оцінити „благородні” вчинки „знаменитої нації”. Згадування в діалозі фіннів відсилає нас до неназваних рядків шевченківської поеми:
„Од молдаванина до фінна / На всіх язиках все мовчить, / Бо благоденствує...” [2, с. 242].

Це остаточно розставляє акценти, потрібні авторові для включення читача в полеміку з приводу становища українців та інших національностей у царській Росії. Фрагмент із драми викликає асоціації не тільки з Т. Шевченком, а й сучасністю його спадкоємця. „Брехня” створювалася якраз тоді, коли В. Винниченко-літератор пробував утвердитися на ниві російської культури і зазнав неприйняття як український митець.

Ремінісценції на твори Т. Шевченка зустрічаються і в інших творах письменника. Афористичний вислів Кобзаря: „*Все*

йде, все минає” (початок поеми „Гайдамаки” [2, с. 242]. В. Винниченко вкладає в уста героїв драм „Memento”, „Співочі товариства”. Вони подаються в тексті без лапок, як власні судження персонажів, і є свідченням їх українськості. Подібну функцію виконують згадки про портрет Тараса Шевченка, томик „Кобзаря”, посилення героїв на ім'я поета у драмах „Memento”, „Між двох сил”, „Співочі товариства”.

Як і Т. Шевченко, В. Винниченко прагнув дошукатися глибинних причин принизливого існування нашого народу і вбачав їх не лише в несприятливих зовнішніх обставинах, а й у факторах внутрішнього порядку – духовному рабстві українців, байдужості переважної більшості земляків до проблем національного буття, інертності. Тому розвиток шевченківських ідей з цього приводу знаходимо у творчому доробку Володимира Винниченка. Квінтесенцією їх можна вважати рядки з драми „Memento”: „*Чудний наш народ: і сильний, і сумний. Мав героїв, і ніхто їх не знав... Все життя любив волю і все життя жив рабом. Утворив багатство пісні і сам її не знає. І ми самі себе не знаємо”... [1, с. 56].*

Творчий подвиг генія України допомагав В. Винниченкові та його героям повніше осягнути життя в його екзистенційній сутності, тому поезія Шевченка стала невід'ємною часткою його художньої свідомості. Порушені у статті проблеми – лише видима частина підводного айсберга, ім'я якому – шевченківські традиції.

Модерніст Винниченко багато чого ревізував у художній спадщині минулого, однак це не поширювалося на Шевченка, який усе життя залишався для нього взірцем для наслідування. Якщо для дореволюційної творчості письменника найбільш характерні шевченківські ремінісценції, то в еміграційний період засвоєння традицій виявляється в інших, більш складних і завуальованих формах. Сподіваємося, що ця розвідка лише відкриває перспективи для дослідження „діалогу” Шевченка-Винниченка в ракурсі теорії інтертексту.

Література

1. Винниченко В. Вибрані твори / Володимир Винниченко. – К. : Казка, 2003. – 536 с. **2. Шевченко Т.** Кобзар / Тарас Шевченко. – Донецьк : ТОВ ВКФ „БАО”, 2008. – 516 с.

У статті визначено шевченківські традиції в драматичному доробку Володимира Винниченка. Проведене дослідження засвідчило: у В. Винниченка зустрічаються різні форми засвоєння „чужого” (шевченківського) тексту. Це і пряме цитування популярних висловів, і запозичення сюжету, образів, художніх засобів з метою пародіювання їх, введення в інший історико-культурний контекст, що надає відомому несподіваного звучання.

Кравчук Олена – магістрантка факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Негодяєва Світлана Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кривенко Марина

(Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Функції персоніфікації у творчості Тараса Шевченка

Творчість Тараса Шевченка є вагомим внеском в літературу з боку висвітлення важливого кола тем і змалювання неповторних картин дійсності. У той же час, його спадщина залишається джерелом аналізу мовних особливостей поезики письменника. Шевченко виступає справжнім класиком, поезія якого примушує до переосмислення її з різних боків. Мовностилістичні особливості творів поета були й будуть важливим предметом вивчення лінгвістів і літературознавців різних поколінь.

Поетична спадщина Тараса Шевченка насичена різноманітними мовними засобами, що роблять її цінною для науковців з боку мовного аналізу. Останні десятиріччя характеризуються активізацією у галузі дослідження лексикології, особливо поживається вивчення лексичного складу великих майстрів слова, а саме, лінгвісти немало уваги

приділяють вивченню засобу персоніфікації, їх функціям у творох українських письменників.

Персоніфікація, як мовний засіб, уживається у творах Шевченка з метою перенесення людських ознак і властивостей на світ природи. Ця особливість персоніфікації стала об'єктом дослідження Ю. О. Івакіна, Ф. П. Медведєва, на праці яких ми спиратимемось.

Дослідження мовних особливостей персоніфікованої мови у поезії Тараса Шевченка залишається достатньо не висвітлене. Більшість науковців характеризують не окремий аспект мовного відтворення образу, а роблять поверхневий аналіз поезії, згадуючи про те, що поезія Шевченка рясніє великою кількістю мовних засобів. Саме тому, робота присвячена опрацюванню одного важливого питання – значення персоніфікації в поетичній мові Тараса Шевченка.

Актуальність цієї теми полягає в опрацюванні персоніфікованої мови автора. Важливим компонентом виступає визначення індивідуальних мовно-стильових рис поета.

Метою цієї роботи виступає визначення ролі персоніфікації як мовного засобу в поетичній спадщині Тараса Шевченка.

Структурний феномен мови Шевченка полягає насамперед у тому, що вона, на відміну від мови Квітки-Основ'яненка чи навіть Котляревського, була зорієнтована на весь україномовний територіальний та історичний обшир. У ній, як і в мові Котляревського, ліричний струмінь злився з сатиричним, але горизонти лірики й сатири в Шевченка були набагато ширші, ніж у будь-кого з його попередників. Як казав сам поет, „*Енеїда*” *Котляревського – добра, а все-таки сміховина*” [1, с. 175]. А далі продовжував: „*Покійний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислуховувався до язика, бо може його не чув у колісці од матері, а Гулак-Артемівський хоть і чув, так забув, бо в пани постригся*” [1, с. 375]. Отже, предметом постійної уваги Кобзаря була не просто мова, а насамперед її зміст в устах народу і народні почуття. Ще одна не менш важлива особливість його мови – це те, що в ній при повному домінуванні народнорозмовного джерела знайшли належне

структурне місце й елементи давніх слов'янських літературних мов.

Народнорозмовна основа поезії Т. Шевченка незаперечна. У ній органічно злилися пісенний фольклор і усна оповідь, доповнені всім тим, що збереглося від давніх мов, уживаних в Україні-Русі.

У мові геніального поета України відображені цілком народна фонетика й морфологія в їхній варіативності, представлені у говірках Середньої Наддніпряни, але без елемента спеціального копіювання, який був, скажімо, у Г. Квітки-Основ'яненка. Звичайно з кількох фонетичних варіантів слова або з кількох однозначних морфологічних форм Шевченко вибирав ті, які були йому звичні, і які він чув не тільки на рідній Звенигородщині. А поїздив і походив він по Україні багато, прислухався, як говорять і в Києві, і в Полтаві, і на Слобожанщині, і на Поліссі, і на Поділлі. Побував і в Катеринославі, і на острові Хортиця. Скрізь чув і записував ту саму мову, відтворював її у своїй поезіях, по можливості не вдаючись до вузькомісцевих слів і форм. Звісно, оскільки українська літературна мова в цей час тільки-но творилася, у мові того чи іншого письменника важко виділяти загальнолітературні й діалектні елементи. І все ж не можна не зауважити, що Шевченко, який добре знав фольклор і відчував наддіалектність його мови, зробив ще один крок назустріч тому, що не роз'єднує, а об'єднує всі українські діалекти, – назустріч виділенню їх спільних рис.

У поетичній творчості Шевченка, яка відбиває особливості народнопоетичного світобачення, персоніфікація посідає значне місце. Її дослідження передбачає визначення типу використання даного тропу і характер його включення до загальної стилевірної структури ідіолекту. Персоніфікація в поезії Шевченка демонструє особливості, пов'язані з різними періодами творчості поета.

Шевченко, використовуючи персоніфікацію, чітко розподіляє її за своїм призначенням, виділяючи такі тропи як метафора, метонімія, синекдоха, персоніфікація. Особливо цікавим та мало дослідженим тропом залишається останній.

Персоніфікація у мові Шевченка допомагає краще відтворювати світ природи, передавати почуття та настрої людини.

Характерною рисою поетичної мови Т. Шевченка є те, що в ній яскраво виділена міфологія, на яку автор часто посилається та саме завдяки ній створює свій „персоніфікований світ”.

У мові письменника спостерігаємо різні способи поетичного освоєння різних джерел: а) включення в поезію пісенних текстів; б) використання сюжету народної пісні.

Для перенесення фольклорних мотивів на ґрунт сучасної мовної традиції Шевченко часто використовує такий засіб як персоніфікація. Яскравим прикладом цього виступають такі рядки: „*Встала й весна, чорну землю / Сонну розбудила, / Уквітчала її рястом, / Барвінком укрила; / І на полі жайворонки, / Соловейко в гаї / Землю, убрану весною, / Вранці зустрічають*” („Гайдамаки”), „*Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! / Багато ти, батьку, у море носив / Козацької крові*” („Гайдамаки”).

Дослідники відзначають, що у духовному світі поета спостерігається одвічне протиборство між прагненням до зображення предметного світу і намаганням виразити психічний стан людини. Саме завдяки персоніфікації автор втілює свій задум: („*І день не день, і йде не йде, / А літа стрілою / Пролітають, забирають / Все добре з собою. / Окрадають добрі думи, / О холодний камінь / Розбивають серце наше / І співають амінь*” („Три літа”). Уособлення часу через прадавню метафору час – вода негативно марковані і особливо часто зустрічаються в другий період творчості Шевченка: „*Каламутними болотами, / Меж бур'янами, за годами / Три года сумно протекли. / Багато дечого взяли / З моєї темної комори / І в море нишком однесли*” („Лічу в неволі дні і ночі...”, 2-га редакція), також у віршах „*І станом гнучим і красою...*”, „*Закувала зозуленька...*”, перша редакція вірша „*Лічу в неволі дні і ночі...*”.

Цікавим залишається й те, що автор окрім персоніфікації психологічного стану людини, уособлює абстрактний світ. Він олюднею долю, розмовляє з думкою: „*В того доля ходить полем, / Колоски збирає, А моя десь, ледащиця, / За морем блукає*” („Думка” („Тяжко-важко в світі жити...”). Недаремно у

другий період творчості з'явилися вірші – персоніфікації: „Доля”, „Муза”, „Слава”, які допомагають висловлювати почуття автора, персоніфікуючи їх в однойменних поезіях.

Особливого значення автор надає метафоричному уособленню, яке виступає виразником його філософії життя: „Зажурилась Україна – / Така її доля! Зажурилась, заплакала, як мала дитина. / Ніхто її не рятує...” („Тарасова ніч”); „І серце жде чогось. / Болить, болить, і плаче, і не спить, / Мов негодована дитина” („Я не нездужаю, нівроку...”).

Якщо оцінювати мову з лінгвістичного погляду, то треба відзначити, що в поезії Шевченка переважає персоніфікація світу природи та почуттів людини.

У поетичних творах Т. Шевченка персоніфікація, як мовний засіб виконує усі п'ять основних функцій, але для стилістики цього поета найбільш характерні функції заміщення та протиставлення. Серед них кількісно виділяється функція протиставлення, оскільки вона дає можливість висловити найтонші семантичні, стильові й емоційно-експресивні відтінки поняття, протиставляючи їх іншому.

Таким чином, можна сказати, що поетична мова Шевченка насичена великою кількістю мовних засобів, але значну увагу автора завжди привертає засіб персоніфікації. Він допомагає прикрашати, забарвлювати, передавати психологічний стан, протиставляти явища, надавати гостроти та колоритності мови творам Т. Шевченка. Треба зазначити, що запропоноване дослідження є частковою спробою розглянути індивідуально-авторську поетику та відзначити роль персоніфікації у творчому доробку Шевченка. Студія стане в пригоді для подальшої розробки літературознавчих дискурсів та допоможе краще розглянути еволюцію творчого методу автора.

Література

1. Балабан О. Метафора як семантична універсалія / О. Балабан. – Донецьк : Асамблея діл, 2006. – 38 с. 2. Білецький П. Світове значення творчості Т. Шевченка / П. Білецький. – К. : Дніпро, 1962. – 23 с. 3. Веселовський А. Н. Психологічний паралелізм та його форми у відображенні поетичного стилю / А. Н. Веселовський. – К. : Дніпро, 1989. – 107 с. 4.

Коцюбинська М. Етюди про поетику Шевченка / М. Коцюбинська. – К. : Либідь, 1990. – 111 с. 5. Лепкий Б. Про життя і творчість Т. Шевченка / Б. Лепкий. – К. : Либідь, 1994. – 125 с. 6. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь / М. Новикова. – К. : Дніпро, 1999. – 8 с. 7. Українська література в портретах і довідках: довідник / [авт.-уклад. Ставицький В.]. – К. : Либідь, 2000. – 665 с. 8. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1987. – 342 с. 9. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12 томах / Т. Г. Шевченко. – К. : Либідь, 1989. – Т. 1, 2.

Стаття присвячена визначенню ролі персоніфікації як мовного засобу в поетичній спадщині Тараса Шевченка. Проведене дослідження дало можливість зробити висновок, що персоніфікація допомагає прикрашати, забарвлювати, передавати психологічний стан, протиставляти явища, надавати гостроти та колоритності мови творам Т. Шевченка.

Кривенко Марина – студентка 4 курсу спеціальності „Українська мова та література” Ровеньківського факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Негодяєва Світлана Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мархоцька Анастасія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Традиції й новаторство Тараса Шевченка в жанрі романтичної балади

Проблема творчості Тараса Шевченка може бути розглянута з багатьох точок зору, оскільки вона є багатоплановим літературно-мистецьким явищем, що вплинуло на хід літературного процесу XIX століття, й багато в чому окреслило родові й жанрові межі творів, написаних українськими письменниками в подальшому. Стаття присвячена проблемі традицій й новаторства Тараса Шевченка в жанрі

романтичної балади, що дає змогу додати нові штрихи до вивчення творчої манери поета, поглибити її розуміння.

У проблемі традицій й новаторства у творчості Тараса Шевченка є низка невисвітлених питань. Одне з них – недостатня кількість прикладів конкретних виявів подібного явища, інше – поділ розкриття цього питання за жанрами, в яких творив митець. Мета статті – дослідити явище на прикладі романтичних балад Тараса Шевченка, що дасть змогу краще зрозуміти не лише цей шар творчого доробку поета, а й розкрити механізм поєднання традицій і новаторства.

Сучасні вчені, які займаються вивченням проблеми, досліджують взаємний вплив традицій і новаторства в творчості Тараса Шевченка, чинники, що спричинили таке поєднання. Дослідник Дмитро Чуб (Нитченко) у монографії „Живий Шевченко” висвітлює вплив подій із життя митця на його творчу манеру в загальному вигляді, не конкретизуючи її виявів на прикладах окремих творів [3, с. 94 – 96]. Т. В. Бовсунівська в роботі „Феномен українського романтизму” порушувала проблему для декількох представників літератури цієї доби, оглядово висвітлюючи новаторство Тараса Шевченка в царині цього літературно-мистецького напрямку [1, с. 30 – 33].

Стаття є актуальною через розкриття в ній нових аспектів основної важливої наукової проблеми на конкретних прикладах, які є дуже розповсюдженими на даному етапі шевченкознавства.

Для реалізації мети необхідно вирішити такі завдання:

- 1) дослідити традиції й новаторство Тараса Шевченка на прикладі романтичних балад;
- 2) з'ясувати механізм поєднання цих явищ між собою;
- 3) внести наукову новизну в ґрунтовне висвітлення означеної проблеми.

У сучасному літературознавстві під традицією розуміють передавання художнього досвіду від одного покоління до іншого, його творче переломлення в історії культури [2, с. 97]. У світовому літературному процесі є традиції інтернаціональні, які виявляють себе в багатьох окремих національних літературах (наприклад, типологія образів у межах мистецького напрямку), та національні (притаманні лише літературам окремих народів

через вияв національної ментальності автора та зображуваних явищ).

Новаторством вважається пошук нових шляхів у поступальному розвитку літератури, що викликає значні зміни в літературних традиціях [3, с. 62]. Новаторство являє собою часткову або повну відмову від старих традицій і створення нових. Зазвичай до нього вдаються письменники, які бажають відповідати вимогам доби, прогножуючи хід її розвитку й надаючи творчій манері (власній або ж загальній) нового напряму, створюючи нові творчі прийоми й методи, інтерпретуючи вже відомі з них до нових вимог.

Творчість Тараса Шевченка є одним із найяскравіших прикладів новаторства в історії української літератури. Вона гармонійно поєднує в собі традиції української літератури попередніх епох та фольклорні надбання багатьох поколінь українців. Шевченко визначив напрям національної культури наступних років, посприявши, з одного боку, закріпленню нових традицій в українській культурі, з іншого, – виникненню явища шевченкіани.

Рання творчість Тараса Шевченка має яскраві риси романтизму, поет працює в традиційному для напрямку жанрі – жанрі балади. У цей час з'являються твори „Причинна”, „Утоплена”, „Лілея”, „Тополя” та інші. Якщо вдатися до їх аналізу, можна помітити традиційні для українського фольклору риси, побачити, народно-пісенну основу цих балад. Традиційними рисами у романтичних баладах („Причинна”) Тараса Шевченка є наступні: наведення етнографічних відомостей, таких як опис деталей побуту, обрядів, повір'їв, образів-символів, що на рівні асоціацій витворюють образ України („червона калина” [4, с. 10], „зелений явір”, „зелена діброва”, „понад Дніпром високі могили” [4, с. 8], „верби високі” [4, с. 5]). Слід зазначити, що сюжет базується на народних переказах про перетворення дівчини на причинну через магичні ритуали („так ворожка поробила”) [4, с. 5].

Характерними рисами романтизму, що є нетиповим явищем для української літератури, є наступні: композиція балади побудована на контрасті між пейзажем та перебігом подій, що відбуваються з героями твору (сцена після смерті:

„Зацебетав соловейко / Й пішла луна гаєм”; „Червоніє за горою, плугатар співає”) [4, с. 8]. В усіх світових літературах доби романтизму пейзаж є додатковим засобом розкриття психоемоційних станів людини („Рече та стогне Дніпр широкий” та ліричний відступ: „Така її доля. О Боже мій милий! / За що ж ти караєш її, молоду? / За те, що так щиро вона полюбила / Козацькї очі? Прости сироту!”) [4, с. 6].

У ході дослідження було встановлено, що Тарас Шевченко в своїй ранній творчості вдавався до новаторства, працюючи в царині романтичних балад, у яких він вдало поєднував фольклорні традиції й риси романтизму, вдаючись до раніше відомих і якісно нових прийомів і методів керування художнім словом.

Література

1. Бовсунівська Т. В. Феномен українського романтизму / Т. В. Бовсунівська. – К., 1997. **2. Моклиця М.** Основи літературознавства. Посібник для студентів / М. Моклиця. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 192 с. **3. Чуб Дмитро.** Живий Шевченко: Біографічні та літературознавчі оповіді / Дмитро Чуб. – 2-е вид. – К. : Ярославів Вал, 2007. – 200 с. **4. Шевченко Т.** Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1974. – 623 с.

У статті досліджено проблему традицій й новаторства Тараса Шевченка в жанрі романтичної балади. Аналіз дасть змогу краще зрозуміти не лише цей шар творчого доробку поета, а й розкрити механізм поєднання традицій і новаторства.

Мархоцька Анастасія – студентка 3 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розмачаєва Юлія

(Донецький національний університет)

Особливості фольклорних впливів у баладах Т. Г. Шевченка

Проблема впливу усної народної творчості на твори Т. Шевченка складна й багатовимірною тому має вже чималу історію, бо неодноразово порушувалася дослідниками ще у XIX ст. Одним з перших до питання зв'язку творчості Т. Шевченка з українським фольклором звернувся М. Сумцов у розвідці „О мотивах поезії Т. Шевченка”, де лаконічно характеризує вплив „української етнографічної стихії” на поезію митця. У першій половині 80-х років XX ст. М. Шубравською зроблена спроба комплексного фольклорно-етнографічного підходу до аналізу творчої спадщини поета. Народна основа поезій Т. Шевченка та взаємозв'язок народного мислення й світогляду поета розкриваються Д. Яворницьким [5, с. 62]. Наведений огляд дослідження проблеми засвідчує, що при всьому розмаїтті тематики, не всі ще аспекти та шляхи впливу фольклору на творчість Т. Шевченка розкриті повністю.

Мета дослідження полягає у спробі комплексного з'ясування особливостей фольклорних впливів у баладах поета як цілісного літературного явища.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення конкретних завдань: розглянути впливи фольклору на творчість Т. Г. Шевченка; виявити різноманітність фольклорних джерел у творах поета; проаналізувати балади Т. Шевченка з точки зору фольклорних мотивів.

Теоретико-методологічну основу складають праці літературного змісту: коментарі до „Кобзаря” за редакцією Ю. Івакіна [1], монографія „Поетика Т. Шевченка” В. Смілянської [5], наукова розвідка „Етюди про поетику Шевченка” М. Коцюбинської [3].

Поезія Т. Шевченка є органічним поєднанням двох витоків – фольклорного й літературного. При цьому, як не раз зазначалося дослідниками, фольклорність не виступає її незмінною величиною, „валентність її різна на різних етапах творчості поета й у різних її жанрах та жанрових видах” [5, с. 123]. Ф. Колесса дійшов висновку, що вплив фольклору

найпомітніший на ранньому етапі творчості Т. Шевченка, переважно в ліричних поезіях, складених у пісенній формі, а також у баладах і деяких історичних поемах. Загалом творчість у параметрах фольклорного, народнопісенного стилю була поширеним явищем у романтичній літературі, а тим більше в тих літературах, де „*фольклорний субстрат*” [4, с. 64] відігравав величезну структуротворчу роль. Отже, не дивно, що творчість Т. Шевченка пройнята фольклорними мотивами. За слушною пропозицією М. Коцюбинської, у ній слід розрізняти „*ліричний вірш як безпосереднє вираження*” і *балади, в яких думки й переживання опосередковуються фольклорними формами і „фольклорний образ романтизується*” [3, с. 26]. Уведення в оригінальні поезії пісенних мотивів – один з улюблених художніх прийомів поета. Високого рівня узагальнення та авторської майстерності сягнули українські балади у ранній творчості Т. Шевченка. Національні сюжети, символи й образи з новою силою зазвучали в його творах, зокрема народно-поетичною атмосферою пройняті твори баладного характеру „Причинна”, „Утоплена”, „Катерина”, „Лілея”.

Більшість дослідників дотримуються думки, що в основу створення балади „Лілея” ліг поширений у народній творчості мотив перетворення знедаланої дівчини у квітку. У міфології всіх народів лілея асоціюється з чистотою, невинністю, а в народних баладах водяні лілеї символізують дівчат, які, щоб не потрапити до турецького полону, втопилися в річці. Народнопісенна традиція українців свідчить, про перетворення з волі самих людей в ім'я справедливості, утвердження любові до людини, краси, бо наші предки вірили в перемогу добра над смертю, і можливістю воскрешати мертвих, які можуть постати в іншій подобі [4, с. 51]. Ця особливість української міфології і відтворена в баладі Т. Шевченка „Лілея”: вигнана, зневажена людьми дівчина гине зимою під тином, а весною відроджується – у білій лілеї. Вона проростає, щоб осудити несправедливість, егоїзм, жорстокість людей і суспільства, яке ці явища породило: „...*Я умерла / Зимою під тином / А весною*

процвіла я / Цвітом при долині / Цвітом білим, як сніг, білим / Аж гай звеселила” [6, с. 325].

Поетичні уявлення про русалок і давня пісенність русального тижня дали багатий матеріал для творчого опрацювання цієї теми письменниками. За народним віруванням та на тлі романтичної української природи Т. Шевченко образно подає постать русалки в баладах „Утоплена” та „Причинна”. Але найбільш яскраво це видно в його творі „Русалка”, де драматичний конфлікт і трагічний його наслідок впливають з реальних соціальних відносин, тут згадана русалка – утоплена дитина: „*Пливи, пливи, моя доню / Дніпром за водою / Та впливи русалкою // Завтра серед ночі*” [6, с. 327]. Відзначимо, що Т. Шевченко в цьому творі взяв за основу народні вірування про те, що русалками стають нехрещені немовлята, або молоді дівчата, які скінчили життя самогубством. В українській романтичній поезії межа між життям і смертю досить умовна – життя продовжується після загибелі людини. У фольклорній течії українського романтизму ми також можемо побачити протистояння двох світів – реального, людського й фантастичного [2, с. 39]. Таким природним і невимушеним був процес проникнення фольклорних мотивів у балади Т. Шевченка.

Отже, Т. Шевченко не стилізував свої твори під фольклор: він або трансформував його, або лише спирався на вироблені в ньому естетичні цінності. Його самобутня творчість органічно зливалася з фольклором як формою національного самовиявлення. Саме з народних джерел черпав він дух минувшини. Так, балади Т. Шевченка багато в чому зобов'язані фольклорним впливам, у яких синтезувалися в єдине ціле безпосередні враження життя і символіка народної пісні, буйна уява народу. Широкий спектр фольклорних явищ та жанрів, відтворених у спадщині митця (календарна обрядовість, родинна обрядовість, героїчний епос, балади, ліричні пісні, народна проза, легенди, перекази), дозволяє розглядати її не лише як художньо-літературний набуток національної культури, але й як джерело для фольклорного вивчення народу.

Література

1. Івакін Ю. О. Поетика Шевченка / Ю. О. Івакін // Шевченкознавство: підсумки й проблеми. – К. : Наукова думка, 1975. – 413 с. **2. Козар Л. П.** Балада Тараса Шевченка „Лілея” / Л. П. Козар // Дивослово. – 1996. – № 2. – С. 50 – 52. **3. Коцюбинська М. Х.** Народнопісенне коріння поезики Шевченка / М. Х. Коцюбинська // Коцюбинська М. Етюди про поезику Шевченка. – К. : Наукова думка, 1990. – 272 с. **4. Скрипник Г. А.** Етнографічні аспекти творчості Тараса Шевченка / Г. А. Скрипник // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 2 –3. – С. 62 – 75. **5. Смілянська В. Л.** Святим огненным словом...: Тарас Шевченко: поезика. – К. : Дніпро, 1990. – 290 с. **6. Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів : У 12 т. / Т. Шевченко. – К. : Наукова думка. – 2003. – Т. 1. – Поезія 1837 – 1847. – 784 с.

У статті з'ясовано особливості фольклорних впливів у баладах Т. Шевченка. Визначено, що поет не стилізував свої твори під фольклор: він або трансформував його, або лише спирався на вироблені в ньому естетичні цінності. Його самобутня творчість органічно зливалася з фольклором як формою національного самовиявлення.

Розмачасва Юлія – студентка 3 курсу філологічного факультету Донецького національного університету.

Науковий керівник: **Ярошевич Ірина Андріївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії української літератури та фольклористики Донецького національного університету

Соболева Віолетта

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Збагачення мовлення молодших школярів лексикою творів Тараса Шевченка

У всі часи у різних народів цінувалися люди з високою культурою, здатні відстоювати свою точку зору, говорити просто, логічно, доступно, лаконічно, але в той же час впевнено.

Сьогодні вміння вести діалог, дискусію, презентацію, викликати певні емоції, бажання висловлюватися цінується високо і є необхідною комунікативною якістю сучасної культурної особистості.

Проблема культури мовлення завжди була в центрі уваги лінгвістів і методистів (Н. Д. Бабич, С. Я. Єрмоленко, М. А. Жовтобрюх, А. П. Каніщенко, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинський, В. М. Русанівський та ін.).

Важливою комунікативною ознакою культури мовлення є **багатство мовлення**. Джерелами багатства й різноманітності мовлення є лексичні, фразеологічні, словотворчі, граматичні, стилістичні ресурси мови, що склалися мовною практикою всіх попередніх поколінь носіїв цієї мови і які збагачуються з розвитком суспільства [1, с. 167].

Молодші школярі за чотири роки навчання у початковій школі повинні оволодіти усним і писемним мовленням на такому рівні, який би дозволяв їм вільно й без перешкод спілкуватися з однолітками та дорослими на будь-яку тему, доступну для їхнього віку та розуміння.

Дуже важливо, щоб наймолодші школярі пізнавали світ у всій його багатогранності, розуміли значення слів, їх найтонші відтінки. А коли дитина зрозуміє й відчує красу рідного слова, вона відчує любов до мови. Розуміти, відчувати й любити рідну мову здатні всі діти.

Повною мірою це стосується творчості великого українського письменника, основоположника нової української літературної мови Тараса Шевченка. На мій погляд, робота з його творами на уроках читання має великий потенціал щодо формування багатства мовлення учнів початкової школи.

Згідно з програмою початкової загальноосвітньої школи, творчість Тараса Шевченка вивчається в 2 й 3 класах. Аналізуючи завдання підручників О. Я. Савченка „Читанка” 2 клас (2 частина) і 3 клас (2 частина), що вміщені після творів письменника, можемо зробити висновок, що основна увага в них приділяється формуванню навички читання, розумінню змісту прочитаного, творчих здібностей учнів тощо. Відтак вправи на збагачення мовлення лексикою творів Тараса Шевченка практично відсутні.

Тому вважаємо за доцільне розробити низку вправ і завдань за творами Тараса Шевченка, що, на наш погляд, сприятимуть формуванню в молодших школярів багатства мовлення.

1. Вправи на знаходження та розрізнення прямого та переносного значення та вживання їх у своєму мовленні.

1) У вірші Т. Г. Шевченка „Світає, край неба палає” знайдіть слова, які вжиті в прямому значенні, і слова, які вжиті переносному значенні.

...Світає,
Край неба палає,
соловейко в темнім гаї
сонце зустрічає [2, с. 5].

Пряме значення: темнім гаї.

Переносне значення: край неба палає, соловейко сонце зустрічає.

2) Складіть 2 речення зі словами, які вжиті у переносному значенні. Якими близьким за значеннями словами можна замінити дієслово *палає*?

3) Опишіть, як ви уявляєте ранок у лісі. Використовуйте при цьому прикметники *безхмарний, чудовий, лагідний, променистий, затишний* тощо.

2. Вправи на введення поданих слів у контекст за змістом та римою.

1) Підставте слова у вірш Тараса Шевченка „Встала й весна” за змістом.

Встала й весна, _____ землю сонну _____,
_____ її рястом,
барвінком укрила;
і на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, _____ весною,
вранці зустрічають... [2, с. 6]

Слова: уквітчала, чорну, убрану, розбудила.

2) Підставте слова у вірш Тараса Шевченка „Вранці” за змістом.

_____ жайворонок,
угору летючи;
_____ зозуленька,

на дубі сидячи;
защебетав соловейко –
пішла луна гаєм;

_____ за горою;
пругатар _____ . [2, с. 6]

Слова: червоніє, закувала, співає, защебетав.

3) Доримуйте рядки у вірші Тараса Шевченка „Село!”

Село! І серце одпочине.
Село на нашій _____ –
неначе писанка, село.
Зеленим гаєм _____ .
Цвітуть сади, біліють хати,
а на горі стоять _____ ,
неначе диво. А кругом
широколисті тополі,
а там і ліс, і ліс, і _____ ,
і сині гори за Дніпром.

Сам Бог витає над _____ . [3, с. 24]

Довідка: Україні, поросло, палати, поле, селом.

4) Прочитайте вірш Т. Г. Шевченка „Тече вода із-за гаю”:

Тече вода з-за гаю
та попід горою.
Хлюпоцуться качаточка
поміж осокою.
А качечка впливає
з качуром за ними,
ловить ряску, розмовляє
з дітками своїми [3, с. 25]

Як ви розумієте значення слів *хлюпоцуться, качечка, ряска*? Складіть з ними речення. Придумайте продовження цього твору.

3. Вправи на знаходження та розрізнення епітетів та вживання їх у своєму мовленні.

1. У вірші Т. Г. Шевченка „І досі сниться” знайдіть епітети.

І досі сниться: під горою
меж вербами та над водою

*біленька хаточка. Сидить
неначе й досі сивий дід
коло хатиночки і бавить
хорошее та кучеряве
своє маленькеє внуча.
І досі сниться, вийшла з хати
веселая, сміючись, мати,
цілує діда і дитя,
аж тричі весело цілує,
прийма на руки, і годує,
і спить несе. А дід сидить... [3, с. 24]*

Епітети: біленька хаточка, сивий дід, хорошеє, маленькеє та кучерявеє внуча, веселая мати, весело цілує.

2. З двома словосполученнями складіть речення.

3. Пофантазуйте, та складіть речення про те, як звірі поводять себе зі своїми дітками, як про них піклуються.

Отже, набуття мовленнєвих умінь буде ефективним за умови забезпечення вчителем відповідної організації навчально-мовленнєвої діяльності: створення системи вправ для опанування мовленнєвої культури, спеціальне мовне забезпечення цього процесу, зразкове мовлення педагога. Цілеспрямована робота над лексичним багатством творів Тараса Шевченка сприятиме вдосконаленню навичок мовленнєвої культури учнів початкової ланки навчання, зокрема такої його ознаки, як багатство мовлення.

Література

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: навч. посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с. **2. Савченко О. Я.** Читанка: підруч. для 2 кл. / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2002. – 143 с. **3. Савченко О. Я.** Читанка: підруч. для 3 кл. / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2003. – 143с.

У статті подано на прикладі вправ за творами Т. Шевченка набуття мовленнєвих умінь учнями початкових класів. Цілеспрямована робота над лексичним багатством творів Тараса Шевченка сприятиме вдосконаленню навичок мовленнєвої культури учнів початкової ланки навчання, зокрема такої його ознаки, як багатство мовлення.

Соболева Віолетта – студентка 4 курсу спеціальності „Початкова освіта” Інституту педагогіки й психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Кизилова Віталіна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін Інституту педагогіки й психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Терновцова Альона

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Ровеньківський факультет)

Російськомовні повісті Т. Г. Шевченка: досягнення чи помилка

Тарас Шевченко... У цих словах втілені слава й гордість українського народу, багатство його духовної культури, його вагомий внесок у скарбницю надбань цілого людства.

Вивченню творчості Т. Г. Шевченка приділялося і приділяється дуже багато уваги різними дослідниками: В. Жаботинським [3], Р. Задніпрянським [8], О. Пипінім [7], О. Білецьким [2], Марієттою Шагінян [4] та іншими.

Метою цієї статті є розгляд повістей російською мовою в творчому доробку Т. Г. Шевченка.

Період заслання знаменний у творчому житті Т. Г. Шевченка ще й тим, що він, поряд з поезією, починає писати прозу – повісті російською мовою. Доля цих повістей незвична. Усі вони написані на засланні – у далекому Новопетровському укріпленні, на березі Каспійського моря. Т. Г. Шевченко сподівався надрукувати їх в тодішніх журналах, але марно. Вони побачили світ тільки наприкінці XIX століття, і то з багатьма помилками та виправленнями [1].

Чому Т. Г. Шевченко вирішує полишити поезію й почати писати прозу, та ще й російською мовою, залишається таємницею. Так, як залишається таємницею і те, скільки ж насправді їх було. Адже за його власними словами, у листі до П. Куліша від 25 січня 1858 року, читаємо: „Навчи ти мене, будь ласкав, що мені робить з руськими повістями? У мене їх

десятків коло двох набереться” [9, с. 134]. А через рік після смерті поета в журналі “Основа” М. Лазаревський друкує повідомлення про продаж його рукописів російською мовою десятих повістей. Від М. Лазаревського повісті перейшли до письменника та історика Н. Костомарова. Але у 80-х роках, коли їх почали друкувати, рукопису „Повести о безродном Петрусе” не знайшли. Коли і при яких умовах вона була втрачена – невідомо [10, с. 6]. До нашого часу дійшло 9 повістей: „Наймичка”, „Варнак”, „Княгиня”, „Музикант”, „Несчастный”, „Капитанша”, „Близнецы”, „Художник”, „Прогулка с удовольствием и не без морали”. Саме на цих повістях ми і зупинимось детальніше.

У першій повісті „Наймичка” був оброблений сюжет однойменної поеми 1845 року. Т. Г. Шевченко знайомить російського читача з природою України та звичаями її люду. Ностальгія викликала „класицистичне” бачення українського села, але є тут і яскравий контраст світла й тіні: *„Прекрасная, умильная картина! А подойдите вы к этой картине поближе, всмотритесь в нее повнимательнее, и вы увидите на ее светлом, розовом фоне такие пятна, что невольно отворотитесь и на унылые мелодические песни этих прекрасных жниц вы горько улыбнетесь...”* [11, III, с. 64 – 65].

У „Варнаку” Т. Г. Шевченко знову звертається до теми й сюжету однойменної поеми. Це оповідь каторжанина про своє життя та докладна розповідь підлітка-сироти про його перебування в маєтку польської графині на правах „компаньйона и лакея” її сина Болеслава. Це один з небагатьох творів Шевченка, де сам він стає осторонь і не „втручається”, не коментує і не оцінює подій.

Наступна повість – „Княгиня” – також адресує до раніше написаної поеми „Княжна”, але тут вже більша відмінність, ніж у попередніх. У ній наявно багато автобіографічного матеріалу, як і в наступних повістях. Якщо в поемі йшлося про трагічну долю і княгині, і княжни, то в повісті образ княгині головний, а Шевченкове з поеми *„Чому добре умирає, // Злеє оживає?”* [11, III, с. 248] може відноситися до колізій, які виникають навколо неї. Катерина через забаганку матері стає силоміць дружиною князя, яка страждає від гуляки-князя та його орди, нахабних

бенкетарів, і від страждань голодних селян, яким вона намагається хоч-якось допомогти. Вона бачить як усе руйнується, але нічого зробити не може, щоб уберегти свою дочку та сім’ю. Катастрофічно-марнотратному „господарюванню” князя протиставлено лад і добробут багатого селянина Демена Федоровича, аж поки він не породичався з князем: *„Село всего-навсе сорок хат, а посмотрите, чего в этом селе нет? И ставок, и млыны, и пассики, и вынныця, и броварь, и скоротыны разной. А в кормах, – и, господи! – разве что птичьего молока нет, а то все есть. А по селу так любо было по улице пройти: хаты чистые, белые; казалось, что в нашем хуторе вечная великодняя недиля”* [11, III, с. 188]. Можливо саме цим автор хотів показати, що людям дано все, але вони самі не можуть його втримати і перетворюють на ніщо.

Теж саме ми бачимо і в „Музиканті”, але головною темою твору є доля талановитого митця-кріпака; образ музики Тараса Федоровича і психологічно, і біографічними обставинами близький Шевченкові, що зумовило особливо теплий, щирий тон оповіді витонченої форми поміщицького садизму.

Інший аспект поміщицького життя зображено у „Несчастном”, де самодурка-поміщика, не маючи моралі та культури, володіє тисячею душ, що й уважає знаком усіх можливих гідностей і не намагається вчити сина грамоти: *„...Ведь он столбовой дворянин. Помещик – да еще помещик какой? 1000 душ чистогану... К нему, неграмотному, вы же грамотне, придете да в ноги поклонитесь”* [11, III, с. 381]. Вона врешті виховує потвору, яка бажає її смерті, щоб самому нарешті стати власником залишених грошей.

У „Капитанше” автор розмірковує про моральне призначення людини та істинно християнський шлях до душевного спокою і щастя: *„Я смотрел на него не как на простого корчмаря-ветерана, а как на рыцаря великих нравственных подвигов, как на человека-христианина в самом обширном смысле этого слова. И, признаюсь, завидовал ему. Он в моих глазах казался совершенно счастлив, да иначе и быть не могло. Человек так высокоблагородно исполнивший свои обязанности в отношении к ближнему. Даже в нищете и одиночестве должен быть счастлив. А его старость была*

окружена достатком и самыми искренними, самыми нежными друзьями. Не случалось мне видеть такого изящного произведения скульптуры или живописи, которое так бы успокоительно-сладо привлекало мои глаза к себе, как кроткое, спокойное лицо этого седого доблестного героя добродетели" [11, III, с. 404].

„Близнець”, як ніяка інша його повість присвячена проблемам виховання. Нагадавши про два погляди: усі задатки людині даються від народження, весь розвиток людини визначається обставинами життя, – Шевченко пропонує подивитися, „в какой степени можно верить сей непреложной истине” [11, III, с. 13]. Цей твір не можна вважати педагогічним трактатом, бо справжнє ідейне та інтелектуальне багатство повісті – у вільному плині роздумів, спостережень, асоціативних спогадів, у наочних прикладах різних миттєвих доль та моральних позицій інших персонажів – вчителя Степана Мартиновича, аптекаря Карла Осиповича, в численних історичних ремінісценціях.

Якщо в більшості повістей автобіографічний елемент є лише складовою частиною, то повість „Художник” є переважно автобіографічною, – і, мабуть, саме тому вона найвідоміша, „хрестоматійна”, її часто використовували в біографіях, але треба пам’ятати, що це все таки художній твір, у якому дійсні епізоди зміщені у часі. Цінність її в тому, що вона розкриває молодого Шевченка очима Шевченка пізнішої пори – це своєрідний автопортрет з перспективи часу у двох частинах. У першій – дуже багато автобіографічного, а в другій розповідається подальша доля художника, яка закінчується божевіллям й символізує трагедію художника з кріпаків, інтелігента-ідеаліста в глухій до його поривань атмосфері кріпосницького суспільства.

Останньою повістю була „Прогулка с удовольствием и не без морали” найбільша за обсягом і найвільніша за композицією, з широким колом обсервацій та рефлексій. Це, власне, дорожні враження, зустрічі, пригоди, міркування художника – тут Шевченкові спогади про перебування в Україні в 40-ві роки поєдналися з новими ідеями і певною мірою трансформувалися у світлі пізнішого досвіду. Першу частину повісті він присвятив

С. Аксакову, який, прочитавши твір, написав Т. Г. Шевченку: „...Я не советую Вам печатать эту повесть. Она несравненно ниже Вашего огромного стихотворного таланта. Я без всякого опасения говорю Вам голую правду. Я думаю, что такому таланту, как Вы, можно смело сказать ее, не опасаясь оскорбить самолюбия человеческого” [6, с. 119].

Лист цей справив сильне враження на Шевченка, українські друзі теж прохолодно ставилися до його повістей. Так, П. Куліш наполегливо відмовляв від спроб надрукувати їх, переконуючи, що вони не варті його таланту: „Не ханайся, братику, друкувати московських повістей. Ні грошей, ні слави за них не здобудеш” [6, с. 103]. „Про московські ж повісті скажу, що зневажиш ти їми себе перед світом, та й більш нічого. Щоб писать тобі по-московські, треба жити між московськими писателями і багато чого набраться. Якби в мене гроші, я б у тебе купив їх усі разом та й спалив. Читав я твою „Княгиню” і „Матроса”. Може ти мені віри не піймеши, може, скажеш, що я москвичини не люблю, тим і ганю. Так от же тобі: ні одна редакція журнальна не схотіла їх друкувати” [6, с. 105].

Довелося Т. Г. Шевченку попрощатися з надією використати російські журнали для розповсюдження дорогих йому ідей. Він припиняє писати російською, припиняє свої спроби надрукувати повісті і береться за гравюру [5].

Але така зневажлива оцінка сучасників була не останньою оцінкою цих творів. По-іншому оцінює їх, наприклад, російський літературознавець О. Пипін [7], який у своїй статті „Русские произведения Шевченко” 1888 року дає їм зважену позитивну оцінку як журнального критика, а не історика літератури.

Ця розвідка не є вичерпною стосовно даної тематики в сучасному літературознавстві. У наш час також продовжується вивчення та дослідження російської прози на тлі загальної творчості Т. Г. Шевченка, і по-різному вчені та літературознавці ставляться до неї, що говорить про актуальність цієї проблеми.

Література

1. **Бородін В. С.**, Кирилюк Є. П., Смілянський В. Л., Шаблювський Є. С., Шубравський В. Є. Т. Г. Шевченко. Біографія. – К., 1984. – 234 с. 2. **Дзюба І. М.** Тарас Шевченко. Життя і творчість. – 2-ге вид., доопрац. / Іван Дзюба. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 718 с. 3. **Жаботинський Володимир.** Вибрані статті з національного питання / Володимир Жаботинський. – К., 1991. – 281 с. 4. **Кирилюк Є. П.** Т. Г. Шевченко. Біографія. Листи / Є. П. Кирилюк. – К., 1964. – 185 с. 5. **Костомаров М. І.** Спогади про Тараса Шевченка / М. І. Костомаров. – К., 1985. – 340 с. 6. **Листи** до Тараса Шевченка. – К., 1993. – 280 с. 7. **Плевако М.** Шевченко й критика: Еволюція поглядів на Шевченка / М. Плевако. – Х., 1984. – 175 с. 8. **Шевченко Т. Г.** В воспоминаниях современников. – М., 1962. – 312 с. 9. **Шевченко Т. Г.** Листування. ДВУ. – К., 1982. – 370 с. 10. **Шевченко Т. Г.** Повести. / Вступ. Стаття Ю. А. Ивакина; Прим. В. С. Бородин; Ил. худож. В. В. Василенко. – К. : Дніпро, 1983. – 450 с. 11. **Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів у шести томах. – К. : Видавництво Академії наук УРСР, 1963 – 1964.

У статті переосмислюється проблематика повістей Т. Шевченка з точки зору сучасного літературознавства. Визначається місце прози у творчій спадщині митця.

Терновцова Альона – студентка 4 курсу спеціальності „Українська мова і література” Рівненського факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Неодяєва Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

ВІЗІЙНІ СВІТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Бальбус Ольга

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Проблема морального обов'язку

в посланні „І мертвим, і живим...” Тараса Шевченка

Коли хочуть щось добре сказати про народ, то оповідають про його землю, гори, ріки, ліси. Згадують, яких великих людей дала ця земля світові. Українська земля дала світові геніального поета Тараса Шевченка, який належить до найбільших народних поетів, яких тільки знає всесвітня історія літератури. Поезія Шевченка національна й інтернаціональна, гуманна і самобутня, загальнодоступна. Творчість Тараса Шевченка – це безцінний вклад у культуру України та й усього світу. Його роботи письменника є унікальними, бо є актуальними навіть сьогодні. Твір „І мертвим, і живим, і ненародженим...” Т. Шевченко завершив 1845 року. З Євангелія Т. Шевченко бере епіграф до нього: *„Коли хто говорить: люблю Бога, а брата свого ненавидить – брехня це”* [1, с. 23].

Цим євангельським висловом Шевченко натякає на панів-псевдопатріотів, які нехтують народом і водночас багато говорять, що вони люблять свій народ, тобто поет говорить про недоречність. Саме життя підказало Шевченкові тему. Перебуваючи на Україні, він зустрічався з багатьма людьми. Душею горнувся до кріпаків, але не відмовляв у товаристві і дворянам, які дотримувались передових поглядів, засуджували кріпацьку систему, деспотизм. Проте значна більшість панства, здобувши освіту в закордонних університетах, знаючи іноземні мови, маючи навіть домашні театри, все ж лишалися кріпосниками. Шевченко їх називає „земляками”. Має на увазі панів Тарновських, Галаганів, Скоропадських, Лукашевичів, Родзянків. Шевченко бачить сучасне життя, коли пани турбуються тільки про особистий достаток, не думають про народ, що пани соціально оглухли, не чують стогону людей *„орють лихом, лихом засівають, запрягають в тяжкі ярма, торгують гречкосіями”* [3, с. 277], тобто кріпаками, хоча

розуміють, що ярмо існує для волів, а люди повинні бути вільними, і так погано ставитись до селян-кріпаків можуть тільки „нелюди”. Поет закликає панів схаменутись, тобто перестати кривдити кріпаків, по-справжньому, а не на словах полюбити народ і свою країну, спілкуватися з простими людьми. Шевченко засуджує панів, які виявляють суцільне невігластво: „*нехай скаже німець, ми не знаєм*” [3, с. 279]. Пани хизуються своїм походженням, що вони „*славних прадідів великих правнуки погані*” [3, с. 279], не люблять і не знають своєї мови. „*Колись будем і по-своєму глаголить, як німець покаже*” [3, с. 279]. Не знають вони своєї історії, ідеалізують її, забули і не хочуть знати її героїчних сторінок, ігнорують боротьбу народу за волю. Тарас Шевченко не був національно обмеженою людиною і виступав проти іноземного реакційного, а все прогресивне з культури інших народів радив переймати, не забуваючи, звичайно, рідної як першооснови: *І чужому научайтесь, / Й свого не цурайтесь. / Бо хто матір забуває, / Того Бог карає, / Того діти цураються* [3, с. 281].

Отже, хто цурається рідної мови, своєї культури, той перевертень, бо мова, народна творчість, мистецтво – найдорожчий скарб народу, який треба оберігати, леліяти, примножувати. Шевченко порушує моральну проблему панства, намагається збудити в прогресивної частини дворян бажання захистити народ від утисків і поневолення, піднести його мову і культуру. В цьому вбачає Шевченко моральний обов'язок панства, яке повинно вчитись, як треба, мати свою мудрість, щоб допомогти своєму народу згадати героїчні сторінки історії, хоче бачити свою Україну вільною, оновленою, з доброю славою. Закликає панів єднатися з простими людьми: *Обніміте ж, брати мої, / Найменшого брата, – / Нехай мати усміхнеться, / Заплакана мати. / І забудеться срамота / Давня година, / І оживе добра слава / Слава України* [3, с. 282]. Шевченко говорить, що настане час, коли „*розкуються незабаром заковані люди*” і „*потече сторіками кров у синє море*” [3, с. 280]. Настане воля, настане розквіт творчих сил і селян, і інтелігенції. Коли ж інтелігенція не виконає свого громадянського обов'язку, вона неминуче морально загине. Сам Шевченко виконував цей моральний обов'язок, піклувався про

людей, кликав їх до боротьби за волю і щастя, засудив схиляння перед іноземним, кликав вивчати історію свого народу, викривав кріпосництво та несправедливість стосовно селянства.

Український народ, як і кожен народ світу, має свої святині. Однією з таких святинь, національною гордістю нашого народу і є творчість Тараса Шевченка. Доки існуватиме український народ, доки звучатиме українська мова, доти народ буде читати і вчити його твори.

Література

1. Вассиян Ю. Земля – міт українського життя. – Назад до Шевченка / Ю. Вассиян // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 3. – С. 20 – 25. **2. Петлюра С.** Життєва драма Шевченка / С. Петлюра // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 3. – С. 42. **3. Шевченко Т.** Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Варта, 1993. – С. 282.

У статті окреслено концептуальні засади послання „І мертвим, і живим...” Тараса Шевченка. Поет звертається до інтелігенції із закликом дбати про народ, що приведе до розквіту України.

Бальбус Ольга – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Волобуєва Тетяна

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Ровеньківський факультет)

Концепт України у творчості Тараса Шевченка

Тема України стала для Тараса Шевченка провідною. Тарас Шевченко одним із перших вводить в українську поезію образ України як об'єкт глибокого ліричного переживання.

Питанням „концепт Україна” у творчості Шевченка цікавилися І. Франко, Д. Антонович, П. Зайцев, С. Смаль-Стоцький. Практично у кожній з робіт було інтерпретовано глибинність українофільства Тараса Шевченка. Проте питання концепту України залишиться потужною літературознавчою категорією та буде породжувати нові міфи про Кобзаря.

Метою нашої статті є визначення концепту Україна у творчому доробку Тараса Шевченка.

Творчий доробок Шевченка перенасичений словом „Україна”. Він зустрічається у кожній другій його поезії. Така любов до Батьківщини свідчить про справжню відданість та щирість почуттів автора: „Я так люблю / Мою Україну убогу, / Що прокляну святого Бога, / За неї душу погублю!” [3, с. 56].

Україна – це найсильніший і найдраматичніший образ творчості Тараса Шевченка. Так, у поезії „Стоїть в селі Суботові” Україна – і вічна сирота, і військова міць, що „ляха задавила”, це „домовина”, у якій похована воля українців, це та країна, яка „встане і розвіє тьму неволі” [3, с. 85]. Свої щирі синівські почуття до України Шевченко висловив епітетами „моя”, „славна”, „безталанна”, а також словами „стоптана ляхами”, „москалями обідрана”. Саме ці слова передають біль і тривогу серця поета. Ці ж почуття передані також словами „нене”, „мамо”, „вдово-сиротино”. Україна у Шевченка „плаче, стогне”, бо „скрізь на славній Україні людей у ярма запрягли пани лукаві” [3, с. 96]. Але не злидні найбільше тривожать поета, а саме те, що „Україна навіки, навіки заснула”, йому болить рабство українців.

Образ України у Шевченка – це образи тихого світу, світу зорі або світання: „Світе ясний, світе тихий” [3, с. 36], „Хатина тиха і весела” [3, с. 36], „О зоре ясная моя!” [3, с. 58], „Світе тихий, раю милий, моя Україно” [3, с. 85]. До цього образу близькі також образи сонця правди та святої волі: „За вас правда, за вас сила і воля святая” [3, с. 35], „Чи буде правда на землі?” [3, с. 94]. Ці константи проходять крізь увесь „Кобзар”. Концепт України у творах Шевченка з’являється не лише тоді, коли автор називає її ім’я, а й тоді, коли у його поезіях з’являються наші національні символи: тополя, калина, ясен, верба, барвінок.

У багатьох творах Кобзаря перед нами постає незвичайний образ України – країни дитинства і, водночас, потойбічного, позасвітнього блаженства, – країни, де душа „у себе вдома”, у вічній теперішності, – цілком вичерпно описується хронотопом „садка вишневого коло хати” [2, с. 68].

У поемі „Гайдамаки” концепт Україна виступає як бажання розповісти про трагічні часи Коліївщини 1768 року та показати український народ як рушійну силу проти національного гноблення. Україна в поемі показана спустошеною, „палаючою”, а люди „голі”, „бідні”, „кволі” [3, с. 116]. Кривавими малюнками „Гайдамаків” Шевченко закликав своїх і чужих, щоб спам’яталися, щоб перекреслили давні порахунки і почали життя нове, людське, чесне справедливе.

Характерно, що Шевченко в посланні „І мертвим, і живим...” своє гостре викриття фальшивої ідеалізації історії України, зокрема гетьманства, розгортає в контексті загальної саркастичної характеристики слов’янофільської моди. Дуже точно і справедливо визначає він її панську природу і книжне, теоретичне походження – на відміну від свого народного почуття України. Не приховує іронії й щодо захоплення панів-українофілів (чи то українських слов’янофілів) проблемами, кажучи по-сучасному, зарубіжних слов’ян. Справді: так „бідкаються” клопотами далеких братів, наче в себе немає клопотів; так їм „співчують”, що й свого реального становища не бачать.

Наприкінці послання Шевченко дає сучасникам три накази: вчіться, пізнайте правду і обніміть найменшого брата. Дидактичний принцип – просвіта, наука і братерство – це ліки на нашу тяжку національну недугу: „І чужому научайтесь, / Й свого не цурайтесь. / Бо хто матір забуває, / Того бог карає / Того діти цураються, / В хату не пускають” [3, с. 226].

Любов до України, убоління за її долю яскраво висловлені в автобіографічних творах. Найсильніше непохитність і нескореність поета, його любов до України висловлені у вірші „Мені однаково...”. Поета хвилює не особиста доля, а доля України, доля рідного поневоленого народу. Автор висловлює сум з приводу того, що виріс в неволі, і в неволі помре, що мало зробив для України, хоч його й

замучили за неї. Внутрішні переживання в'язня передані з такою драматичною силою, з таким драматичним напруженням, що читач не може не відчуті глибини вболівань ліричного героя за свою вітчизну. Автор виступає як палкий патріот, для якого доля рідного краю становить основний сенс життя: „*Та не однаково мені / Як Україну злі її люде / Присплять лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять*” [3, с. 122].

Отже, концепт Україна постає у творчості поета як історичний та ліричний образи, де Шевченко критично, але з синівським почуттям, дає оцінку Україні, яку він знав. Він уміло проводить паралелі між минулим та своїм часом, намагається правдиво показати долю українського народу.

Наукова робота не є вичерпним матеріалом з теми „Концепт Україна у міфотворчості Тараса Шевченка”, але вона є частковою спробою дослідити творчий шлях митця та дізнатися про почуття та сподівання Кобзаря щодо нашої Батьківщини.

Література

1. Вічний як народ: сторінки до біографії Т. Г. Шевченка : [навч. посібник / Автори – упорядники О. І. Руденко, Н. Б. Петренко]. – К., 1998. – 272 с. **2. Забужко Оксана.** Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / Оксана Забужко. – 4-те вид. – К. : Факт, 2009. – 148 с. **3. Цвілюк С. А.** Історична мудрість Великого Кобзаря. Історизм та соціально-політичний вимір епічних творів Тараса Шевченка / Семен Антонович Цвілюк. – Одеса : Маяк, 2008. – 312 с. **4. Шевченко Т. Т.** Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Дніпро, 1980. – 613 с.

У статті визначено, що концепт Україна постає у творчості поета як історичний та ліричний образи, де Шевченко критично, але з синівським почуттям, дає оцінку Україні, яку він знав. Поет уміло проводить паралелі між минулим та своїм часом, намагається правдиво показати долю українського народу.

Волобуєва Тетяна – студентка курсу спеціальності „Українська мова і література” Ровеньківського факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Негодяєва Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Голова Ксенія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Герой-трікстер у творчості Тараса Шевченка

Культурно-філософський та міфопоетичний світ Шевченка своєю глибиною сягає в історію, міфологію та давній світ наших пращурів, визначаючи місце творчості поета та письменника в структурі українського художнього світу, підкреслюючи унікальність його авторської думки.

Світ творів Тараса Шевченка представлений героями, що генетично пов'язані з архетипом героя-трікстера.

Подана стаття має за мету встановити характеристики героя-трікстера у творчому доробку Тараса Шевченка, визначити індивідуальні ознаки на основі узагальненого досвіду світової літератури.

У фольклористиці та літературознавстві певний тип художніх та літературних героїв називають трікстерами. Серед науковців немає однастайності у тлумаченні природи подібного поняття. Термін „трікстер” (англ. *trickster*) – брехливий, спритний увів у використання американський етнограф Пол Радін у 1956 році. Він зауважив, що „*трікстер у міфології, фольклорі, релігії асоціюється із божеством, духом, людиною або антропоморфною істотою, яка виконує протиправні дії або, у будь-якому разі, не підкоряється загальним правилам поведінки. Трікстер – найвірогідніше – називне прізвисько, яке об'єднує певний перелік героїв фольклору, літератури, культури загалом*” [5]. Але свій початок трікстер бере з ранньої міфології, і це не випадково. Для Юнга „*трікстер – це колективний тіньовий образ, втілення усіх негативних рис характерів. А, оскільки індивідуальна тінь присутня у складі особистості, колективний образ може постійно користуватися нею для відтворення себе*” [6, с. 187]. Леві-Строс вважає, що „*трікстер є медитатором, тому в ньому втілена роздвоєність природи, яку*

він повинен перебороти у собі. Звідси ж і двозначність характеру, і протиріччя у ньому” [5].

У художній літературі трікстери представлені, починаючи з часів античності. Архетип трікстера потрапляє до міфу через потаємні ресурси людської психіки та поступово розширює свої функції. У пізньому фольклорі трікстер являє собою кмітливую людину або істоту, яка намагається протистояти небезпеці та проблемам оточуючого середовища за допомогою різних хитрощів та перипетій [1, с. 221].

Не є виключенням і творча спадщина українського поета ХІХ століття Тараса Шевченка. Образ героя-трікстера в його поезіях розкривається різноманітно.

Особливими рисами наділений герой поеми „Варнак”, який втілює вчинки та дії кріпака-месника, котрий мстить панам за пригнічення та тисячі знищених життів: „А ми й зустріли їх, і всіх – Княжат, панят і молодих, – Всіх перерізали. Рудою весілля вмилося” [4, с. 66]. Трікстер Варнак виступає знищенням, хаосом, втіленням правосуддя, що підтверджується зверненням до темних сил, виявом негативних почуттів: „Чорт нарадив”, „Без милосердя і зла”, „одурів”, „думав сам себе зарізати”. Трікстер здійснює найжахливіші речі, проте не розуміє змістової сутності та усєї жахливості ситуації. Як правило, трікстер виконує дійство не керуючись „лихою думкою”, перетворюючи його на гру, а бере за основу зміст процесу гри ситуації та життя. Не власне гра життя, а сам процес є важливим для трікстера: „Мов пороссяча, кров лилась, Я різав все, що паном звалось, Без милосердя і зла, А різав так. І сам не знаю, Чого хотілося мені?” [4, с. 67].

Цікаво, що Шевченко пояснює і причину душевного занепаду поганця. Злість та жорстокість накопичувалися з самого дитинства: „Таки однолітки зо мною. Вона мене бере в покої Синкам на виграшку” [4, с. 64] або ще „Я був убогий сирота” [4, с. 65] та переслідували його усе життя: „На безталання та на погибель виріс я” [4, с. 64].

Акцентує увагу Шевченко і на головній рисі трікстера – нерозуміння того, що відбувається, невизначеність змісту мети власних дій та вчинків: „І сам не знаю, Чого хотілося мені?” [4, с. 65]. Трікстер ніколи не полишає міфології. Так, Варнак за

життя намагається скуштувати плодів з дерева пізнання, визначити зв'язок між добром та злом, чорним та білим, іноді не надаючи значення жахливості власним вчинкам. Безпосередньо вже наприкінці життя старий кріпак оповідає про шлях, яким він пройшов крізь ріки людської крові, горя та нещастя: „Я сам, як бачиши, марне, всує, Я сам занівечив свій вік, І ні на кого не жалкую, І ні у кого не прошу я, Нічого не прошу” [4, с. 64]. Каяття Варнака звертає нас до міфу про перших людей: „Подивився кругом себе І, перехрестившись, Пішов собі тихо в Київ Святим помолитись Та суда, суда людського У людей просити” [4, с. 68].

Доволі схожим та водночас відмінним є образ юродивого в однойменній поемі Шевченка.

Загалом трікстер втілює сміховий початок, він є предметом висміювання та насміхання, втілює „блазневу” модель поведінки та виконує культурні функції. Так, у поемі юродивим назвали „святого лицаря”, заслали на каторгу – знівечили життя: „Розпинать, А не любить ви вчилися брата!” [3, с. 209], „Тоді, дурні, і вам було б На його вийти з рогачами, А ви злякалися...” [3, с. 210]. Трікстер у поемі виступає промовцем, оратором. Трікстер, часто наносячи шкоди собі та іншим, обов'язково стає переможцем. Опиняючись у різних ситуаціях підвищеної небезпеки, трікстер залишається живим, здоровим, безсмертним. Так, герой поеми, передчуваючи власне майбутнє, залишається непереможним у плануванні власного життя, він виголошує наступне: „А я полину на Сибір...загляну в гори...Із тьми, із см рада і з неволі Царям і людям на показ На світ вас виведу надалі Рядами довгими в кайданах...” [3, с. 211].

Божевільним виступає трікстер у поезії „Перебендя”. Свого часу М. Фуко зазначив, що “крізь безглуздя виринає правда на світ Божий...воно наділено здатністю оголюти реально існуючу проблему, котра цим може вирішитись. За помилкою безглуздя криється істина, яка простеляє собі шлях” [2].

Образ Перебенді, що грає на кобзі, викликає асоціативну паралель трікстер – посміховисько. У поемі герой наділений здатністю висловлювати вголос те, що не дозволено нікому, що виходить за межі дозволеного у світі Шевченкових героїв: „З жонатими на бенкеті (Де свекруха злая) – Про тополю, лиху

долю, А потім – У гаю; На базарі про Лазаря, Або, щоб те знали, Тяжко – важко заспіває, Як Січ руйнували” [3, с. 47]. За допомогою Перебенді Шевченко намагається проникнути у світ своїх героїв, наголосити на життєвих цінностях: „Він їм тугу розганяє”, „Ходи, мій голубе, Поки не заснуло Твоє серце, та виспівай, Щоб люде не чули. А щоб тебе не цурались, Потурай їм, брате!” [3, с. 48].

До того ж Шевченко робить свого трікстера відлюдкуватим, самотнім одинаком, котрого не розуміє світ, люди, проте власне автор називає його Божою людиною, а, відповідно, слова, котрі лунають крізь його багаточисельні пісні – „словом Божим”: „Нема йому в світі хати”, „Старий заховавсь В степу на могилі, щоб ніхто не бачив...Щоб люде не чули”, „Його на сім світі ніхто не прийма”, „На Божеє слово вони б насміялись, Дурним би назвали, од себе б прогнали...” [3, с. 48]. Тільки природа та самотні могили стають для Перебенді притулком: „Співа на могилі, з морем розмовля” [3, с. 48]. Трікстер, оминаючи середовища людського існування та спілкування, виконує свою місію, закладену авторською думкою: „Він їм тугу розганяє...”, „Заспіває, засміється, А на сльози зверне” [3, с. 47].

Отже, образ героя-трікстера, відомий у міфології та світовій літературі, характерний і для української літератури. Не оминув він і творчість Тараса Шевченка, який надав українському трікстерові характерних ознак, притаманних народній культурі та менталітету. Образи героїв-трікстерів Шевченка розкривають глибинні сенси архетипних для усієї української поезії текстів народного генія.

Література

1. Мелетинский Е. М. Энциклопедия: Мифы народов мира: В 2-х т. / Е. М. Мелетинский – Т. 2. – М., 1984. – 567 с. **2. Фуко М.** История безумия в классическую эпоху. – С-Пб, 1997. / М. Фуко // Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://philologos.narod.ru/myth/heilbringer.htm> **3. Шевченко Т. Г.** Кобзар / Передм. П. Мовчан. / Т. Г. Шевченко. – К. : Просвіта, 2004. – 686 с. **4. Шевченко Т. Г.** Твори: В 5-ти т. Т.2 / Приміт. Л. Кодацької. – К. : Дніпро, 1984. – 301 с. **5. Юнг К.-Г.** О

психологии образа трикстера. Комментарий к книге. П. Радин. „Трикстер. Исследование мифов североамериканских индейцев”. – СПб., 1999 / К.-Г. Юнг. // Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.philosophy.ru/edu/ref/enc/k.html#BM90001> **6. Юнг К.-Г.** Душа и миф: шесть архетипов / К.-Г. Юнг. – К. : Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. – 234 с.

У статті визначено характеристики героя-трікстера у творчості Тараса Шевченка, окреслено індивідуальні ознаки манери митця. Аналіз дав підстави говорити про архетипність текстів Тараса Шевченка.

Голова Ксенія – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Бойцун Ірина Євгенівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гузєва Оксана

(Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля)

Образ матері в поемі Тараса Шевченка „Наймичка”

Змалку ми знайомі з поезією Тараса Шевченка. Але сьогодні ми по-новому прочитуємо і трактуємо багато творів Кобзаря. За влучним висловом Олесь Гончара, ми ні в кого не знайдемо такого пристрасного культу материнства, як у Тараса Шевченка:

*У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая*

З своїм дитяточком малим...[2, с. 32]

Такі корені можливо зароджуються у Тарасовій любові до власної неньки, у тому глибокому дитячому співчутті до її натруджених рук. Він ще в дитинстві втратив матір. Сирітство,

поневір'яння по чужих людях навчили його цінити материнське тепло, родинний затишок.

Дуже гостро звучить проблема материнства в його поезіях про дівчат-покриток. Суворим був народний закон щодо дівочої цнотливості. Молоді жінки з обрізаними косами, вічним соромом, із безталанними вже від народження дітьми. Тільки легенди, балади, перекази та пісні доносили нам правду про їхнє гірке материнство, а згодом і Шевченкова прониклива поезія.

У поемі „Наймичка” митець простежує як складається доля бідної дівчини, позбавленої права на щасливе материнство. Поет її не засуджує, його серце сповнене глибокого жалю до скривдженої жінки. Він наголошує, що її дитина – то плід великого почуття. І не її вина, що своє щире кохання вона подарувала негідній людині.

Головна героїня – Ганна не втішала себе надіями, що її дитина матиме люблячого батька. З молитвами і сльозами попрощалася вона зі своїм немовлятком, щоб потім знову зустрітися з ним у чужій хаті. Дбаючи про його майбутнє, молода жінка підкинула немовля заможним бездітним людям. Але не для того, щоб забути свій гріх, щоб викреслити зі свого життя незаконнонароджену дитину, а для того, щоб наймичкою увійти в цей дім, день у день, рік у рік дбати, піклуватися про свого Марка:

*Не зна Марко, чого вона , і
Так його цілує,
Сама не з'їсть і недоп'є,
Його нагодує [2, с. 298].*

Турбота про майбутнє сина сягала так далеко, що Ганна відхилила пропозицію бути матір'ю на весіллі. На її думку, матір на весіллі у її Марка не може бути наймичкою, тому що з нього „сміятися будуть”. За народним звичаєм, щоб морально й духовно підтримати свою дитину, вона пішла на прощу в Київ молитися за щастя молодій сім'ї.

Марко виріс гарним козаком, красивим і добрим. Він не знав до самої її смерті, що дивовижна лагідна жінка, яка свій вік прожила поруч наймичкою і так сердечно його любила, – його рідна нянька:

Прости мене! Я каралась

*Весь вік в чужій хаті...
Прости мене, мій синочку!
Я... я твоя мати [2, с. 300].*

Материнська любов, яку оспівує Т. Шевченко, бореться зі скрутою, злиднями, немилосердними життєвими обставинами. Саме таку самовідданість ми бачимо в аналізованій поемі.

„Такого подум'яного культу материнства, – писав Максим Рильський, – такого апофеозу жіночого кохання і жіночої муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів світу. Нещасний в особистому житті, Шевченко найвищу і найчистішу красу світу бачив у жінці, в матері” [1, с. 98].

Тема материнства у творах Т. Шевченка втілювалася в образах скривджених і нещасних жінок. Ідеал, про який мріяв поет, багатьом людям недоступний. Суворості була жорстокою і до Шевченкової України-неньки. Сучасна дійсність не дуже різниться від тогочасної, хоч наша країна і незалежна, але ця трагічна тема набуває актуальності й сьогодні. Прекрасне материнство можливе лише у країні, де кожна людина – господар своєї долі. Про вільних людей у вільній країні писав поет: “І буде син, і буде мати, і будуть люди на землі...” [2, с. 316].

Може, ще й тому образ матері змальований у поезії Т. Шевченка так проникливо, так трепетно, що одним із найзаповітніших його сподівань була мрія про власну родину, люблячу дружину, дітей та сімейний затишок. „А я так мало, небагато просив у Бога...”, – писав Кобзар [2, с. 29].

Милосердям і любов'ю сповнена Шевченкова поема. Митець усім серцем схиляється перед образом матері – цієї простої селянської жінки.

Література

1. Рильський М. Т. Зібрання творів / Максим Рильський. – Т. 4 – К. : Наук. думка, 1988. **2. Шевченко Т. Г.** Кобзар. Повна ілюстрована збірка / Передм. І. Дзюби. – Харків : Книжковий клуб, 2009. – 720 с.: іл.

У розвідці подано інтерпретацію образу матері у творчості Тараса Шевченка на прикладі поеми „Наймичка”, де автор оспівав материнську любов.

Гузєва Оксана – студентка 3 курсу спеціальності „Українська мова і література” Східноукраїнського національного університету імені В. І. Даля.

Науковий керівник: **Пустовіт Валерія Юрїївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Східноукраїнського національного університету імені В. І. Даля.

Дяченко Лариса

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Доля жінки-матері у творчості Тараса Шевченка

Щедра й невичерпно родюча українська земля подарувала вселюдському сузір'ю геніїв негасимого Світоча – Тараса Шевченка, Тираноборця і Пророка, Речника волі, який поставив на сторожі біля своїх земляків, „рабів німих” [3, с. 100], вогненне слово.

Творчість Т. Г. Шевченка – найпоказовіша серед усіх українських літераторів. Шевченко перший серед перших. Чи не один він із зятятістю доводив гідність і високоінтелектуальність „малоросів” у досить скрутні для українців часи. Мало хто визнавав роль української нації у всесвітній культурі. І Шевченко один із перших (чи не єдиний), хто спромігся довести, що українці, їх література, культурні надбання – варті уваги світової громадськості.

Яких тільки тем не торкався Т. Г. Шевченко у своїх віршах. І про важке становище українського селянства, і про трагічну долю України, і про її історичне минуле. Не обійшов він і тему жіноцтва, зокрема материнства.

Отже, метою даного дослідження є розгляд долі жінки-матері у творчості Тараса Шевченка, зокрема у поемах „Катерина” та „Наймичка”.

Тема „Катерини” – це сумна історія кохання дівчини з народу, одуреної легковажним аристократом. Такий розвиток

подій не є новим сюжетом в літературі, але погляд на її проблему був свіжим, нетрадиційним. Так, автор щиро співчуває героїні і виступає проти тогочасного українського селянського побуту.

У центрі твору дівчина Катерина. Змальовуючи образ героїні, Шевченко широко послуговується художніми засобами народної творчості. У Катерини: „карі очі”, „чорні брови”, „біле личко”. Героїня зображена так яскраво, що постає перед читачем, як жива. Провідною рисою її характеру є щирість, відкритість, прагнення до щастя. Вона настільки чесна і благородна, що навіть не підозрює в коханому негідника, Катерина цілком довіряє йому, а відтак гине. Щоб глибше розкрити страждання дівчини на тяжкій дорозі пошуків батька своєї дитини, письменник тричі змальовує її у хуртовину: „свище полем завірюха” [2, с. 33], а вона йде-шкандибає „у личаках і в одній свитині” [2, с. 33]. З рядків твору відчувається, що автор любить свою героїню, співчуває її горю, час від часу звертається до неї безпосередньо:

Катерино, серце моє,

Лишенько з тобою!

Де ти в світі подінешся

З малим сиротою? [2, с. 35]

Зображаючи таким чином події, Шевченко підводить нас до розуміння істинних, суспільних причин страждання простого народу. Поет всім серцем ненавидить суспільство, у якому „того в'яжуть, того ріжуть, той сам себе губить” [1, с. 5].

Іншим, не менш колосальним твором є „Наймичка”. Якщо Катерина – це образ-жертва, що, крім жалю, ніяких емоцій не викликає, то Ганна – значно сильніша натура. Ми не дорікаємо Катерині, яку безвихідне становище змусило залишити рідну дитину серед шляху напризволяще і накласти на себе руки, але й не можемо не захоплюватися самопожертвою Ганни. Скільки невимовного горя і трагізму в цій материнській драмі!

Тема поеми „Наймичка” Шевченка належить до вічних тем долі жінки-матері. Головна героїня твору безталанна наймичка Ганна. Її життя дещо нагадує Катеринине. Як і Катерина, Ганна – жертва панської розпусти. Вона теж „покритка”, але не повторює сумної історії своєї попередниці, а

зберігає своє життя для улюбленого сина Марка. Ганна ні на хвилину не забувала про свій материнський обов'язок. Любляче серце не повело її стежками Катерини до ополонки, а підказало інший, значно важчий і благородніший шлях – „*покірливо до самої смерті нести хрест самопожертви*” [2, с. 34], до кінця життя бути позбавленою прав материнства. Чи може бути більша мука-кара для матері?

Найвищого напруження твір досягає у сцені передсмертних годин наймички, коли Ганна понад усе боїться померти, не дочекавшись свого сина з Дону. Прощаючись із Марком, героїня вперше називає себе матір'ю:

Прости мене. Я каралась

Весь вік в чужій хаті...

Прости мене, мій синочку!

Я...я – твоя мати [3, с. 100].

Такий фінал змушує здригнутися серце, схиляючись у шанобі перед силою духу жінки, перед величчю найвищої любові – материнської.

Милосердям і любов'ю сповнена поема Т. Г. Шевченка „Наймичка”. Його жіночі образи – це прості скривджені селянські дівчата. Проте серед убогості та горя Кобзарева мати – це найвищий і найсвятіший витвір на землі. Поет всім серцем співчуває і захищає у своїх творах жінку-покритку, хоч народна мораль її засуджує. Він страждає разом з ними. Митець усім серцем схиляється перед образом простої неосвіченої селянської жінки – цієї безталанної мадонни українського народу.

Таким чином, Шевченко – поет сучасний і актуальний понині; таким він був учора і позавчора, таким буде завтра і післязавтра. Це поет на всі часи, поет довіку насущний і завжди злободенний. У тому є і радісне для нас, і сумне. Радісне – тому, що вічні й потрібні нам його ідеали, його думки, вся глибина і краса його поезії. Сумне – тому, що і нині життя людства і наше життя не є вільними від тих кривд і болів, що запеклися в стражденному слові Кобзаря.

Література

1. Бовсунівська Т. Художня концепція жінки у творчості Тараса Шевченка / Тетяна Бовсунівська // Українське літературознавство. – 1999. – № 11. – С. 2 – 6. **2. Бондаренко Н.** „Кохайтеся, чорнобриві...”: Трагізм долі матері в поемі „Катерина” / Неллі Бондаренко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2004. – № 10. – С. 32 – 35. **3. Дорошенко К.** Жіноча доля в поезіях Шевченка / Дорошенко К. Слово про Великого Кобзаря. – К., 1965. – С. 99 – 106.

У статті розглянуто трагічну долю жінки-матері на прикладі поем „Катерина” й „Наймичка” Тараса Шевченка.

Дяченко Лариса – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Жихарєва Яна

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Місце і роль Бога у творчості Тараса Шевченка

Тарас Шевченко прийшов у світ зі своїм словом, коли права і гідність українського суспільства були потоптані і зневажені до крайньої межі. Роз'єднаний по різних імперіях український народ, ліквідована у XVIII ст. гетьманська Україна, здеморалізована й зденаціоналізована еліта, остаточне закріпачення після поділу Польщі Катериною II українського селянства, поблажливе ставлення до синдрому малоросійщини у козацькій романтиці, в етнографічній екзотиці поступово витісняються космополітичними орієнтаціями лібералів-західників, що, попри всі демагогічні сентенції про свободу, намагалися адаптувати українську літературу в загальноросійський літературний процес.

Бог для Тараса Шевченка – то велика і найцінніша духовна сила. Без неї не можна ні жити, ні творити, ні боротися. Скільки, наприклад, разів герой твору „Єретик” Іван Гус звертається до Бога, відчуває в ньому силу, без котрої не обійтись ні йому, ні народові. В одному місці читаємо:

*Боже! Боже!
Великая сило!* [3, с. 231].

Великий Кобзар по суті жодного разу не заперечив існування Бога. Є, правда, в „Кобзарі” кілька місць, де віра Шевченка в Бога ставиться в залежність від долі сторозтерзаної, уярмленої Російською імперією України. Уже в „Заповіті” поет лине „до самого Бога молитися”, але за умови, якщо той покарає ворогів пригнобленого українського народу („як понесе з України у синєє море кров ворожу”) [2, с. 244]

Фраза „А до того я не знаю Бога”, звісно, є своєрідним ультиматумом: я Тебе, Боже, визнаю лише тоді, коли Україна стане вільною, а значить, щасливою. Водночас – це запальний вияв молодечого романтизму чи властивого Шевченкові прометеїзму. Зрештою, це може бути і навіть не з народного: „Раз ти так, то я тебе знати не хочу. А якщо ти змieniш своє ставлення, то і далі будемо знатися” [1, с. 44]. Напевно, це і власне шевченківське єдине в своєму роді ставлення до Бога людини, яка, споглядаючи тяжкі страждання свого народу, впала у розпач і оскільки на землі ніхто не чує („оглухли, не чують”) і не рятує людей, поет посилає свої згорьовані думи до Бога, захисника зневажених.

В іншому творі Шевченко висловлює готовність проклясти Святого Бога і „погубити душу” за волю і щастя своєї нації. Та це не є заперечення Бога, не є невірництво, адже проклинати можна те, що існує, що визнаєш. В усіх же інших творах (а це сотні й сотні прикладів) ми бачимо Шевченка як свідомого віруючого християнина, для якого Бог – непорушна святиня, щоденна молитва – органічна потреба духовного життя. Біблія – наймудріша книга, джерело невичерпної наснаги. Мудре Христове вчення, поняття, пов'язані з Богом, проймають більшість творів Шевченка. У нього Бог – милий, милосердний, всюдисущий, а головне – єдиний. Поет часто „тихенько” молиться, просить у Бога то долі-талану, то снаги для

плекання своїх дітей-творів, то смерті, бо „на все Божя воля”, „все од Бога, од Бога все”. Так може писати лише переконана глибоко віруюча людина. Найвищий блаженний стан поет може порівняти лише з перебуванням у раю („мені так любо, любо стало, неначе в Бога”). І коли Тарасові не судилося щастя в земному житті, то мріє хоча б із неба подивитись на Україну. Не випадково чернець, герой однойменного твору, молиться до Бога за Україну.

Епіграфи багатьох поем Шевченка взяті з „Біблії”. А відомо ж, що в епіграфі – основна ідея твору. Наш великий поет захоплений „Біблією”: „Єдина моя вітха тепер – це Євангеліє”. „Новий Заповіт” я читаю з благоговійним тремтінням. Я читаю його щодня, щогодини”, – пише Тарас у листі до Варвари Рєпніної. Частина „Біблії”, „Псалтир” поет знав напам'ять. Біблійні образи і мотиви маємо в „Давидових псалмах”, „Подражаніє 11 псалму”, „Осії. Глава 14”, „Ісаія. Глава 35”, „Подражаніє Іезекілію. Глава 19”, в „Царях”, „Неофітах”, „Тризні” та в інших творах [2, с. 248].

Автор „Кобзаря” свято дотримувався релігійних обрядів, вважав неділю „святою”, Різдво Христове і Великдень – найбільшими святами свого народу, а вчення Ісуса Христа – запорукою спасіння душі, самого ж Христа – „великомучеником святим, пророком”. Його вчення, вважає поет, треба завжди пам'ятати, „щоб брат брата не різав, та не окрадав”. Жити треба так, щоб „не гнівити Бога”, боятися гріха, відвідувати „церкву святую”, де „ніби з самим Богом розмовляють”. Тому в парі із словом „Євангеліє” у Шевченка стоїть слово „правда”.

Духовність, тобто те, що пов'язане із внутрішнім світом людини, її мораллю, думами, займала одне з найважливіших місць у творчості Тараса Шевченка. І на початку літературної діяльності, у пізніші роки і перед смертю поет не втратив віри в Бога, завжди звертався до нього за підтримкою. Так робили і герої його творів.

Тарас Шевченко – великий син України, гордість і слава наша. Творчість поета – згусток добра і правди. Він був сіячем на духовній ниві нашого народу. Він вірив, що є сила, котрій треба поклонятися, бо вона, духовність в найсвятішому її

розумінні, врятує людство від морального і духовного спустошення, виродження, збідніння. Цією силою є Бог.

У наш час погляд на Шевченка як на поета національної ідеї, як ідеолога української державності поступово стає узвичаєним. І в цьому – ознака того, що відбувається певне піднесення суспільної свідомості до нового розуміння митця, до відкриття у його творчості нових суттєвих граней.

Розуміти Шевченка як поета-державника зовсім не означає розуміти його тільки як автора відомої сентенції, що „в своїй хаті своя й правда. І сила, і воля” [3, с. 291]. Творчість поета наділена винятковою здатністю виховувати державне мислення. Вона дає розуміння і відчуття національної ідентичності, формує правдивий погляд на українську історію, виявляє національні хвороби, наснажує вірою у краще майбутнє нашого народу. А головне – виховує національні риси українця, його віру в себе і Бога.

Література

1. **Зайцев П.** Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев – К. : Обереги, 2004. – С. 43 – 44. 2. **Сто** найвідоміших українців. – К., 2002. – С. 243 – 255. 3. **Шевченко Т. Г.** Кобзар [Текст] / Т. Г. Шевченко – Донецьк : БАО, 2008. – 480 с.

У статті розглянуто дискусійну проблеми стосовно віри Тараса Шевченка в Бога. Аналіз спадщини митця засвідчує його глибоку релігійність, високодуховність, здатність на самопожертву заради інших.

Жихарева Яна – студентка 1 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: **Пінчук Тетяна Степанівна** – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заходяченко Наталія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Образ України у творчості Тараса Шевченка

*Свою Україну любіть,
любіть її...*

*Во врем'я люте
за неї Господа моліть*

Т. Шевченко

Тарас Шевченко – натхненник національних ідей, проповідник добра, волі, щастя і правди. Саме завдяки його слову, що лунало сильно і впевнено, наш народ усвідомив себе нацією. Де б не був, чим би не займався поет, але завжди перед його внутрішнім зором поставав і дорогий його серцю Дніпро, що „горами хвилю підійма”, і затишний „садок вишневий коло хати”, і зелені верби „над ярами, над ставами”. До болю милий Шевченкові тихий український вечір, співи соловейка в темній гаї, гнучка тополя й золоте пшеничне поле, яке розкинулось, наче море широке.

Великий Кобзар перший в українській літературі виступив як істинно народний поет, твори якого з усією повнотою відбили почуття й думки трудящих мас, їх віковічні визвольні прагнення.

Теза Є. Маланюка про те, що поет тим могутніший, чим більше його істота пов'язана з нацією, є визначенням передусім Кобзареві сутності, до якої у плані соціально-етнічному, у захисті скривджених та уполітованих, експлуатованих і гноблених „чи то конкретна особистість, чи то суспільство загалом не досяг ніхто з представників тогочасних європейських культур” [2, с. 104].

Слово „Україна” – одне із найчастіше вживаних у поезії Т. Шевченка. Почуття саможертвовної любові до Вітчизни висловлено з такою силою пристрасті, що до них важко відшукати аналогій.

Але водночас подвійно (соціально і національно) пригнічене становище України провідним стало у творчості Шевченка. Саме тому, що в Україні, яка ще пам'ятала часи козацтва, яка ще співала про недавню волю і про „Катерину,

вражу бабу”, що уярмила „*степ широкий, край веселий*” [2, с. 115], – особливо гостро відчувалися страхіття кріпацтва і особливо сильний був протест проти нього, – саме тому, а не тільки через обставини особистої долі, Шевченко досягнув у викритті кріпосного ладу (всіх його аспектів) такої пристрасті й глибини, що важко когось поставити поряд з цим оглядом.

Самодержавство було не лише запереченням загальнолюдського демократичного ідеалу, а й національної традиції самоврядування, трунарем національної свободи України, – Шевченко відважився на такі слова про „*помазаника Божого*” [1, с. 48], на які ніхто ще не відважувався, і таврував монархів з таким гнівом і сарказмом, до яких підносилися хіба що Петефі і Гюго. Але Петефі і Гюго глумилися з монархів тоді, коли їхні народи вже повстали проти них, а Шевченко – тоді, коли переважна частина громадськості, навіть ліберальної, ще не могла говорити про своїх земних владик інакше. Шевченкова поезія – безперестанний суд над усяким деспотизмом узагалі.

Тарас Шевченко був відданим сином поневоленого народу і прагнув його визволення, він так щиро перейнявся долею інших пригноблених народів царської Росії і ніякі забобони чи бар'єри не стримували його братніх почуттів. Шевченко в поемі „Кавказ” затаврував царську Росію як тюрму народів і солідаризувався з тими, хто не хотів скоритися: сказав про біль, сльози і гнів усіх жертв царизму. І боротьба його власного народу, і боротьба кавказьких горців органічно включалася в його загальну поетичну картину і політичну концепцію боротьби людства за свободу і гідне життя.

Ніколи і ні в чому не підносив Шевченко свій народ над іншими, взагалі не шукав у ньому рис, які були б властиві лише йому і більш нікому. Він був не націоналістом чи інтернаціоналістом, а просто Людиною в родовому значенні цього слова. Це при тому, що був сином свого часу і свого народу, поділяв їхні вади в малому, але у великому, значному йшов на цілу епоху попереду. Знав свій обов'язок перед уселюдською сім'єю народів, але мав мужність і тій сім'ї народів нагадати про її вселюдський обов'язок перед своєю знеславленою нацією, без рівноправного утвердження якої світ буде неповний і несправедливий, отже, і не матиме виправдання

перед совістю й розумом. Не про гординю чи самозвеличення йшлося, не про суперництво з кимсь, а про правду і справедливість.

Велика любов прозрілива і вимоглива. Вона може породжувати і гнів, і сором. Шевченко – творець в українській літературі, в духовному житті України того могутнього і нещадного духу національної самокритики, який завжди є потребою і передумовою великого національного руху, всякого національного відродження:

Край дороги гне тополю

До самого долу.

Стан високий, лист широкий

Марне зеленіє,

Кругом поле, як те море

Широке, синіє [4, с. 14].

„*Сеї новий патріотизм нашого поета, – висловлює свою думку Іван Франко, – ...основується свідомо та твердо на любові до всіх людей, на бажанні загальнолюдського братерства, на прихильності до всіх пригноблених і покривджених, між котрими перша і найближча серцю поета є його рідна Україна*” [3, с. 156]. Тарас Шевченко – це Україна. Уявити себе без Шевченка – все одно, що життя без неба над головою, це вершина родового дерева нашої нації, виразник і хранитель незламного народного духу.

Великий Кобзар ввібрав у себе багатство народних пісень та переказів, і природно, що у його чарівних піснях бриніли такі ж мотиви, які створював сам народ. Ненависть трудового люду до своїх гнобителів живила творчість Кобзаря. Постала у віршах нещасна, поневолена Україна, кров'ю серця писав він про страждання народу, про муки підневільного життя. Гнівними словами картав поет царство панів і чиновників, виступив як грізний суддя й обличитель усього кріпосницького ладу, як непримиренний ворог поміщиків і царизму.

У його творах змальований позитивний герой – борець проти можновладців, борець за волю України. Недарма справедливо зауважують, що революційно-демократичних письменників у XIX столітті було не так усе й мало, проте жоден

із них не піднявся до таких вершин пошани і любові народу, як Шевченко.

Тарас Шевченко – символ чесності, правди і безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість Великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, пройнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів народу. Його думи, пісні, полум'яний гнів, боротьба за світлу долю трудового люду були думами, піснями, гнівом і боротьбою мільйонів українців.

Література

1. Гармаш М. Наш Шевченко / М. Гармаш // Дивослово. – 2000. – № 5. – С. 47 – 49. **2. Жулинський М.** Шевченко, якого ми не знаємо / М. Жулинський // Сучасність. – 1992. – № 11. – С. 100 – 116. **3. Ключек Г.** Поезія Тараса Шевченка: Сучасна інтерпретація. Навчально-методичний посібник / Г. Ключек. – К. : Освіта, 1998. – 237 с. **4. Кудрявцев М.** Тарас Шевченко в національно-етнічному контексті / М. Кудрявцев // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 11–15.

У статті висвітлено роль і місце України у творчості й житті Тараса Шевченка. Простежено симбіоз образу України на різних рівнях.

Заходяченко Наталія – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Коноваленко Ірина

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Колорит Петербурга в повісті Шевченка „Художник”

„Художник” – одна з повістей Шевченка, де він найдокладніше розповідає про себе. Видатний російський

учений О. Пипін назвав її „зворушливою” і відзначив, що вона „*дихає правдою*”.

Твір є важливим джерелом відомостей про біографію Шевченка в період перебування у Петербурзі й навчання в Академії мистецтв. „*Перед нами – не тільки велика кількість даних для зовнішньої біографії, але й ряд інших даних, що доповнюють наше уявлення про художні смаки і естетичні погляди Т. Г. Шевченка, про його наукові інтереси, про його соціальні інтереси, про його інтимне життя*” [2, с. 231].

Повість цікава як документ епохи, у ній глибокі, яскраві характеристики видатних діячів культури того часу – благодійників автора: К. П. Брюллова, О. Г. Венеціанова, В. А. Жуковського, М. Ю. Вієльгорського; а також його сучасників та друзів – В. І. Штернберга, Г. К. Михайлова, П. Ф. Соколова, А. М. Мокрицького, К. І. Йоахіма та ін.

У повісті „Художник” автор вільно відтворив лише один бік свого петербурзького життя, пов'язаний з художньою освітою і мистецьким оточенням. Проте, хоча сторінки повісті і розкривають перед читачем певний період життя Шевченка, усе ж, як твір художній, він містить авторський домисел, незважаючи на те, що переплітається він і з стовідсотково автобіографічними елементами. Одним з таких є місце дії – місто Петербург, який посідав головне місце в житті Т. Г. Шевченка. У Петербурзі, митець отримав відпускну, скинув пута кріпацтва, тут розкрився його геній і він здобув визнання як художник і національний поет; зрештою, тут, поміж друзями в навчанні й у праці – часом натхненній, часом заради заробітку, – у романтичних мріях, розвагах та пустошах минули молоді роки його життя.

Петербург – один із центральних образів повісті, який несе особливе смислове навантаження і розкриває психологічні витоки твору. Проте, слід зауважити, що це місто є наскрізним полотном у творчості Шевченка, і не кожний елемент його зображення просякнутий любов'ю та ніжними почуттями, а навпаки, за словами Ю. Барабаша Петербург для Шевченка „*залишався містом не просто чужим, а глибоко ворожим... Петербург – страшний сон, місто-упир, побудоване на крові й трупах, трясовина, засипана кістками...*” [1, с. 39]. Про таке

ставлення науковець зазначає звичайно на підставі окремих біографічних відомостей з життя Т. Г. Шевченка. Проте, цікавим залишається питання: чому саме у „Художнику” Петербург зображено ніжними та барвистими кольорами.

Мета статті – сприйняття Шевченком Петербурга та відтворення свого відчуття у повісті „Художник”.

Петербург – центр і символ, цілий тематичний і семантичний шар повісті „Художник”, характеристика автором якого дає можливість визначити і безпосереднє ставлення автора до нього. Вже з перших сторінок твору Шевченко „знайомить” читача із найгарнішими, на його думку, місцями Петербурга: „*Летние ночи в Петербурге я почти всегда проводил на улице или где-нибудь на островах, но чаще всего на академической набережной. Особенно мне нравилось это место, когда Нева спокойна и, как гиганское зеркало, отражает в себе со всеми подробностями величественный портик Румянцевского музея, угол сената и красные занавеси в доме графини Лаваль...*”

Любил я так же летом встречать восход солнца на Троицком мосту. Чудная, величественная картина!” [4, с. 328].

Побачений професійним художником ракурс, колорит, гра світла та тіні, вказує на психологічну основу ставлення автора до міста. Це – Петербург, побачений очима молодика, відтворений спогадами людини з певною емоційною втомою, ностальгійними почуттями, бажанням оживити у пам’яті улюблену Академію мистецтв, любі обличчя вчителів і друзів, атмосферу молодості, свіжого, інколи безтурботного тодішнього сприйняття довкілля, життя.

Не можна не звернути увагу на те, що особливе місце в поемі посідає Академія мистецтв, яка, у свою чергу, є невід’ємною для Шевченка частиною Петербурга. Це та школа життя митця, яка залишила вагомий відбиток у душі письменника. Академія мистецтв мала психологічний вплив ще й тому, що була пов’язана з іменем Карла Брюллова: „*Карл Великий (так называл покойный Василий Андреевич Жуковский покойного же Карла Павловича Брюллова) безгранично любил все прекрасне искусства, в чем бы они не проявлялись...*” [4, с. 335]. Ім’я цієї людини у творі піднесено устами молодого художника на найвищій щабель

поваги та відвертої вдячності. Адже це постать, яка брала безпосередню участь у визволенні Шевченка з кріпацької неволі.

Образ Петербурга у повісті досить складний та суперечливий. Незважаючи на позитивні характеристики як самого міста так і близьких та знайомих Шевченка, у творі відведено певне місце характеристиці смаків столичної російської публіки: відвідування „*досужой мадам Юргенс*”, де можна було побачити „*разнохарактерное общество*” [4, с. 349], відпочинок мічмана „*пьяного, мерзавца в глубине души, который поругал святое чувство к женщине*” [4, с. 394], постійне відвідування театрів та маскарадів; батько Паші – чиновник, який спився; міщанська квартира „*тётеньки*”, яка заманює жениха ранішим „*кофием*”; художник, що вмирає в лікарні „*обезображенный безумием*”. тощо. Подібні картини у творі відкривають інший бік шевченківського Петербурга, зображеного не лише з позитивною конотацією, проте, загального враження це не змінює, у творі вимальовується улюблене місто-спогад очима людини з національної окраїни, з провінції України.

Після „Художника” Шевченко протягом тривалого часу петербурзької теми не торкається, хоча за біографічними відомостями він повернувся до Петербурга навесні 1858 року й жив там жив три роки, аж до смерті, лише з тримісячною перервою для подорожі в Україну. Жив активним творчим і громадським життям, відвідував пам’ятні з молодих літ адреси, зокрема „*милую Академию*” (у приміщенні якої, до речі, знаходить собі майстерню і помешкання – останній свій притулок), спілкувався зі старими друзями і знайомими, заводив нових. Але Петербург при цьому існує наче сам по собі, в іншій площині свідомості, поза сферою творчих інтересів Шевченка.

Отже, Петербург у повісті „Художник” постає як місто-спогад автора, як особливий світ, який був для Тараса Григоровича місцем-свідком багатьох життєвих змін. У свідомості автора це місто завжди постає у двох іпостасях: сприймається „*Шевченком-автором*” та „*Шевченком-петербуржцем*” [3, с. 111], саме цей аспект слід враховувати у подальших розробках теми „Шевченко і Петербург”, яка є досить актуальною.

Література

1. **Барабаш Ю.** Підтексти „петербурзького тексту” (Гоголь і Шевченко) / Ю. Барабаш // Слово і час. – 2001. – № 3.
2. **Білецький О.** Російська проза Т. Шевченка / О. Білецький // Збір. праць: У 5 т. – Т. 2. : Українська література XIX – поч. XX ст. – К. : Наук. думка, 1965. – 231 с.
3. **Фоменко В. Г.** Місто і література: українська візія: Монографія / В. Г. Фоменко. – Луганськ : Знання, 2007. – 312 с.
4. **Шевченко Т. Г.** Художник: Поеми та повісті / Т. Г. Шевченко – К. : Дніпро, 1978. – 452 с.

У статті висвітлено своєрідність сприйняття Тарасом Шевченком Петербурга та подано інтерпретацію образу міста в повісті митця „Художник”.

Коноваленко Ірина – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Фоменко Віра Григорівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Межинська Юлія

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Галерея шевченкових образів

***

Циганко, ворожи мені на долю
(тобі повільно руку простягну).
„Чи буде вільна... вільна воля? ” –

Тихесенько у тебе розпрошу.

– Скажи мені, чи буду я щаслива,

Чи я колись спокійно буду жить,

І чи для кого буду я красива,

Й чи буде хтось, колись мене любить?

Вуглини чорні – у циганки очі

Чомусь, як й макові вуста, мовчать.

– Чому ж бо сниться він мені щоночі,

Чому мовчиш, чом на губах печать?

Циганко, ой циганко чорнобрива,

чому мовчиш ти, серденько моє,

Чом зникла твоя посмішка красива,

Чому ховаєш ти чоло своє?

Виблискує проміннями на сонці

Її намисто, наче золоте.

Питалась я, мов шибками в віконці,

але вона чомусь від мене йде.

Чому ти йдеш така сумна від мене,

Так і не давши відповідь мені?

Я так проміннями схилялася до тебе,

Але чому так байдуже тобі?

Вона змовчала. Чи воно на диво,

Що так пішла. Чи в радість, чи в журбу?

Намисто сяяло на сонці так красиво

Приреченій на горе у раю?

Й залякла я порогами до стелі,

Благанням ніжним, вірою в вікні,

Відлунням тихим у пустій капелі

Й думками з пориваннями душі.

* * *

Марку Вовчку

Чиясь мовчазне божество,

Чиясь незавершена казка,

А може, для когось добро,

А може, для когось указка.

Вдивляюся знову в портрет –

У тихій вечірній зажурі

Немов хтось стискає кларнет,

Так стислась душа у задумі.

Ті очі (якби то хто знав!),

Які вони думи співали,

Красиві ті очі і стан –

Кого вони не чарували?

В очах тих Горпина риди,

Губами співає Устина
І хтось там про волю пита,
Й когось зігріває хустина.
Нащо їй корона і трон?
Навіщо вінок з лавру листя –
Їй поле дарує поклон
Й пташками розноситься пісня.
У цей чорно-білий портрет,
Що різко кидається в очі,
Немов би в окремий буклет,
Вдивляюся до полуночі.

***

Чиїх батьків, чиї ми діти,
Чиє життя, чиї жита,
Чиї цвітуть на стелі квіти
Й проходять мимохить літа?
Блукають зорями тумани,
Блукають в темряві думки.
Про них напише хтось романи,
Але цей хтось чи будеш ти?
Чи буде думкою потуга
В невідворотній тиші
З собою поряд бачить друга,
Який всміхається тобі?
Чи досить сил і досить волі
У руку знову ручку взять?
О ні, ти будеш ждати долі
Для того лиш, щоб не писать...

Поетичними творами авторки представлено її візію творчості Тараса Шевченка: настрої смутку від почуття кохання, очікування щастя; образ Марка Вовчка – духовної доньки митця; алюзії на його твори періоду заслання.

Межинська Юлія – студентка 2 курсу факультету української філології Луганського національного університету

імені Тараса Шевченка, III місце в обласному конкурсі творів „Я пишаюсь тим, що я українець! ”.

Науковий керівник: Бойцун Ірина Євгенівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Пудліч Дмитро

(ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка)

**Категорія національної ідентичності
в художній інтерпретації Тараса Шевченка
(на прикладі поеми „Великий льох”)**

Творчість Тараса Шевченка залишиться актуальною навіки. І не тому, що він порушував великі вічні питання або дав нам відповідь на наші, – кожне покоління буде, і мусить само шукати відповіді на питання, поставлені часом.

Творча спадщина поета, у тому числі 1843 – 1845 років, завжди була об'єктом уваги літературознавчої науки. Свого часу її досліджували І. Франко, Л. Стеценко, П. Приходько, І. Пільгук, Ю. Івакін та ін. Сьогодні внесло певні корективи в прочитання творчості поета загалом і „трьох літ” зокрема. Дослідники В. Пахаренко, Г. Клочек убачають у творчості Тараса Шевченка цього періоду баланс національного, соціального й загальнолюдського. На думку О. Забужко, Г. Грабовича, П. Іванишина поеми періоду „трьох літ” носять філософський, у т. ч. історіософський характер.

Поема „Великий льох” є одним із творів, який поет написав 1845 року та який увійшов до рукописної збірки „Три літа”. Ця „містерія” поділена на три частини, а у виданнях „Кобзаря” за нею слідує коротенький вірш „Стоїть в селі Суботові”, який, на думку критиків, становить епілог до поеми, відокремлений від основного тексту через недогляд першого переписувача та видавця. Цей епілог підсумовує й синтезує три попередні частини й декодує символічне значення „містерії”.

У першій частині поеми описано розмову трьох душ, які зібралися подивитися на розкопки льоху, що здійснювала царська влада. Гріх першої душі полягав у тому, що вона перейшла дорогу гетьманові та старшині з повними відрами

криничної води саме тоді, коли вони їхали в Переяслав підписувати угоду з Москвою. Вода отруїла батька, матір, брата, її саму, а також собак. Хоча, як сказано в епілозі, Хмельницький мав добрі наміри, молячись у тій самій церкві, „щоб москаль добром і лихом / з козаком ділився”. Але грабувалося все, навіть давні скарби, заховані в могилах. Другу душу покарано за те, що вона напоїла коня Петра І, коли той повертався до Москви з Полтави. Ця душа, будучи ще маленькою дівчинкою, стала свідком плюндрування Батурина. Третя душа була немовлям на руках своєї матері, коли Катерина II пливла вниз Дніпром у золотій галері. Цей епізод, як зазначають дослідники, „згадка про славетну подорож 1787 року, яку Потьомкін поставив як спектакль на втіху дворові, і ця вистава полонила уяву всієї Європи. То була інсценізація Вольтерової тези, мовляв, Східна Європа – відсталі край варварів, і ця теза була спрямована на виправдання освіченого деспотизму Катерини”. Продемонстровано й переваги цивілізації, яку несла Катерина. „Цариці показували хореографічні виступи, де щасливі селяни виспівували селянські арії в окомилювальних виставах, які один спостерігач охарактеризував як „міста без вулиць, вулиці без хат, а хати без дахів, дверей і вікон” [2, с. 232]. У поемі Тараса Шевченка дівчинка-немовля, побачивши імператрицю, князів і воєвод, усміхнулася, що й стало причиною смерті її самої, і матері. „Чи я знала, – запитує вона, – що тая цариця / Лютий ворог України, / Голодна вовчиця!” [1, с. 218 – 219].

Ця частина повторює важливі історичні моменти поступового поневолення України: Переяславська угода, поразка Мазепи під Полтавою і, нарешті, остаточна ліквідація автономії та закріпачення селян за Катерини. Першу душу покарано за небезпечну дипломатію Хмельницького, дві наступні були свідками поступового поневолення своєї країни за Петра і Катерини. Ідею, яку висловив у своїй поемі Тарас Шевченко така: потрібно опиратися спустошенню країни, що колись мала квітучу культуру й багаті природні ресурси. Дівчина, яка перейшла дорогу Хмельницькому, сповіщає, що та криниця тепер „замуліла і висохла”. Порівняння колишньої гідності з теперішньою злиденністю бачимо і в картині сплюндрованого Батурина, і в третій сцені.

У другій частині йдеться про зустріч трьох ворон на хресті Суботівської церкви. Ці ворони – лихі духи, відповідальні за страждання України, Польщі та Росії. Тарас Шевченко, змінюючи політичну ієрархію, називає українську ворону найстаршою, оскільки заподіяла найбільше зла. Вона дорікає другій, польській вороні, що та розлила всього одну річку крові й лише загнала свою шляхту в Сибір після повстання 1830 – 1831 рр., а третій, російській, – що та пишається, беручи на себе відповідальність за смерть шести тисяч робітників на здійснюваному тоді будівництві залізниці Санкт-Петербург – Москва. Перша ворона й надалі вітає російську ворону з тією нелюдською соціальною системою, натхненником якої вона стала. Вона вражена тим, що витворяють в Україні, що тепер розкопують старі могили, бо в хатах немає чого красти. Фактично, вона скликала до себе тих двох інших ворон, бо мають народитися близнята: один буде боротися з катами, а другий служитиме їм. Вона припускає, що „поки сліпі люде”, першого сина треба поховати, аби не пропало „все добре” у воронячому розумінні. У цій частині поеми досить переконливо припущено, що „роздвоєність – це прокляття, яке тяжіє над національним характером, і це припущення стає надто виразним у словах, що половина народу (один близнюк) ладен служити гнобителям за гроші та посади, а також у повідомленні про великий вплив російського дворянства й забування національних традицій (символізоване зруйнованими льохами по всій країні та нинішньою сліпотою народу)” [2, с. 234].

Дослідники зазначають, що слабкість народного опору в першій частині поеми показано за допомогою поділу суспільства за статтю. Саме жінки промовляють за Україну. Ту саму беззахисність змальовано і в третій, і останній частині поеми, де тогочасну Україну репрезентують три лірники: сліпий, кривий і горбатий. Нічого не знаючи, вони можуть лише снувати гадки про політичні події та царські наміри й вірять чуткам, що „цар хоче весь дух полонити”. Критики охарактеризовують їх як „українське духовне каліцтво”. Після трьох днів розкопувань проламали склепіння й побачили „черепок, гниле корито й костяки в кайданах”; ті костяки „мов усміхались, що сонечко побачили”.

Епіграф до поеми, взятий з 43-го Давидового псалма (який поет тоді перекладав), допомагає читачеві зрозуміти ідею: народ, полишений Богом, обернувся на посміховище для сусідів і став притчею во язицех, ганебним прикладом для інших народів. Цю думку повторено в епілозі: „*Так сміються ж з України / Сторонні люди!*”. Проте останні рядки поеми мають несподіванку: *Так малий льох в Суботіві / Москва розкопала! / Великого ж того льоху / Ще й не дошукалась* [1, с. 233].

У цих рядках поеми висловлено припущення, що справжнього скарбу царська адміністрація ще не розкопала. Цей скарб – національна ідентичність. Це ще одне нагадування тому, що народний опір, від якого й досі не тямиться перша ворона, не вщухає. Епілог, де висловлено цю ідею, можна тлумачити як пророцтво відродження, тож остання нота оптимістична: ми дізнаємося, що Україна встане з руїн, „*розвіє тьму неволи*” і її „*невольничі діти*” коли-небудь „*помоляться на волі*” [1, с. 234].

Література

1. Шевченко Тарас Григорович. Кобзар / Тарас Шевченко. – Донецьк : Сталкер, 2008. **2. Шкандрій Мирослав.** В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби / Пер. П. Тарашук. / Мирослав Шкандрій. – К. : Факт, 2004. – 496 с.

У статті розглянуто концептуальні засади поеми-містерії „Великий льох” Тараса Шевченка: манкуртство, роздвоєність нації, етапи поневолення України Московською державою.

Пудліч Дмитро – студент 2 курсу Навчально-наукового інституту права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.

Науковий керівник: Пащук Раїса Іллівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичної лінгвістики та документознавства Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.

Рябоконт Олексій

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Петербург у творах Тараса Шевченка

Неможливо сьогодні уявити українську літературу і навіть культуру в цілому без творчого доробку Тараса Григоровича Шевченка. „Він був сином мужика – і став володарем у царстві духа, – писав про Тараса Шевченка Іван Франко. – Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури”. У літературі кожного народу є поети, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. Таким поетом українського народу є Тарас Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського генія. Великий Кобзар українського народу був справжнім митцем. Його творчий геній надихав його і малювати картини, і писати літературні твори, як поетичні, так і прозові.

Мета нашої статті – дослідити, яким постає Петербург у творах Тараса Шевченка і яке місце у творчості поета посідає петербурзька тема. Для досягнення зазначеної мети треба з'ясувати, яке значення мав Петербург для Т. Шевченка; проаналізувавши такі твори, як поему „Сон” („У всякого своя доля...”), повість „Художник”, поезію „Кума моя і я...”, визначити, яким саме зображує поет тогочасний центр великої імператорської держави.

Це питання розглядали у своїх дослідженнях В. Фоменко, „Петербург М. Гоголя та Т. Шевченка. Художня і ментальна рецепція”, Ю. Барабаш „В Петрополіському лабіринті...” Петербург у житті й творчості Тараса Шевченка” та інші.

Багатьом талановитим українцям Петербург як центр суспільно-політичного та культурного життя імперії відкривав доволі широкі перспективи освіти, фахового вдосконалення, виходу на передові рубежі науки й культури.

Для Шевченка Петербург теж відіграв важливу роль у житті: тут поет отримав відпускну, скинув пута кріпацтва, тут розкрився його геній і він здобув визнання як художник і національний поет-пророк; зрештою, тут, поміж друзями, в навчанні, у праці – часом натхненній, часом заради банального заробітку, – у романтичних мріях та й не без молодечих розваг і

пустощів минули літа молодії... А з другого боку, молодість його й обірвалася також тут, у петербурзькому казематі, звідси почалася хресна путь на десятирічне заслання, повернувшись після якого, він тут-таки, в Петербурзі, невдовзі й скінчив свої земні дні [1, с. 125]. Тому з упевненістю можна сказати, що Петербург визначив цілий тематичний шар творчості Тараса Шевченка, та й петербурзький досвід відіграв важливу роль у створенні багатьох творів митця: „Великий льох”, „Кавказ”, „І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...”, „Сон” („У всякого своя доля...”), „Розрита могила”, „Чигрине, Чигрине...” тощо.

Поема „Сон” („У всякого своя доля”) написана Шевченком у 1844 році в Петербурзі. Пролітаючи у сні над різними місцевостями, він змальовує картину за картиною. Та до Петербурга ліричний герой потрапляє після відвідування України та Сибіру:

*У долині, мов у ямі,
На багнищі город мріє,
Над ним хмарою чорніє
Туман тяжкий...*

Автор не може визначитися, яким є для нього Петербург – чи просто чужим, чи чужинським містом:

*То город безкрайї.
Чи то турецький,
Чи то німецький,
А може, те, що й московський.*

Це місто чуже для поета, який виріс серед мальовничої сільської української природи, бо тут скрізь:

*Церкви та палати...
І ні однісінької хати.*

Побувавши в царських палатах, подивившись на імператорську сім'ю та її чиновних блюдолизів, поет оглядає нічний Петербург („Там ніч, як день”) і бачить пам'ятник мідному вершникові – історичний позов як проти Петра I – „первого”, що „розпинав / Нашу Україну”, так і проти Катерини II – „второй”, яка остаточно „доконала / Вдову сиротину”.

Розповідаючи про окремі картини Петербурга, Шевченко основну увагу зосереджує на бюрократичній машині царського

самодержавства, очолював яку „неситий”, тобто цар. Поет змальовує типові образи панів гладких, „мов кабани годовані”, набундючених, тупих. Крім того, пани розвінчуються і в етико-соціальному аспекті: це блюдолизи, кар'єристи, позбавлені будь-яких ознак людської гідності, чесності, порядності:

*Аж потіють та товпляться,
Щоб то ближче стати
Коло самих: може, вдарять
Або дулю дати благоволять...*

У кінці поеми згадується „братія”, яка служить у сенаті. Цих чиновників Шевченко характеризує як п'явок народу. З них він виділяє земляків, які живуть лише інтересами своєї чиновницької кар'єри.

Подані ж у повісті „Художник” картини Петербурга різко контрастують із образом імперської столиці в поемі „Сон”. У повісті немає Петербурга „миколаївського”, Петербурга „Сну” – міста-упиря, побудованого на козацькій крові й трупах, барлогу вінценосного „медведя”, збіговиська роззяцькованих золотом лакуз і метикованих „землячків” [1, с. 140]. Із перших сторінок повісті ми потрапляємо наче на прогулянку разом з оповідачем. Дивує своєю чарівністю й красою в усі пори року Нева, у дзеркалі якої віддзеркалюється „угол сената” неподалік Сенатської площі, де стоїть „мусянджовий” вершник, чарує схід сонця на Троїцькому мосту, з якого складно не помітити горезвісну Петропавловську фортецю, приваблюють алеї Літнього саду, прикрашені мармурованими статуями міфічних істот та богів. У „цьому” Петербурзі Шевченко відпочиває і тілом, і душею. Між рядками повісті „ховається” певна емоційна втома, переважають ностальгійні почуття, автор ніби хоче оживити у пам'яті роки молодості, роки навчання в Академії, любі обличчя друзів і вчителів, юнацьке безтурботне сприйняття навколишнього світу та й самого життя.

Ще раз Шевченко повертається до теми Петербурга у вірші „Кума моя і я...”. Поет розповідає про звичну буденну прогулянку з Н. В. Тарновською вулицями столиці, яку називає „Петропольським лабіринтом”, що уособлює в собі образ осоружної і підступної царської імперії. А образ храму-

„піраміди” асоціюється з Петропавлівським собором, де ховали (як колись у єгипетських пірамідах – фараонів) російських царів.

Таким чином, можна зробити висновок, що Петербург відіграв важливу роль у житті Тараса Шевченка, сприяючи розвитку його таланту, збагативши його творчість жанрово-тематичним розмаїттям. Але ставлення письменника до Петербурга є неоднозначним. В одних творах поет зображує його „ямою”, „болотом”, „багнищем”, „смітничком Миколи”, „Петрополісом”, а в інших – це чудове місто над Невою з історичними пам'ятками мистецтва і культури, у якому жили й творили визначні митці слова та живопису, такі як К. Брюллов, В. Жуковський, І. Сошенко.

Зазначена тема буде предметом наших подальших розвідок.

Література

1. Барабаш Ю. „В Петрополіським лабіринті...” Петербург у житті й творчості Тараса Шевченка / Ю. Барабаш // Сучасність. – К., 2010. – № 3. – С. 124 – 146. **2. Фоменко В.** Петербург М. Гоголя та Т. Шевченка. Художня і ментальна рецепції / В. Г. Фоменко // Література. Фольклор. Проблеми поетики : Зб. наук. праць – Вип. 26. – К. : Акцент, 2007. – С. 308 – 316. **3. Шевченко Т. Г.** Твори : У 5 т. – Т. 1 / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1984. – 351 с. **4. Шевченко Т. Г.** Твори : У 5 т. – Т. 2 / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1984. – 301 с. **5. Шевченко Т. Г.** Твори : У 5 т. – Т. 4 / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 389 с.

У статті з'ясовано ставлення Тараса Шевченка до Петербурга на прикладі ряду творів митця. Визначено, що поет ставився до цього міста на Неві неоднозначно: з одного боку, воно уособлювало для нього самодержавство, а з іншого – культурний центр Росії.

Рябокоть Олександр – здобувач кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Фоменко Віра Григорівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української

літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шумакова Маргарита

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Жіноча доля в художній структурі балади „Лілея”

Тараса Шевченка.

Такого полум'яного культу материнства, такого апофеозу жіночого кохання і жіночої муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів світу. Нещасний в особистому житті Т. Шевченко найвищу красу світу вбачав у жінці...

Максим Рильський

Творчість Т. Г. Шевченка відкрила новий етап у розвитку української культури. Його ім'я вперше стало відомим на просторах Російської імперії з виходом „Кобзаря”. В історії України автор цього видання був винятковим явищем – він вийшов із найглибших надр трудового народу і здобув всесвітню славу.

Природа дуже щедро обдарувала юнака – у нього було два покликання: художника й поета. Почав він творчий шлях як художник, а в кінці життя йому було надано звання академіка. Проте переважало в ньому друге, основне й головне покликання – поета, мало сказати – новатора, а поета особливої, незвичайної сили думки, глибини почуття, могутньої пристрасті.

Дівчина... Жінка... Мати... Саме їм присвятив свої балади і більшу частину творчості Тарас Шевченко. Тому не зайвим, на нашу думку, буде ще раз звернутися до найромантичнішої балади „Лілея”, що присвячена жіночій долі, моральним стосункам.

Багато дослідників у всі часи зверталися до розгляду зв'язків Шевченка з народною творчістю: В. Данилов, Є. Кирилюк, Ф. Колесса, М. Рильський, І. Франко. Вони неодноразово зіставляли його поезію з творчістю європейських романтиків, наприклад: „Лілея” Шевченка і балада „Лілея” Адама Міцкевича.

Балада „Лілея” Тараса Шевченка написана у Києві 25 липня 1846 року. Чернетка „Лілеї” з датою написання збереглась

у тому ж зошиті, який Шевченко переписав для нового видання „Кобзаря”. У „Лілеї” автор порушує не тему нещасливого кохання, як у попередніх баладах, а проблему моральних стосунків. Дівчина-байстря ще в ранньому дитинстві переживає тяжку драму – смерть матері. Виростаючи в панському палаці, вона не задумується над тим, що є панською дитиною і буде відторгнута сільською громадою:

*Я виросла, викохалась
У білих палатах.
Я не знала, що байстря я,
Що його дитина* [2, с. 305].

Ненавидячи злого пана, громада мовчки зносить знущання, та коли кріпосник виїжджає за кордон, весь гнів і ненависть виливає на його нешлюбну дитину. Хоча дівчинка ще зовсім юна і ніякого аморального вчинку не зробила, її остригають як покритку, плюють, знущаються, а в люті морози не пускають погрітися. Ставши квіткою, вона прощає, але в той же час не може забути цим людям того, що з нею зробили.

В основу балади Тарас Шевченко поклав легенду про перетворення дівчини на квітку, щоб потім розповідати, які кривди чинять люди над беззахисними і ні в чому не повинними дівчатами.

Адже в українських легендах, як ми знаємо, „лілеї символізують дівчат, які, щоб не потрапити до турецького полону, втопилися в річці. І в тому місці, де вода схвала красунь від ворогів, на світанку з'явилися білі пуп'янки невідомих квітів... Відтоді ці чудові ніжні квіти, яких прозвали лілями, прокидаються із сонцем і засинають з його заходом” [1, с. 38]. Але є тут одна особливість: „перетворення відбуваються з волі самих людей в ім'я встановлення справедливості, утвердження любові до людини, краси” [1, с. 38] – оскільки давні українці вірили, що добро перемаже смерть і оживить мертвих, може, в іншій подобі.

Саме цю легенду бере Шевченко за основу при створенні балади: вигнана, зневажена людьми дівчина гине зимою під тином, а весною відроджується – в білій лілеї. Вона проростає не з волі богів, що давали простим людям помилування – увічнювали

їх у квітах, а для того, щоб осудити, затаврувати несправедливість, егоїзм, жорстокість людей і суспільства, яке ці явища породило:

*Я умерла
Зимою під тином,
А весною процвіла я
Цвітом при долині,
Цвітом білим, як сніг, білим!
Аж гай звеселила* [2, с. 305].

Ці рядки ми прочитаємо як вияв оптимізму, радості життя. І водночас – яка в них звучить трагічність:

*Зимою люде... Боже мій!
В хату не пустили.
А весною, мов на диво,
На мене дивились.
А дівчата завітчались
І почали звати
Лілеєю-снігоцвітом* [2, с. 305].

Тут ми виразно бачимо, як Тарас Шевченко спонукає нас замислитися: чому цей білий цвіт названо в народі саме лілеєю? Яка таємниця життя прихована в образі цієї незвичайної, дивовижної квітки?

Відповідь впливає сама собою, лілея – символ чистоти, невинності, незнищенності життя. Саме тому Шевченко обирає саме цю квітку для своєї балади, щоб показати значущість і місткість цього образу.

Тут якраз можна сказати про те, що основною рисою творчості Кобзаря є оптимізм. Незважаючи ні на що, дівчина відроджується, щоб жити далі, щоб, можливо, застерегти майбутні покоління від помилок, щоб, нарешті, змусити їх замислитися над своїми вчинками!

Іван Франко відзначив оптимізм Тараса Шевченка такими словами: „Коли б мені прийшлося одним словом схарактеризувати поезію Шевченка, то я сказав би: „Се поезія бажання життя” [3, с. 122].

Література

1. **Легенди** та перекази. – К., 1985. – 380 с. 2. **Шевченко Т. Кобзар** / Т. Шевченко. – К., 1957. – 626 с. 3. **Франко І.** Зібрання творів: У 50 т. / І. Франко. – К., 1980. – Т. 28.

У статті подано аналіз балади „Лілея” Тараса Шевченка. Простежено вплив фольклору, проблему долі покритки, жорстокість людей, спричинену несправедливим суспільним укладом.

Шумакова Маргарита – студентка 4 курсу факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Пінчук Тетяна Степанівна – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукове видання

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

Матеріали

*V Регіональної студентської
науково-практичної конференції*

4 березня 2011 року, м. Луганськ

Відповідальний за випуск:

доц. Бойцун І. Є.

Коректор:

Красненко О. В.

Здано до склад. 25.02.2011 р. Підп. до друку 25.03.2011 р.
Формат 60×84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times Nev Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 8,14. Наклад 200 прим.
Зам. № 62.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.

e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.